

**TC.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DUNHUANG UYGUR METİNLERİ ÜZERİNE
AÇIKLAMALI KAYNAKÇA**

**ZEYNEP PINAR CAN
13718003**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET ÖLMEZ**

**İSTANBUL
2016**

TC.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

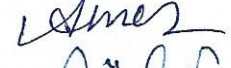

DUNHUANG UYGUR METİNLERİ ÜZERİNE
AÇIKLAMALI KAYNAKÇA

ZEYNEP PINAR CAN
13718003

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 17. 05. 2016

Tezin Savunulduğu Tarih: 20. 06. 2016

Tez Oy birliği/Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan	Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı:	Prof. Dr.	Mehmet ÖLMEZ	
Jüri Üyeleri:	Doç. Dr.	Aziz MERHAN	
	Doç. Dr.	Tülay ÇULHA	

İSTANBUL
MAYIS, 2016

ÖZ

DUNHUANG UYGUR METİNLERİ ÜZERİNE AÇIKLAMALI KAYNAKÇA

Zeynep Pınar Can

Mayıs, 2016

Çin'in Gansu eyaletinde bulunan Dunhuang bölgesi, güneyinde bulunan Mogao Mağaralarından çıkarılan çok sayıda yazma eserle, 20. yüzyılın başından itibaren önemli bir ilgi merkezi hâline gelmiş, mağaralardan çıkarılan eserler bölgeyi ziyaret eden gezginler tarafından kendi ülkelerine götürülerek dünyanın dört bir yanına dağılmıştır. Bölgeden çıkarılan Çince, Tibetçe, Sanskritçe, Hotanca, Tangutça, Soğudca ve Uygurca metinler dil araştırmacılarının da ilgisini çekmiş ve bu metinler üzerine çok sayıda metin çalışması yayımlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, bugüne kadar yayımlanmış Dunhuang Uygur metinleri ile bu metinler üzerine yapılmış çalışmaların bir araya getirilerek açıklamalı bir Dunhuang Uygur metinleri kaynakçasının hazırlanmasıdır. Dunhuang Uygur yazmaları, günümüzde İngiltere, Fransa, Çin, Japonya, Tayvan, İsveç ve Amerika Birleşik Devletlerindeki çeşitli müze ve kütüphanelerde muhafaza edilmektedir. Bu çalışmada, söz konusu ülkelerdeki Dunhuang metinleri koleksiyonları hakkında genel bilgi verilmiş ve bu ülkelerde bulunan Uygur metinleri buldukları koleksiyona göre sınıflandırılmıştır. Buldukları ülkelere göre ayrı başlıklar hâlinde ele alınan bu metinler, fiziksel özellikleri ve içerikleri üzerinde durularak kısaca tanıtılmıştır. Metinlerin tanıtımının ardından ilgili metin üzerine yapılmış çalışmalara yer verilmiş, Dunhuang Uygur metinleri üzerine yapılmış çalışmalar da metinlerle birlikte tanıtılmıştır. Böylece hem yayımlanmış Dunhuang Uygur metinlerinin açıklamalı bir listesi hazırlanmış hem de Dunhuang Uygur metinleri üzerine açıklamalı ve kapsamlı bir kaynakça ortaya konmuştur. Çalışma, temel olarak yayımlanmış ve incelenmiş Dunhuang Uygur metinleri üzerine şekillenmiş olsa da, henüz yayımlanmamış olan veya üzerine yapılmış herhangi bir metin çalışması bulunmayan metinlere de kısaca yer verilmiş, böylece daha kapsamlı bir Dunhuang Uygur metinleri listesi ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mogao Mağaraları, Dunhuang Uygur metinleri, kaynakça

ABSTRACT

AN ANNOTATED BIBLIOGRAPHY OF DUNHUANG UYGHUR TEXTS

Zeynep Pınar Can

May, 2016

Dunhuang area, located in Gansu Province of China, has become an important center of attention beginning from the early 20th century, with the manuscripts unearthed from the Mogao Caves located in the southern part of Dunhuang. The manuscripts unearthed from the caves were dispersed around the world by the non-Chinese explorers who visited the area and took many Dunhuang manuscripts to their countries. Chinese, Tibetan, Sanskrit, Khotanese, Tangut, Sogdian and Uyghur manuscripts unearthed from the Mogao Caves aroused the language researchers' interest and numerous scholarly works on the Dunhuang manuscripts have been published up to the present. The aim of this study is the presentation of an annotated bibliography of Dunhuang Uyghur texts. In order to prepare this bibliography, the studies on the Dunhuang Uyghur texts preserved in the collections of various museums and libraries in the United Kingdom, France, China, Japan, Sweden, Taiwan and the United States are collected and reviewed. Firstly the Uyghur texts in question are briefly introduced in terms of physical features, such as the size and form of the manuscript, and content. Secondly, after the reviewed text, the studies on the relevant text are introduced. In this way, both a complete list of Dunhuang Uyghur texts and an annotated bibliography of Dunhuang Uyghur texts are presented.

Keywords: Mogao Caves, Dunhuang Uyghur texts, bibliography

ÖN SÖZ

Çin'in batısında bulunan Dunhuang bölgesi, tarihî İpek Yolu üzerinde bulunmasıyla çeşitli milletlerin iletişim hâlinde olduğu çok uluslu önemli bir tarihî merkez olmuş, ticarî ve dinî açıdan tarihte aktif bir rol oynamıştır. 20. yüzyılın başında bölgenin güneyinde yer alan Mogao Mağaralarından Kütüphane Mağarası olarak da anılan 17 numaralı mağaranın keşfiyle, Dunhuang bölgesi Avrupalı araştırmacılar başta olmak üzere dünya çapından pek çok araştırmacının ilgisini çekmiş, Kütüphane Mağarası ve sonrasında Mogao Kuzey Mağaralarından çıkarılan çok sayıda yazma çeşitli ülkelere dağılmıştır. Avrupa ve Asya'da ondan fazla ülkede bulunan bu yazmalar üzerine 20. yüzyılın başından başlayarak günümüze kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Söz konusu Dunhuang yazmalarının içerisinde Uygurca metinlerin varlığı ve bu metinler üzerine gerçekleştirilmiş inceleme çalışmaları azımsanmayacak bir sayıdadır. Bu çalışmanın amacı, söz konusu Dunhuang Uygur metinleri ve bu metinler üzerine yapılmış metin ve tıpkıbasım çalışmalarının güncel bir listesini vermek olup bu açıklamalı Dunhuang metinleri kaynakçasıyla hem Dunhuang çalışmalarına hem de eski Uygur çalışmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Çalışmamın gerçekleşmesine katkıda bulunan bütün hocalarıma ve arkadaşlarıma ayrı ayrı teşekkür etmeyi kendime borç bilirim. İlk olarak, beni Türkoloji ile tanıştıran, bana alanı sevdiren ve her türlü çalışmamda bana destek olan saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet Ölmez'e teşekkürlerimi sunmak isterim. Çalışmam için gerekli kaynaklara ulaşmamdaki yardımlarından dolayı sayın Prof. Dr. Mustafa S. Kaçalın'e ve Fransızca kaynakları anlamama yardımcı olan sevgili hocam Prof. Dr. Füsun Ataseven'e çok teşekkür ederim. Arkadaşlarım Başak Coşar, Fatma Zehra Uğurcan, Merve Yıldırım, Shih-Heng Cheng, Chih-Heng Cheng ve Yüya Takano'ya değerli çevirileri; Ayşe Torun ve Yousuf Aazemi'ye ise ihtiyaç duyduğum kaynaklara ulaşmamdaki katkıları dolayısıyla teşekkür etmek isterim. Maddi desteklerinden ötürü TÜBİTAK'a teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, bana her zaman destek olan sevgili aileme çok teşekkür ederim.

Zeynep Pınar CAN

İstanbul; Mayıs, 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR	xiii
1 GİRİŞ	1
1.1 Dunhuang ve Mogao Mağaraları.....	1
1.2 Kütüphane Mağarası.....	2
1.3 Dunhuang Çalışmaları ve IDP.....	3
1.4 Çalışmanın Konusu, Amacı ve Çalışmada İzlenen Yöntem	4
2 DUNHUANG UYGUR METİNLERİ	7
2.1 Dunhuang Uygur Metinlerinin Tarihlendirilmesi	10
2.2 Manuscrits Ouïgours du IX ^e -X ^e siècle de Touen-Houang	10
2.3 Dunhuang Uygur Metinleri Listesi.....	12
3 İNGİLTERE'DE BULUNAN DUNHUANG UYGUR METİNLERİ.....	21
3.1 Or. 8212/ 75 (A) ve (B) (Eski numara: Ch. xix. 001 ve 002).....	24
3.1.1 Or. 8212/ 75 (A) ve (B) ile ilgili yapılmış çalışmalar	26
3.2 Or. 8212/ 77 (Eski numara: Ch. 00183)	27
3.3 Or. 8212/ 78 (1-5) (Eski numara: Ch. 0014 a-f).....	27
3.4 Or. 8212/ 79 (Eski numara: Ch. 0053)	28
3.4.1 Or. 8212/ 78 (1-5) ve 79 ile ilgili yapılmış çalışmalar	28
3.5 Or. 8212/ 85 (=Eski numara Ch. ci. 001)	29
3.6 Or. 8212/ 104 (Eski numara: Ch. 0013)	29
3.6.1 Or. 8212/ 104 ile ilgili yapılmış çalışmalar.....	30
3.7 Or. 8212/ 108 (Eski numara: Ch. xxvii. 002).....	32
3.7.1 Or. 8212/ 108 ile ilgili yapılmış çalışmalar.....	36
3.8 Or. 8212/ 109 (Eski numara Ch. xix. 003)	37
3.8.1 Or. 8212/ 109 ile ilgili yapılmış çalışmalar.....	40

3.9	Or. 8212/ 116 (Eski Numara: Ch. 00283)	41
3.10	Or. 8212/ 117 (Eski numara: Ch. 00282)	41
3.11	Or. 8212/ 118 (Eski numara: Ch. 00291)	42
3.12	Or. 8212/ 119 (Eski Numara: Ch. 00282.a).....	42
3.13	Or. 8212/ 120 (Eski numara: Ch. 0013.a)	43
3.14	Or. 8212/ 121 (Eski numara: Ch.00288)	43
3.15	Or. 8212/ 122 (Eski numara: Ch. 00288)	45
3.16	Or. 8212/ 123 (Eski numara: Ch. 00284)	46
3.17	Or. 8212/ 124 (Eski Numarası: Ch. 00290).....	46
3.18	Or. 8212/ 161 (Eski numara: Ch. 0033)	47
3.18.1	Or. 8212/ 161 ile ilgili yapılmış çalışmalar.....	48
3.19	Or. 8212/ 178 (Eski numara Ch. 0015)	50
3.19.1	Or. 8212/ 178 ile ilgili yapılmış çalışmalar.....	51
3.20	Or. 8212/ 179.....	54
3.21	Or. 8212/ 180.....	55
3.22	Or. 8212/ 181.....	55
3.23	Or. 8212/ 192.....	55
3.24	Or. 8210/ S. 201	56
3.25	Or. 8210/ S. 3853	56
4	FRANSA'DA BULUNAN DUNHUANG UYGUR METİNLERİ.....	57
4.1	Pelliot Chinois Koleksiyonu.....	57
4.1.1	Pelliot Chinois 2909V	59
4.1.2	Pelliot Chinois 2961V	60
4.1.3	Pelliot Chinois 2969V	60
4.1.4	Pelliot Chinois 2988V	61
4.1.5	Pelliot Chinois 2998V	61
4.1.6	Pelliot Chinois 3046V	62
4.1.7	Pelliot Chinois 3049V	62
4.1.8	Pelliot Chinois 3071V	63
4.1.9	Pelliot Chinois 3072V	63
4.1.10	Pelliot Chinois 3076V	64
4.1.11	Pelliot Chinois 3134V	64
4.1.11.1	Pelliot Chinois 3134 ile ilgili yapılmış çalışmalar	65
4.1.12	Pelliot Chinois 3407V	66
4.1.13	Pelliot Chinois 3509.....	66

4.1.13.1	Pelliot Chinois 3509 ile ilgili Yapılmış Çalışmalar	68
4.1.14	Pelliot Chinois 5592.....	69
4.2	Pelliot Tibétain Koleksiyonu.....	70
4.2.1	Pelliot Tibétain 1292 (Eski numara Pelliot Chinois 5542)	71
4.2.1.1	Pelliot Tibétain 1292 ile ilgili yapılmış çalışmalar	72
4.2.2	Pelliot Tibétain 1689V	74
4.2.3	Pelliot Tibétain 1859V	76
4.2.3.1	Pelliot Tibétain 1689 ve 1859 ile ilgili yapılmış çalışmalar.....	79
4.2.4	Pelliot Tibétain 2132	80
4.3	Pelliot Ouïgour Koleksiyonu.....	81
4.3.1	Pelliot Ouïgour 1	82
4.3.2	Pelliot Ouïgour 2.....	84
4.3.3	Pelliot Ouïgour 3	85
4.3.4	Pelliot Ouïgour 4.....	86
4.3.5	Pelliot Ouïgour 5	86
4.3.6	Pelliot Ouïgour 6.....	86
4.3.7	Pelliot Ouïgour 7	87
4.3.8	Pelliot Ouïgour 8.....	87
4.3.9	Pelliot Ouïgour 9.....	87
4.3.10	Pelliot Ouïgour 10	88
4.3.11	Pelliot Ouïgour 12 (Eski numara Pelliot Chinois 4637)	88
4.3.12	Pelliot Ouïgour 13 (Eski numara Pelliot Chinois 3517)	88
4.3.13	Pelliot Ouïgour 14.....	89
4.3.14	Pelliot Ouïgour 15 (Eski numara Pelliot Chinois 5541)	89
4.3.15	Pelliot Ouïgour 16 (Eski numara Pelliot Chinois 4521)	90
4.3.15.1	Pelliot Ouïgour 16 ile ilgili yapılmış çalışmalar	92
4.3.16	Pelliot Ouïgour 16 bis	93
4.3.16.1	Pelliot Ouïgour 16 bis ile ilgili yapılmış çalışmalar.....	95
4.3.17	Pelliot Ouïgour A	95
4.4	Pelliot Ouïgour Grotte 181 Koleksiyonu.....	95
4.4.1	Pelliot Ouïgour 218	98
4.4.1.1	Pelliot Ouïgour 218 ile ilgili Yapılmış Çalışmalar.....	99
4.5	Pelliot Sogdien Koleksiyonu	100

4.5.1	Pelliot Sogdien 16	100
5	ÇİN'DE BULUNAN DUNHUANG UYGUR METİNLERİ	102
5.1	Dunhuang Akademisi Koleksiyonu.....	102
5.1.1	Dunhuang Akademisi Koleksiyonunda bulunan Uygurca metinlerle ilgili çalışmalar.....	104
5.2	Tianjin Müzesi Koleksiyonu	108
5.2.1	Tianjin 58. 5. 669	108
5.3	Çin Milli Kütüphanesi Koleksiyonu.....	108
5.3.1	Dong 61 (冬 61)	109
6	JAPONYA'DA BULUNAN DUNHUANG UYGUR METİNLERİ	110
6.1	Tenri Merkez Kütüphanesi Koleksiyonu	111
6.1.1	Ms. A, Ekottarikāgama	112
6.1.2	Ms. B, Her Çeşit Prañīyasamutpāda	113
6.1.3	Ms. C, Resimli Uygurca Shi wang sheng qi jing Çevirisi	115
6.1.3.1	Tenri Merkez Kütüphanesinde Bulunan Dunhuang Uygur Metinleriyle İlgili Yapılmış Çalışmalar.....	115
6.2	Yürinkan Müzesi Koleksiyonu.....	118
6.2.1	Yürinkan No. 16.....	118
6.3	Haneda Fotoğraf Koleksiyonu.....	119
7	DİĞER KOLEKSİYONLAR.....	120
7.1	İsveç'te Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri	120
7.1.1	Stockholm Etnografya Müzesi No. 25-40.....	121
7.1.1.1	Stockholm Etnografya Müzesi No. 25-40 ile ilgili yapılmış çalışmalar 123	
7.2	Tayvan'da Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri.....	124
7.2.1	Academia Sinica No. 188171.....	125
7.3	Amerika'da Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri.....	126
7.3.1	Princeton Koleksiyonu	126
7.3.1.1	Peald 6a.....	128
7.3.1.2	Peald 6b.....	129
7.3.1.3	Peald 6c.....	129
7.3.1.4	Peald 6d.....	130
7.3.1.5	Peald 6e.....	130

7.3.1.6	Peald 6f	131
7.3.1.7	Peald 6h.....	131
7.3.1.8	Peald 6i.....	131
7.3.1.9	Peald 6r	132
7.3.1.10	Peald 8h.....	133
8	SONUÇ.....	135
	KAYNAKÇA	137
	EKLER.....	145
	Ek 1. Dunhuang Uygur Metinleri Kaynakçası	145
	Ek 2. Parça Hâlindeki Dunhuang Uygur Metinlerinin Tıpkıbasımları	152
	ÖZ GEÇMİŞ.....	197

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1:	Dunhuang'dan çıkarılan Budist Uygur metinleri.....	8
Tablo 2:	Hamilton (1986)'da incelenen Dunhuang Uygur metinleri	11
Tablo 3:	Dunhuang Uygur Metinleri Listesi	12
Tablo 4:	British Library'de Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri.....	22
Tablo 5:	Or. 8212/ 108'de yer alan şiirler	33
Tablo 6:	Or. 8212/ 121'de geçen 16 Bodhisattva adı.....	44
Tablo 7:	Pelliot chinois koleksiyonunda yer alan Uygurca metinler	58
Tablo 8:	Pelliot tibétain koleksiyonunda yer alan Uygurca yazmalar.....	71
Tablo 9:	Pelliot Tibétain 1689 Uygurca sayı listesi	75
Tablo 10:	Pelliot Tibétain 1859 Uygurca sayı listesi	77
Tablo 11:	Pelliot Tibétain 1689 ve 1859 numaralı yazmalarda yer alan sayı listeleri.....	78
Tablo 12:	Pelliot Ouïgour koleksiyonunda yer alan Uygurca yazmalar	81
Tablo 13:	Pelliot Ouïgour 1 yaprak sıralaması	83
Tablo 14:	Pelliot Ouïgour Grotte 181 yazmaları.....	96
Tablo 15:	Dunhuang Mogao Kuzey Mağaralarından Çıkarılan Uygurca Yazmalar	105
Tablo 16:	Stockholm Etnografi Müzesinde yer alan Uygurca yazmalar	120
Tablo 17:	Princeton Koleksiyonundaki Uygurca yazmalar	127

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:	Or. 8212/ 108 mezhep şeması	35
Şekil 2:	Or. 8212/ 109, Brahmi harfleriyle “sādhu” ve Çince ligatür	39
Şekil 3:	Or. 8212/ 109, Çince ifadeler	40
Şekil 4:	Pelliot Chinois 5592	70
Şekil 5:	Pelliot Tibétain 1689	76
Şekil 6:	Pelliot Tibétain 2132	80
Şekil 7:	Pelliot Ouïgour 16'nın kapağının ön ve arka yüzü	90
Şekil 8:	Pelliot Ouïgour 16 bis	94
Şekil 9:	Pelliot Sogdien 16	101
Şekil 10:	Uygurca Buddhāvataṃsaka-sūtra Tayvan nüshasından bir sayfa	126
Şekil 11:	Peald 6b	129
Şekil 12:	Peald 6r	132

KISALTMALAR

Age	: Adı geçen eser
Bk.	: Bakınız
ev.	: Çeviren
Çin.	: Çince
Haz.	: Hazırlayan
IDP	: International Dunhuang Project
JRAS	: Journal of the Royal Asiatic Society
s.	: sayfa
Skr.	: Sanskritçe
Taishō	: Taishō Revised Tripiṭaka
TDAYB	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten
TDK	: Türk Dil Kurumu
Uyg.	: Uygurca
V	: Verso (yazmanın arka yüzü)
vd.	: ve diğerkleri

1 GİRİŞ

1.1 Dunhuang ve Mogao Mağaraları

“Çin’in batıya açılan kapısı” olarak adlandırılabilen Dunhuang bölgesi, Çin’in Şincan Uygur Özerk Bölgesi sınırında bulunan Gansu eyaletinin güneyinde yer almaktadır. Bu bölge, Orta Çin ile Orta Asya’nın birbirine bağlanması ve tarihî Hexi Yolunun batı sınırında yer almasıyla tarihî İpek Yolu üzerinde oldukça önemli bir ticarî ve askerî merkez olmuştur. Çin’in Han Hanedanlığından (MÖ 206- MS 220) başlayarak çeşitli Çin Hanedanlıklarının hâkimiyeti altında bulunmuş Dunhuang bölgesi, 781-848 yılları arasında Tibet, 848-1072 yıllarında Guiyi Ordusu, 1072-1227 yılları arasında Batı Xia Hanedanlığı, 1279-1368 yıllarında Moğol Yuan Hanedanlığının hâkimiyeti altında bulunmuş; 1368 yılından itibaren ise yine Çin Hanedanlıklarından Ming ve Qing Hanedanlıklarının hâkimiyeti altına girmiştir (Morrison, 2005). Bölge günümüzde Çin Halk Cumhuriyetine bağlıdır.

Yukarıda bahsedildiği üzere başta Çin olmak üzere Tibet, Moğol, Tangut, Soğud, Hotan ve Uygur kültürlerine ev sahipliği yapan Dunhuang bölgesi, Orta Çin’deki birtakım karışıklıklar sebebiyle bölgeye göç eden entelektüellerle tarihte önemli bir kültür merkezi olarak yer almıştır. Söz konusu entelektüeller, bölgede Budizm’in yayılmasını da sağlamış ve burada önemli Budist faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetlerin en önemlilerinden biri, Budist topluluğun bu bölgede yürüttüğü mağara inşa faaliyetidir. Dunhuang bölgesinin güneyinde yer alan ve Mogao Mağaraları olarak anılan bu mağaralar topluluğunun ilk mağarasını, 4. yüzyılda 樂尊 Lezun/Yuezun adında bir Budist inşa etmiş, sonrasında bölgede yaşayan Budist topluluk tarafından çok sayıda mağara bu bölgeye inşa edilmiştir (Rong, 2013, 59). “Mogao Bin Buda Mağaraları” olarak da adlandırılan bu mağaralar, bölgesel olarak bakıldığında ikiye ayrılabilir. Bölgenin güneyinde yer alan 492 mağara Mogao Güney Mağaraları, kuzeyde yer alan 248 mağara ise Mogao Kuzey Mağaraları olarak adlandırılmaktadır. Mogao Mağaraları, bölgenin Tangut hâkimiyetine girmesinden sonra önemini kaybetmiştir. Bölgenin kültürel olarak yeniden önem kazanması 1900 yılından sonra, Mogao Güney Mağaralarının içinde yer alan 17 numaralı mağaranın

keşfiyle olmuştur. Bu mağaranın ardından, özellikle 1940'lı yıllardan sonra Çinli araştırmacılar tarafından kurulan Dunhuang Academy'nin Mogao Kuzey Mağaralarında gerçekleştirdikleri arkeolojik araştırmalar sonucunda da çok sayıda eser ve el yazması gün yüzüne çıkarılmıştır.

1.2 Kütüphane Mağarası

1900 yılında, Çinli Tao rahibi Yuanlu Wang tarafından tesadüf eseri keşfedilen Kütüphane Mağarası, Mogao Güney Mağaraları içerisinde 17 numaralı mağaradır. Mağara Tang döneminin (618-907) sonlarında inşa edilmiştir. 11. yüzyılın başında mağaranın girişi kapatılmıştır. Mağaranın kapatılma nedeni kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu konu üzerine üretilmiş bir takım teoriler bulunmaktadır. Paul Pelliot, mağaranın 1035 yılında kapatıldığını varsayarak, Kütüphane Mağarasının Budist metinleri Tangut istilasından korumak amacıyla kapatıldığını düşünmüştür. Aurel Stein ise bu mağaranın kutsal Budist metinlerinden yırtılmış ya da yanlış yazılmış olanların tutulduğu bir imha deposu olduğunu belirtmiştir. Pelliot'nun görüşüne katılmayan Akira Fujieda, Stein'in görüşünün daha mantıklı olduğunu savunmuştur (Fujieda, 1966, 15). Son olarak Xinjiang Rong, Kütüphane Mağarasından çıkarılan en yakın tarihli yazmanın 1002 yılına ait olduğuna dikkat çekerek, kütüphanenin kendileri de çoğunlukla Budist olan Tangutların istilasından dolayı kapatılmış olamayacağını belirtmiştir. Stein ve Fujieda'nın "kutsal çöp" teorisine de katılmayan Rong, mağaranın 11. yüzyılın başında gerçekleşen Müslüman Karahanlıların Hotan'ı istilası neticesinde kapandığını ileri sürmüştür (Rong, 1999, 272-275).

Mogao Güney Mağaraları içindeki Kütüphane Mağarası, 16 numaralı mağaranın içinde yer alan ayrı bir bölümdür. Kütüphane Mağarasının içinde başta Çince ve Tibetçe olmak üzere, Sanskritçe, Hotanca, Soğudca ve Uygurca gibi çeşitli dillerde el yazması eserler bulunmuştur. 1900 yılında Wang'ın içinde pek çok yazma bulunan bu mağarayı keşfettiğini öğrenen İngiliz Aurel Stein, bölgeyi ilk ziyaret eden Avrupalı gezgin olmuştur. Stein'in ardından Fransız Paul Pelliot, Japon Zuichō Tachibana ile Koichirō Yoshikawa ve Rus Sergei Oldenburg Dunhuang bölgesini ve Kütüphane Mağarasını ziyaret ederek bu mağarada buldukları yazmaları kendi ülkelerine götürmüşlerdir. Ayrıca, mağarayı keşfeden Wang'ın da bazı yazmaları Çin hükümetinden saklayarak çeşitli gezginlere sattığı bilinmektedir (Rong, 2013, 102-

107). Sonuç olarak, Kütüphane Mağarasından çıkarılmış 11. yüzyıl öncesine ait Dunhuang yazmaları, günümüzde dünyanın dört bir tarafına dağılmış durumdadır.

1.3 Dunhuang Çalışmaları ve IDP

20. yüzyılın başında Kütüphane Mağarasının keşfedilmesiyle dünyanın haberdar olduğu Dunhuang yazmaları, araştırmacıların büyük ilgisini çekmiş ve 20. yüzyılın başından başlayarak günümüze kadar çok sayıda kitap ve makalenin konusu olmuştur. Dönemin çok kültürlü tarihini yansıtmaları bakımından hem tarihî anlamda, hem de eski dillerde yazılmış metinler olması bakımından dil çalışmaları anlamında büyük öneme sahip yazmalar, farklı ülkelerden çeşitli dil uzmanları tarafından ele alınmıştır. Örnek vermek gerekirse, araştırmacılar F. W. Thomas Tibetçe, H. W. Bailey Hotanca, David N. MacKenzie ile Nicholas Sims-Williams Soğudca, James Hamilton ise Uygurca yazmaları ele almışlardır. Dünyanın çeşitli kütüphanelerinde bulunan Dunhuang yazmaları üzerine yapılmış katalog çalışmalarından da ayrıca bahsetmek gerekir. Lionel Giles'in İngiltere'deki Çince yazmalar kataloğu, Lionel Barnett'in yine İngiltere'de bulunan çeşitli Orta Asya dilleriyle Sanskrit dilinde yazılan yazmalar kataloğu, Jean Pierre Drège'in Fransa'da bulunan Çince yazmalar ve Marcelle Lalou'nun Tibetçe yazmalar üzerine hazırladığı kataloğu bunlardan yalnızca birkaçıdır. Dunhuang çalışmalarının yalnızca Avrupa ile sınırlı olmadığı, Japonya ve Çin'de de Dunhuang metinleri üzerine çok sayıda araştırma yapılmış olduğu belirtilmelidir. Çin'de Dunhuang Akademisinin Mogao Kuzey Mağaralarında gerçekleştirdiği arkeolojik araştırmalar sonucunda, burada bulunan yazmalarla ilgili çok sayıda kitap ve makale yayımlanmıştır. Japonya'daki Dunhuang çalışmaları içinse, her biri ayrı bir dilde uzmanlaşmış araştırmacılar Takao Moriyasu, Yutaka Yoshida, Hiroshi Kumamoto, Tokio Takata ve Tsuguhito Takeuchi'nin Uygurca, Soğudca, Hotanca, Çince ve Tibetçe üzerine yaptıkları çeşitli çalışmalar örnek olarak gösterilebilir (Rong, 2013, 205-266).

Dunhuang çalışmalarına son yıllarda bulunduğu önemli katkılar dolayısıyla International Dunhuang Project (IDP)'ten de ayrıca bahsetmek gerekir. 1994 yılında British Library'nin öncülüğünde, Dunhuang yazmalarının bulunduğu diğer ülkelerin de katılımıyla başlatılan IDP, başta Dunhuang olmak üzere İpek Yolu üzerindeki çeşitli bölgelerden çıkarılan yazmaların onarımı, kataloglanması ve dijital ortama aktarılmasını amaç edinmiş bir projedir. Bu proje neticesinde, dünyanın çeşitli

lkelerinde dağınık durumda bulunan Dunhuang yazmaları dijital ortama aktarılarak araştırmacıların işi kolaylaştırılmıştır. An itibariyle IDP'nin veri tabanında toplam 485,986 yazma bulunmaktadır.

1.4 Çalışmanın Konusu, Amacı ve çalışmada İzlenen Yöntem

“Dunhuang Uygur Metinleri zerine Açıklamalı Kaynakça” başlıklı bu çalışmanın konusu, yukarıda genel hatlarıyla bahsedilen Dunhuang Mogao Mağaralarından ıkarılan metinlerden Uygurca metinler ile bu metinler üzerine yapılmış çalışmalardır. Çalışma için bugüne dek yayımlanmış bütün Dunhuang Uygur yazmaları ile söz konusu yazmalar üzerine yapılmış bütün incelemeler, söz konusu yazmalar ve çalışmalarla ilgili toplanan bilgiler işığında tanıtılmıştır. Bu çalışmayla amaçlanan, bugüne dek yayımlanmış bütün Dunhuang Uygur metinlerini içeren bir katalog sunmak ve tanıtılan metinlerin üzerine ayrıntılı ve açıklamalı bir kaynakça hazırlamaktır.

Çalışmada ele alınacak yazmaların tespitinde, Takao Moriyasu'nun 1985 yılında Kza Tnk serisinin içinde yayımlanan çalışmasından yararlanılmıştır (Moriyasu, 1985a). Moriyasu'nun söz konusu alışması, İngiltere ve Fransa'da bulunan Dunhuang Uygur metinlerinin tamamı üzerine yapılmış bir katalog çalışmasıdır. Geri kalan yazmaların tespitinde, Johan Elverskog'a ait *Uygur Buddhist Literature* adlı çalışmaya başvurulmuştur (Elverskog, 1997). Elverskog'un bu çalışması, o zamana kadar bilinen bütün Budist Uygur metinlerinin kısaca tanıtıldığı, bu metinler üzerine yapılmış bütün çalışmaları içeren kapsamlı bir eserdir. Son olarak, kalan yazmaların tespiti ve tanıtılmaları açısından IDP'nin İnternet sayfasındaki dijital kataloglar, bu çalışma için en önemli ve en sık başvurulan kaynaklardan biri olmuştur.

Çalışmada İngiltere, Fransa, Japonya, Çin, Tayvan, İsveç ve Amerika'da bulunan toplam 81 metin ele alınmıştır. Bu 81 metin dışında, Mogao Kuzey Mağaralarından çıkarılmış 46 yazmanın da numarası verilmiştir. Ele alınan her metnin sonunda, söz konusu metin üzerine yapılmış metin yayınlarının ve metnin tıpkıbasımının kısa künyesi verilmiş, metinle ilgili yapılmış çalışmaların ele alındığı bölümler, metnin hemen ardından genelde ayrı bir başlık altında verilmiştir. Metinler zerine yapılmış çalışmaların tanıtımında, metnin tamamını ele makaleler ile kitaplara öncelik verilmiş ve bu çalışmalar ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır. Metnin bir bölümünü ele alan çalışmaların tanıtımı ise biraz daha kısa tutulmuştur. Metinden herhangi bir

bölüm içermeyen çalışmalar ise bu çalışmanın dışında tutulmuştur. Ulaşılamayan bazı kaynakların tanıtımı verilmemekle birlikte kaynakların künyelerine ilgili metnin tanıtımında yer verilmiştir.

“Dunhuang Uygur Metinleri Üzerine Açıklamalı Kaynakça” çalışması “Giriş” bölümüyle birlikte sekiz bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü olan “Giriş” bölümünde, Dunhuang ve Mogao Mağaraları hakkında genel bilgi verilmiş, Dunhuang bölgesinin tarihteki önemi belirtilmiş ve Dunhuang yazmalarının önemli bir kısmının çıkarıldığı Kütüphane Mağarasının tarihi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde Dunhuang Uygur metinleri kısaca tanıtılmış, söz konusu metinlerin tarihlendirilmesi ve içerikleri konuları kısaca ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca, Dunhuang Uygur metinleri üzerine hazırlanmış en önemli kaynaklardan biri olan ve İngiltere ile Fransa’da bulunan parça durumundaki Dunhuang Uygur metinlerinin tamamını içeren James Hamilton’un 1986 tarihli *Manuscripts ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-Houang* adlı çalışmasının tanıtımına da yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde son olarak çalışmada adı geçen bütün yazmaların ve bu yazmalarla ilgili yapılmış çalışmaların listesi bulunmaktadır. İkinci bölümden itibaren, farklı ülkelerde muhafaza edilmekte olan Uygur metinlerinin ve bu metinler üzerine yapılmış çalışmaların tanıtımın yer aldığı bölümler yer almaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümü İngiltere, dördüncü bölümü Fransa, beşinci bölümü Çin, altıncı bölümü Japonya, yedinci bölümü ise İsveç, Tayvan ve Amerika’da bulunan Dunhuang Uygur metinleriyle bu metinler üzerine yapılmış olan çalışmaları içermektedir. Bu çalışmanın son bölümü olan sekizinci bölüm çalışmanın sonuç bölümüdür. Çalışmanın ekler bölümünde ise yalnızca Dunhuang Uygur metinleri üzerine hazırlanmış bir kaynakça listesi ile çalışmada yer alan parça durumundaki Uygur metinlerinin IDP’nin İnternet sayfasında yayımlanmış fotoğraflarına yer verilmiştir.

Bu çalışmada yer alan Uygur metinleri, dış özellikleri ve içerikleri bakımından ele alınmış, metinlerin dil özelliklerine yer verilmemiştir. Ancak, gerekli görülen bazı yerlerde metinlerden alıntılar yapılmıştır. Söz konusu alıntılar, metin üzerine yapılan ilgili çalışmadan birebir alınmış; yalnız Türkçeye daha uygun olması açısından Uygurca sesleri vermede kullanılan bazı harfler değiştirilmiştir. Çalışmada yer alan Uygurca metin alıntılarında kullanılan yazı çevirimi alfabesinde, Özlem Ayazlı ile

Mehmet Ölmez'in 2011 tarihli çalışmalarındaki "Soğd Kökenli Uygur Alfabetesi" temel alınmıştır (Ayazlı ve Ölmez, 2011).

2 DUNHUANG UYGUR METİNLERİ

Dunhuang Uygur metinleri denildiğinde akla gelmesi gereken, hem Kütüphane Mağarasından hem de Mogao Kuzey Mağaralarından çıkarılmış yazma ya da baskı eserlerdir. Dunhuang metinlerinin tamamı düşünüldüğünde, Dunhuang'dan çıkarılmış Uygur metinleri Çince ya da Tibetçe metinler kadar çok olmamakla birlikte sayıca azımsanmayacak bir durumdadır. İngiltere, Fransa, Çin, Japonya, Rusya, İsveç, Tayvan ve Amerika gibi ülkelerde bulunan bu yazmalar çoğunlukla Uygur harfli yazma parçalarıdır. İngiltere ve Fransa koleksiyonlarında 8 Uygurca kitapçık bulunmakla birlikte, bunların sayısı parça durumundaki 100'ü aşkın Dunhuang Uygur metni ile karşılaştırıldığında oldukça azdır. Yine metinlerin çoğunun el yazması eserler olduğu görülmektedir; ancak Mogao Kuzey Mağaralarından çıkarılmış, Çin ve Japonya'da Uygurca baskı eserlerin de bulunduğu bilinmektedir.

Dunhuang Uygur metinlerinde kullanılan yazı türüne bakıldığında, metinlerin genellikle düz Uygur yazısı veya işlek/kursiv Uygur yazısıyla yazılmış olduğu görülmektedir. Uygur yazısının haricinde, beş runik parça, bir Tibet harfli Uygur metni ile bir Mani harfleriyle yazılmış Uygur metni, Dunhuang Uygur metinleri içerisinde yer almaktadır. Soğudca ile karışık Uygur metinleri görülebildiği gibi, özellikle Çince'den çevrilmiş Uygur metinlerinin içinde Çince ifadelerin de Çince karakterler kullanılarak yazıldığı görülmektedir. Uygurca metinlerin ön yüzü Çince, Tibetçe ya da Tangutça yazılı başka metinlerinin arkasına yazılması Dunhuang Uygur metinlerinde sıkça rastlanan bir durumdur.

İçerik olarak bakıldığı zaman ise Dunhuang Uygur metinleri içerisinde hem dinî metinlerin hem de din dışı metinlerin olduğu görülmektedir. Ancak Budist içerikli metinlerin çoğunlukta olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dunhuang'dan çıkarılan Budist Uygur metinleri içinde, birebir çeviri ya da uyarlama çeviri olarak sınıflandırılabilen āgama metinleri, jātakalar, avadanalar, Mahāyana sutraları,

Abhidharma tefsirleri, Çince uydurma sutralarla birlikte herhangi bir kaynaktan çeviri olmayan telif Budist eserleriyle Uygur Budist şiirleri de yer almaktadır. Elverskog (1997)'de yer alan 82 Budist eser başlığından 28'inin Dunhuang Uygur metinlerinde tespit edilmesine bakılarak Dunhuang Budist Uygur metinlerinin Budist Uygur metinleri içerisindeki yeri anlaşılabilir. Dunhuang Uygur metinleri içinde tespit edilmiş Budist metin başlıkları şunlardır:

Tablo 1: Dunhuang'dan çıkarılan Budist Uygur metinleri

No.	Budist metin başlığı
1	<i>Madhyamāgama</i>
2	<i>Saṃyuktāgama</i>
3	“Kısa” <i>Saṃyuktāgama</i>
4	<i>Ekottarikāgama</i>
5	<i>Araṇemi jātaka</i>
6	<i>Kalyāṇaṃkara Pāpaṃkara</i>
7	<i>Daśakarmapathāvadānamālā</i>
8	<i>Avalokiteśvara-sūtra</i>
9	<i>Buddhāvataṃka-sūtra</i>
10	<i>Saddharmapuṇḍarīka-sūtra</i>
11	“Uzun” <i>Sukhāvativyūha-sūtra</i>
12	<i>Abhidharmāvatāra-prakaraṇa</i>
13	<i>Abhidharmakośabhāṣya</i>
14	<i>Abhidharmakośabhāṣyaṭīkāttattvārtha-nāma</i>
15	<i>Jin hua chao</i> 金花抄
16	“Her Çeşit” <i>Pratītyasamutpāda</i>

Tablo 1 - Devam

- 17 *Saddharmapunḍarīka-sūtra tefsiri*
- 18 *Abitaki Sutra*
- 19 *Cibei dao chang chan fa chang* 慈悲道場懺法
- 20 *Da fang guang yuan jiao xiu duo luo liao yi jing*
大方廣圓覺修多羅了義經
- 21 *Fo shuo tian di ba yang shen zhou jing*
佛說天地八陽神咒經
- 22 *Liang chao fu da shi song jin gang jing bing xu*
梁朝傅大士頌金剛經並序
- 23 *Shi wang sheng qi jing* 十王生七經
- 24 *Naropa'nın Ölüler Kitabı*
- 25 *Bodhisattva-caryā*
- 26 *Xuanzang Biyografisi*
- 27 *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmodgata*
- 28 *Köñül tözin ukıtdaçı nom*

Dunhuang Uygur metinleri içindeki Budist metinlerin yukarıdaki listeye sınırlı olmadığı belirtmek gerekir.

Dunhuang Uygur metinleri içinde, Budist metinler dışındaki dinî içerikli metinler Manihaist metinlerdir. Beş adet Manihaist metinden en kapsamlısı Uygurca *Huastuanift'*dir. Dinî metinler dışında kalan metinlerin çoğunu mektuplar oluşturmaktadır. Mektuplar dışında ticaret metinleri ve içeriği tam olarak belirlenememiş Uygur metinleri de bulunmaktadır.

2.1 Dunhuang Uygur Metinlerinin Tarihlendirilmesi

Birkaç metin dışında neredeyse hiçbir Dunhuang Uygur metninde yazıldığı tarihin açıkça ifade edildiği herhangi bir kayıt bulunmadığından metinlerin yazıldığı tarih, metinlerin yazı özelliklerinden ve çıkarıldıkları mağaraya göre tahmin edilmektedir. Dunhuang Mogao Kütüphane Mağarasından çıkarılan metinlerin tümü 10. yüzyıl öncesine aittir. Kütüphane Mağarasından çıkarılan metinler düz ya da standart olarak da tabir edilen klasik Uygur yazısıyla yazılmış ve metin içinde Çince ifade barındırmayan metinlerdir. Öte taraftan, Dunhuang Kuzey Mağaralarından çıkarılmış metinlerin bir kısmı, Moğol döneminde geliştirilen işlek Uygur yazısıyla yazılmış, bu metinlerin bazılarının içinde sık sık Çince karakterler kullanılmıştır. Moğol döneminden önce görülmeyen işlek yazının ve Uygurca metin içerisinde Çince karakterlerin kullanıldığı metinler, Kütüphane Mağarasından çıkan metinlerden ayrı tutulmalı ve söz konusu metinlerin 13. yüzyıl sonrasına ait olduğu düşünülmelidir. Pirinç kâğıdının kullanılması da, metinlerin Moğol döneminde yazıldığını ispatlayan özelliklerden biridir (Moriyasu, 1985a, 72-73).

Dunhuang Uygur metinlerini tarihlendirirken üzerinde durulması gereken bir husus, Kütüphane Mağarasından çıkarıldıkları belirtilen bazı yazmaların bu mağaradan çıkartılmamış oluşudur. Moriyasu, söz konusu yazmaların Kütüphane Mağarasından çıkan yazmalarla karıştığını, yazım özelliklerinden dolayı bu yazmaların 11. yüzyıl öncesine ait olamayacağını belirtmiştir (Moriyasu, 1985a, 9-11).

2.2 *Manuscrits Ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-Houang*

James Hamilton'un 1986 yılında yayımlanan *Manuscrits Ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-Houang* [9-10. yüzyıl Dunhuang Uygur Yazmaları] adlı çalışmasında, Kütüphane Mağarasından çıkarılmış parça hâlindeki Dunhuang Uygur metinlerinin tamamı incelenmiştir. O güne kadar Dunhuang Uygur metinleri üzerine yapılmış en ayrıntılı metin çalışması olan bu eser, günümüzde de Kütüphane Mağarasında bulunmuş parça durumundaki Uygur metinlerinin hemen hemen tamamı için başvurulacak tek kaynaktır. Hamilton'un çalışması iki ciltten meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci cildinde metinler ele alınmış, ikinci cildinde ise metinlerin sözlüğü ve tıpkıbasımları yer almıştır. Ele alınan metinler, kısa tanıtımları, Uygurca harf ve yazı çevirimleri, Fransızca çevirileri ve açıklamaları ile birlikte verilmiştir.

Manuscripts Ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-Houang'da “Ètude des Manuscrits Ouïgours” başlığı altında incelenen yazmalar sırasıyla şunlardır:

Tablo 2: Hamilton (1986)'da incelenen Dunhuang Uygur metinleri

<u>Hamilton (1986) no.</u>	<u>Yazma no.</u>
Manuscrit 1:	Pelliot Ouïgour 1
Manuscrit 2:	Or. 8212/ 121
Manuscrit 3:	Or. 8212/ 122
Manuscrit 4:	Pelliot Ouïgour 13
Manuscrit 5:	Pelliot Chinois 3049
Manuscrit 6:	Pelliot Chinois 3407
Manuscrit 7:	Pelliot Chinois 3071
Manuscrit 8:	Pelliot Chinois 3072
Manuscrit 9:	Or. 8212/ 124
Manuscrit 10:	Pelliot Chinois 2961
Manuscrit 11:	Pelliot Chinois 3076
Manuscrit 12:	Or. 8212/ 192
Manuscrit 13:	Stein 3853
Manuscrit 14:	Or. 8212/ 119
Manuscrit 15:	Pelliot Chinois 2988 ve 2909
Manuscrit 16:	Pelliot Chinois 2998
Manuscrit 17:	Or. 8212/ 116 ve Pelliot Chinois 2969
Manuscrit 18:	Pelliot Ouïgour 2
Manuscrit 19:	Pelliot Ouïgour 5
Manuscrit 20:	Pelliot Ouïgour 15
Manuscrit 21:	Or. 8212/ 120
Manuscrit 22:	Pelliot Ouïgour 12
Manuscrit 23:	Or. 8212/ 123
Manuscrit 24:	Or. 8212/ 179
Manuscrit 25:	Or. 8212/ 180
Manuscrit 26:	Pelliot Ouïgour 12
Manuscrit 27:	Or. 8212/ 181
Manuscrit 28:	Pelliot Ouïgour 4
Manuscrit 29:	Pelliot Ouïgour 3

Tablo 2 - devam

Manuscrit 30:	Pelliot Ouïgour 6
Manuscrit 31:	Pelliot Ouïgour 7
Manuscrit 32:	Pelliot Ouïgour 14
Manuscrit 33:	Pelliot Ouïgour 8
Manuscrit 34:	Pelliot Chinois 3046
Manuscrit 35:	Pelliot Ouïgour 10
Manuscrit 36:	Or. 8212/ 117

2.3 Dunhuang Uygur Metinleri Listesi

Aşağıda, bu çalışmada ele alınan Uygur metinleri, içerikleri ve üzerine yapılmış çalışmalarla birlikte verilmektedir. Tabloda metinler için verilen çalışmalar, metnin tamamını ele alan çalışmalarla sınırlandırılmıştır. (Çalışmaların tam künyeleri için bk. “Ek. 1 Dunhuang Uygur Metinleri Kaynakçası”)

Tablo 3: Dunhuang Uygur Metinleri Listesi

<u>Yazma no.</u>	<u>İçerik</u>	<u>Çalışma</u>
<u>İngiltere’de Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri</u>		
1	Or. 8212/ 75 (A-B)	Budist Shōgaito (1991-1993) Shōgaito (2008)
2	Or. 8212/ 77	Mektup (runik) Thomsen (1912) Orkun (1983) Yıldırım (2013)
3	Or. 8212/ 78 (1-5)	Atasözü (runik) Thomsen (1912) Orkun (1983) Hamilton-Bazin (1972) Yıldırım (2013)

Tablo 3 - devam

4	Or. 8212/ 79	Belirsiz (runik)	Thomsen (1912) Orkun (1983) Yıldırım (2013)
5	Or. 8212/ 85	Budist	Sundermann (1977)
6	Or. 8212/ 104	Budist	Oda (2011) Oda (2015)
7	Or. 8212/ 108	Budist	Arat (1965) Tekin (1980) Tekin (2008) Yusup (2014)
8	Or. 8212/ 109	Budist	Kara-Zieme (1976)
9	Or. 8212/ 116	Mektup	Hamilton (1986)
10	Or. 8212/ 117	Ticaret	Hamilton (1986)
11	Or. 8212/ 118	Budist	Hamilton (1971)
12	Or. 8212/ 119	Ticaret	Hamilton (1986)
13	Or. 8212/ 120	Mektup	Hamilton (1986)
14	Or. 8212/ 121	Budist	Hamilton (1986)

Tablo 3 - devam

15	Or. 8212/ 122	Budist	Hamilton (1986)
16	Or. 8212/ 123	Mektup	Hamilton (1986) Moriyasu (2014)
17	Or. 8212/ 124V	Manihaist	Hamilton (1986)
18	Or. 8212/ 161	Fal kitabı	Thomsen (1912) Orkun (1938) Tekin (1993, 2004) Yıldırım (2013)
19	Or. 8212/ 178	Manihaist (Mani)	Asmussen (1965) Moriyasu (2014) Özbay (2014)
20	Or. 8212/ 179	Mektup	Hamilton (1986) Moriyasu (2014)
21	Or. 8212/ 180	Mektup	Hamilton (1986) Moriyasu (2014)
22	Or. 8212/ 181	Mektup	Hamilton (1986)
23	Or. 8212/ 192	Budist	Hamilton (1986)
24	Or. 8210/ S. 3853V	Budist	Hamilton (1986)

Tablo 3 - devam

25 Or. 8210/ S. 201 Belirsiz Yok

Fransa'da Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri

26 Pelliot Chinois 2909V Çeşitli Hamilton (1986)

27 Pelliot Chinois 2961V Manihaist Hamilton (1986)

28 Pelliot Chinois 2969V Manihaist Hamilton (1986)

29 Pelliot Chinois 2988V Çeşitli Hamilton (1986)

30 Pelliot Chinois 2998V Atasözü Hamilton (1986)

31 Pelliot Chinois 3046V Ticaret Hamilton (1986)

32 Pelliot Chinois 3049V Manihaist Hamilton (1986)

33 Pelliot Chinois 3071V Çeşitli Hamilton (1986)

34 Pelliot Chinois 3072V Manihaist Hamilton (1986)

35 Pelliot Chinois 3076V Belirsiz Hamilton (1986)

Tablo 3 - devam

36	Pelliot Chinois 3134V	Ticaret	Hamilton, Sims-Williams (1990)
37	Pelliot Chinois 3407V	Manihaist	Hamilton (1986)
38	Pelliot Chinois 3509	Budist	Hamilton (1971)
39	Pelliot Chinois 5592	Budist	Moriyasu (1985a)
40	Pelliot Tibétain 1292	Budist (Tibet)	Maue-Röhrborn (1984-1985) Moriyasu (1985b)
41	Pelliot Tibétain 1689V	Sayı listesi	Hamilton (1981)
42	Pelliot Tibétain 1859V	Sayı listesi	Hamilton (1981)
43	Pelliot Tibétain 2132	Belirsiz (runik)	Yıldırım (2013)
44	Pelliot Sogdien 16	Budist	Hamilton, Sims-Williams (1990)
45	Pelliot Ouïgour 1	Budist	Hamilton (1986)
46	Pelliot Ouïgour 2	Ölüm ilanı	Hamilton (1986)

Tablo 3 – devam

47	Pelliot Ouïgour 3	Mektup	Hamilton (1986)
48	Pelliot Ouïgour 4	Mektup	Hamilton (1986) Moriyasu (2014)
49	Pelliot Ouïgour 5	Mektup	Hamilton (1986)
50	Pelliot Ouïgour 6	Mektup	Hamilton (1986)
51	Pelliot Ouïgour 7	Mektup	Hamilton (1986)
52	Pelliot Ouïgour 8	Belirsiz	Hamilton (1986)
53	Pelliot Ouïgour 9	Mektup	Hamilton (1986) Moriyasu (2014)
54	Pelliot Ouïgour 10	Ticaret	Hamilton (1986)
55	Pelliot Ouïgour 12	Ticaret	Hamilton (1986) Moriyasu (2014)
56	Pelliot Ouïgour 13	Budist	Hamilton (1986)
57	Pelliot Ouïgour 14	Ticaret	Hamilton (1986)

Tablo 3 - devam

58	Pelliot Ouïgour 15	Mektup	Hamilton (1986) Moriyasu (2014)
59	Pelliot Ouïgour 16	Budist	Tekin (1980) Shōgaito (2003) Nuri (2015)
60	Pelliot Ouïgour 16 bis	Mektup	Moriyasu (1982) Hamilton (1992)
61	Pelliot Ouïgour A	Budist	Yok
62	Pelliot Ouïgour 218	Budist	Kudara (1990)

Çin’de Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri

63	Dunhuang Academy	Çoğunluğu Budist	Bk. Tablo 15
64	Dong 61	Mektup	Moriyasu (2014)
65	Tianjin 58.5.669	Budist	Niu-Zieme (1996)

Japonya’da Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri

66	Tenri Ms. A	Budist	Kudara (1986)
-----------	-------------	--------	---------------

Tablo 3 - devam

67	Tenri Ms. B	Budist	Kudara (1986)
68	Tenri Ms. C	Budist	Kudara (1986)
69	Yürinkan No. 16	Budist	Kudara (1991)

İsveç'te Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri

70	Etnografiska Museet 25-40	Budist	Shōgaito (2014)
-----------	---------------------------	--------	-----------------

Tayvan'da Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri

71	Academia Sinica 188171	Budist	Mirkamal (2013)
-----------	------------------------	--------	-----------------

Amerika Birleşik Devletlerinde Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri

72	Peald 6a	Belirsiz	Yok
73	Peald 6b	Budist	Mirkamal (2010)
74	Peald 6cV	Kehanet	Yok
75	Peald 6dV	Kehanet	Matsui (2012a)

Tablo 3 - devam

76	Peald 6eV	Kehanet	Matsui (2012a)
77	Peald 6f	Kehanet	Matsui (2012b)
78	Peald 6hV	Kehanet	Matsui (2012a)
79	Peald 6iV	Kehanet	Yok
80	Peald 6r	Budist	Yok
81	Peald 8h	Budist	Yok

3 İNGİLTERE'DE BULUNAN DUNHUANG UYGUR METİNLERİ

Dunhuang'da bulunan Mogao Kütüphane Mağarasının 1900 yılındaki keşfi sonrasında, bölgeye mağarada bulunan yazmaları inceleme amaçlı gelen Macar asıllı araştırmacı Aurel Stein, bu bölgeye mağaranın keşfinden sonra gelen ilk Avrupalı araştırmacılardandır. Stein bölgeyi ilk olarak 1907 yılında ziyaret etmiştir. 1900-1931 yılları arası doğuya dört keşif seferi gerçekleştirmiş ve seferleri esnasında bulduğu malzemeleri ülkesi İngiltere'ye göndermiştir. Stein, söz konusu Asya seyahatleri ve bu seyahatler esnasında bulduğu yazmalar ve arkeolojik bulgular üzerine *Serindia* başlıklı ayrıntılı bir çalışma hazırlamıştır (Stein, 1921).

Stein'in Asya'nın çeşitli bölgelerinden bulduğu yazmalar, ilk olarak British Museum, Department of Oriental Manuscripts and Printed Books'da ve Hindistan'daki India Office Library'de muhafaza edilmiştir. 1973 yılında British Library'nin kurulmasıyla her iki kurumdaki Stein yazmaları bu kütüphaneye aktarılmış ve ilk başta muhafaza edildikleri kuruma göre "Or." (British museum) ve "IOL" (India Office Library) biçiminde numaralandırılmıştır. IOL numaralı eserler yazıldıkları dillere göre, örneğin eser Sanskritçe ise "IOL San." olarak, "Or." numaralı yazmalar ise Stein'in yazmayı bulduğu ziyarete göre, ilk seyahat Or. 8211, ikincisi 8210, üçüncüsü 8212 olmak üzere, numaralandırılmıştır (IDP, 1998).

British Library Stein Koleksiyonunda mevcut bulunan toplam yazma sayısı, üzeri yazılı ahşap levhalar da dâhil olmak üzere, 30000 civarındadır. Bu yazmaların yarısından fazlasını koleksiyondaki Çince yazmalar oluşturmaktadır. Stein Koleksiyonunda bulunan Uygurca yazmaların sayısı 100, runik harfli yazmaların sayısı ise 9'dur. Bu yazmaların içinden Dunhuang'dan çıkarılmış yazmalar ise 25 adettir. Söz konusu yazmalardan dördü runik harfli metin, biri Mani harfli bir metin ve kalan yirmisi ise Uygur harfli metindir. Yine bu 25 yazma içinden dördü kitap ya da kitapçık biçiminde, ikisi rulo biçiminde ve kalan on dokuzu ise parça biçimindedir. Yazmaların tarihine bakıldığında ise Stein koleksiyonundaki Dunhuang Uygur yazmalarından üçünün Moğol dönemine, kalan yazmaların ise 10. yüzyıl ve öncesi

dönemlere ait olduğu görülmektedir. Buna göre Moğol dönemine ait söz konusu üç yazma, Or. 8212/ 75, 108 ve 109, Kütüphane Mağarasından değil Mogao Kuzey Mağaralarından çıkarılmış olmalı ve bir şekilde Kütüphane Mağarasından çıkan yazmaların içine karışmış olmalıdır (Moriyasu, 1985a, 11).

British Library Stein Koleksiyonunda yer alan Uyurca yazmalar şunlardır:

Tablo 4: British Library'de Bulunan Dunhuang Uyurca Metinleri

	<u>Yazma numarası</u>	<u>Biçim</u>	<u>İçerik</u>
1	Or. 8212/ 75 (A) & (B)	Kitapçık	<i>Abhidharmakośabhāṣyaṭkā- tattvārtha-nāma</i>
2	Or. 8212/ 77	Parça	Runik parça, belirsiz
3	Or. 8212/ 78 (1-5)	Parça	Runik parça, atasözleri
4	Or. 8212/ 79	Parça	Runik parça, belirsiz
5	Or. 8212/ 85V	Rulo parçası	Uyurca not
6	Or. 8212/ 104	Rulo	Säkiz Yükmäk
7	Or. 8212/ 108	Kitap	Köñül tözin uqıtıdaçı nom; Budist şiirler; mezhep şeması
8	Or. 8212/ 109	Kitap	<i>Ölüler Kitabı</i>

Tablo 4 - devam

9	Or. 8212/ 116V	Parça	Mektup; bilmece
10	Or. 8212/ 117	Parça	Ticaret
11	Or. 8212/ 118	Parça	Kalyāṇaṃkara Pāpaṃkara
12	Or. 8212/ 119V	Rulo parçası	Ticaret
13	Or. 8212/ 120	Parça	Mektup
14	Or. 8212/ 121	Parça	Uzun <i>Sukhāvativyūha-Sūtra</i>
15	Or. 8212/ 122V	Rulo parçası	Budist metin, kaynak belirsiz
16	Or. 8212/ 123	Parça	Mektup
17	Or. 8212/ 124V	Parça	Manihaist dua; bilmece
18	Or. 8212/ 161	Kitapçık	<i>Irk Bitig</i>

Tablo 4 - devam

19	Or. 8212/ 178	Rulo	<i>Huastuanift</i>
20	Or. 8212/ 179	Parça	Mektup
21	Or. 8212/ 180	Parça	Mektup
22	Or. 8212/ 181	Parça	Mektup
23	Or. 8212/ 192	Parça	Budist metin, kaynak belirsiz
24	Or. 8210/ S. 210V	Rulo parçası	İçerik belirsiz
25	Or.8210/S. 3853V	Rulo parçası	Budist metin, içerik belirsiz

Stein, gezi notlarından oluşan *Serindia* eserinin 2. cildinde bulduğu Uyurca yazmalardan bazılarını kısaca tanıtmış, aynı ciltte bu yazmaların listelerine, *Serindia*'nın 5. cildinde ise yazmaların fotoğraflarına yer vermiştir. Stein'in çalışmasında verilen yazma numaraları, Stein'in yazmalara kendi verdiği numaralardır. Dunhuang'dan çıkarılan Stein Koleksiyonuna ait yazmaların numaralandırmaları, Chien fo-tung'un (Çin. "Bin Buda Mağaraları" 千佛洞 qian fu dong) kısaltması olan Ch. kodu ile yapılmıştır.

3.1 Or. 8212/75 (A) ve (B) (Eski numara: Ch. xix. 001 ve 002)

British Library Stein koleksiyonunda Or. 8212/75 numaraya kayıtlı kitapçık biçiminde iki Uyurca el yazması bulunmaktadır. Bu iki yazma A ve B olarak

adlandırılmıştır. Yazmalardan A kitapçığı toplam 149 yapraktır ve 4585 satırdan oluşmaktadır. Kitapçığın sayfalarının uzunluğu 17 cm, genişliği ise 12 cm'dir. B kitapçığı ise 2430 satırdan oluşmaktadır ve yapraklarının boyutları 19 cm x 14 cm'dir¹. Her iki yazmada da yapraklar Çin rakam karakterleri ile numaralandırılmıştır. Yazmada, işlek Uygur harflerinin yanında Çince karakterler de sıklıkla görülmektedir.

İçerik olarak bakıldığında Or. 8212/75 (A) ve (B) yazmalarının içerdikleri metnin, Sanskritçe aslı Sthiramati tarafından Vasubandhu'nun *Abhidharmakośabhāṣya* eserine yorum olarak yazılmış *Abhidharmakośabhāṣyaṭkāṭattvārtha-nāma*'nın (Çin. 阿毘達磨俱舍論義 *Apidamo jushelun yishu*) Çince çevirisinden yapılmış Uygurca çevirisi olduğu görülmektedir. Metnin başlığı hem Çince hem Uygurca olarak metnin en başında açıkça belirtilmiştir *Abhidharmakośabhāṣyaṭkāṭattvārtha-nāma*'nın 6. yüzyıla ait Sanskritçe orijinali günümüzde mevcut değildir. Uygurca çevirinin kaynak metni olan Çince çevirisinden ise sadece iki parça bulunmaktadır. Buna karşılık, eserin Sanskritçeden çevrilen Tibetçe çevirisi ve Moğolca çevirisi mevcuttur (Tekin, 1970, XXVII). Or. 8212/75 (A) *Abhidharmakośabhāṣyaṭkāṭattvārtha-nāma*'nın 1. bölümünün tamamını içermektedir. Or. 8212/75 (A)'da metnin başlığının *abidarmakoş şastrtaki çinkertü yöruğlärneñ keñürü açdaçı tikısı baştınkı küün* biçimde görülmesi bu durumu kanıtlamaktadır (Shōgaito, 2008, 10). Or. 8212/75 (B) ise eserin 4. bölümünün başlangıç ve sonuç bölümü hâric hemen hemen tamamını kapsamaktadır. Metinde Çince cümleler ve ifadeler sıklıkla yer almakta ve bu ifadelerin Uygurca açıklamaları verilmektedir.

Or. 8212/75 numaralı yazmanın Dunhuang'da yazıldığı metinde yer alan kolofondan ve okur kaydından açıkça anlaşılmaktadır. Buna göre Uygurca *Abhidharmakośabhāṣyaṭkāṭattvārtha-nāma*, Tükäl Tämür tarafından ejderha yılında Shazhou'da (Dunhuang) istinsah edilmiş, istinsah tarihinden sonraki bir dönemde ise Toņa Boga adlı biri tarafından maymun yılının ikinci ayında okunmuştur. (Shōgaito, age, 6-8). Metinde Çin takvimine göre verilen bu tarihlerden herhangi bir kesin tarihe ulaşılamamakla birlikte, yazma için kullanılan kâğıdın pirinç kâğıdı olması, metinde kullanılan yazının Moğol dönemine ait işlek Uygur yazısı olması, metinde sık sık Çince karakterlerin yer alması ve kullanılan Uygurcanın 13. yüzyıldan sonraya ait özellikler taşıması nedeniyle Or. 8212/75'in 13. yüzyıldan sonraki bir döneme ait

¹ Çalışmada yazma boyutları her zaman (uzunluk x genişlik) olarak verilecektir.

olduğu söylenebilir (Tekin, age, XXIV). Buna göre, Stein'in bu yazmanın Dunhuang Kütüphane Mağarasından çıkarıldığına dair notları bulunmasına rağmen, Or. 8212/75'in Moğol dönemi metni olması dolayısıyla Dunhuang Kuzey Mağaralarından çıkarılmış olması gerekmektedir.

Or. 8212/75 (A) kitapçığında, içerik olarak *Abhidharmakośabhāṣyaṭīkāttattvārthanāma* ile bağlantısı olmayan üç avadāna metni yer almaktadır. Bu metinlerin *Avalokiteśvara-sūtra* ile bağlantılı avadānalar olduğu Shōgaito tarafından ortaya çıkarılmıştır (Elverskog, 1997, 47).

3.1.1 Or. 8212/ 75 (A) ve (B) ile ilgili yapılmış çalışmalar

Or. 8212/75 numaralı yazmanın tanıtımını yapan ve yazmanın içeriğini Sthiramati'nin *Abhidharmakośabhāṣyaṭīkāttattvārthanāma* eserinin Uygurca çevirisi olarak belirten ilk çalışma Aurel Stein'a aittir (Stein, 1921, 923). Stein, Orta Asya seyahatlerinin ayrıntılı bir raporunu verdiği *Serindia* eserinin ikinci cildinde bu yazmaları kısaca tanıtmış ve yazmaların Sthiramati'nin *Abhidharmakośa* yorumunun Çince'den yapılmış Uygurca çevirisi olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Or. 8212/75 (A)'dan ve 75 (B)'den bir yaprağın fotoğrafı da *Serindia*'nın 4. cildinde yer almıştır (Stein, age, CLXIII,CLIXV). Uygurca *Abhidharmakośabhāṣyaṭīkāttattvārthanāma* metninin tamamını içeren ilk çalışma, metnin tamamının tıpkıbasımını yayımlayan Şinasi Tekin'e aittir (Tekin, 1970). Tekin Uygurca *Abhidharmakośabhāṣyaṭīkāttattvārthanāma* ile ilgili genel bilgiler içeren Türkçe ve İngilizce giriş yazısından sonra hem A hem de B kitapçığının tamamının tıpkıbasımını vermiştir.

Uygurca *Abhidharmakośabhāṣyaṭīkāttattvārthanāma* için yapılmış ilk metin çalışması, Or. 8212/75 (A) metninin 3623 ila 3665. satırlarını ele alan Klaus Röhrborn'a aittir (Röhrborn, 1983). *Abhidharmakośabhāṣyaṭīkāttattvārthanāma*'nın 2927. ve 3868. satırları arasında kalan bölüm ise Sema Barutçu tarafından ele alınmıştır (Barutçu, 1990).

Uygurca *Abhidharmakośabhāṣyaṭīkāttattvārthanāma* hakkında yapılmış en ayrıntılı çalışmalar Masahiro Shōgaito'ya aittir. Shōgaito, 1991-1993 yılları arasında Uygurca *Abhidharmakośabhāṣyaṭīkāttattvārthanāma* metninin tamamını içeren üç ciltlik bir çalışma yayımlamıştır. Bu çalışmanın ilk cildi Or. 8212/75 (A) metnini, ikinci cildi ise Or. 8212/75 (B) metnini kapsamaktadır. Her iki ciltte de bu metinlerin çevirileri, incelemeleri ve sözlüklerine yer verilmiştir. Çalışmanın son cildinde ise yazmaların

tıpkıbasımları yer almaktadır. 2008 yılında, yalnızca Or. 8212/75 (A) metnini içeren Shōgaito'ya ait bir çalışma da bulunmaktadır. Shōgaito'nun 2008 tarihli bu çalışmasında, 75(A) metninin Uygurca yazı çevirimni ve Japonca çevirisi dışında, Çin'de bulunan Uygurca *Abhidharmakośabhāṣyaṭīkāttattvārtha-nāma* metinleri ile Londra'da bulunan metin karşılaştırılmış, Çince kaynak metin üzerinde durulmuş ve Uygurca metin ile Tibetçe ve Moğolca *Abhidharmakośabhāṣyaṭīkāttattvārtha-nāma* metinlerinin içerik karşılaştırması yapılmıştır. Ayrıca Uygurca metnin dil özellikleri de incelenmiştir. Uygurca *Abhidharmakośabhāṣyaṭīkāttattvārtha-nāma* metninin içerisinde yer alan *Avalokiteśvara-sūtra* ile bağlantılı üç avadāna metninin incelemesi de yine Shōgaito tarafından yapılmıştır. 1982 yılında avadānaların metni yayımlanmış, 1985 yılında ise avadānaların sözlüğünü içeren bir çalışma yayımlanmıştır.

3.2 Or. 8212/77 (Eski numara: Ch. 00183)

Or. 8212/77 numaralı yazma, boyutları 23,5 cm x 38 cm olan ön yüzü Tibet harfleriyle, arka yüzü ise Türk runik harfleriyle yazılı tek bir yapaktır. Yazmanın ön yüzünde bulunan Tibetçe metin, Tibetçe bir *Prajñāpāramitāhrdaya* nüshasından bir parçadır (Moriyasu, 1985a, 27). Arka yüzde görülen runik harfli metin ise içerik olarak bir mektup metnini andırmaktadır. Moriyasu, bu metnin mektuptan ziyade ordunun mali işleriyle ilgili bir not olduğunu belirtmektedir (Moriyasu, 1985a, 27). Toplam 12 satırdan oluşan metinde çeşitli askerî unvanlara sahip kişi adları görülmektedir. Metnin yazarı ise son satırda *Bağatur Çigşi* olarak görülmektedir. Bazin'e göre Or. 8212/77'de bulunan runik harfli metin 10. yüzyılın ilk yarısına aittir (Bazin, 2011, 234).

Metin: Thomsen (1912, 218-220); Orkun (1938, 288); Yıldırım (2013, 471).

Tıpkıbasım: Thomsen, (1912, IIIb); IDP *Or.8212/77*.

3.3 Or. 8212/ 78 (1-5) (Eski numara: Ch. 0014 a-f)

British Library Stein Koleksiyonunda Or. 8212/78 numarada kayıtlı farklı boyutlarda beş adet yazma parçası bulunmaktadır. Parçaların ön yüzlerinde Çince karakterler yer almaktadır. Parçaların arka yüzlerinde ise Türk runik harfleri ile yazılmış cümleler görülmektedir. Bu parçalardan en büyüğü ve en okunaklısı, boyutları 35 cm x 30 cm olan Or. 8212/78 (1)'dir. Bu parçanın arka yüzünde runik harfli 14 satır

bulunmaktadır. Kalan parçalardan (2) numaralı parçada 6, (3) numaralı parçada 5, (4) numaralı parçada 5 ve (5) numaralı parçada 4 runik harfli satır görülmektedir. Kâğıtta satır çizgileri de bulunmaktadır. İçerik olarak bakıldığında bu parçaların çeşitli atasözleri içerdiği görülmektedir.

Metin: Thomsen (1912, 182-189); Orkun (1938, 255-260); Bazin-Hamilton (1972); Yıldırım (2013, 473-474).

Tıpkıbasım: Bazin-Hamilton (1972); IDP *Or.8212/78* (1-5).

3.4 Or. 8212/ 79 (Eski numara: Ch. 0053)

Oldukça küçük bir yazma parçası olan *Or. 8212/ 79*, farklı bir numara taşımasına rağmen, kâğıt ve içerik benzerliği nedeniyle aslında *Or. 8212/ 78* numaraya ait yazma parçalarından biri olmalıdır (Bazin-Hamilton, 1972, 32). Üzerinde runik harfli iki satır görünen bu yazmanın *Or. 8212/ 78* parçaları gibi atasözü içerdiği tahmin edilmekle birlikte, yazma parçasının çok küçük olması dolayısıyla yazmadaki sözcükler tespit edilememektedir.

Metin: Bazin-Hamilton (1972); Yıldırım (2013, 477).

Tıpkıbasım: Bazin-Hamilton (1972); IDP *Or. 8212/ 79*.

3.4.1 Or. 8212/ 78 (1-5) ve 79 ile ilgili yapılmış çalışmalar

Dunhuang Uygur metinleri içindeki runik harfli metinlerden *Or. 8212/78* (1-5) ve *Or. 8212/79* numaralı parçalar üzerine şimdiye kadar yapılmış en ayrıntılı çalışma, Louis Bazin ve James Hamilton'un 1972 tarihli makalesidir (Bazin-Hamilton, 1972). Bazin ve Hamilton, parça durumundaki *Or. 8212/78* ve *79*'un içerdiği atasözlerini incelemiş, yazmadaki eksiklik nedeniyle yarım kalmış durumdaki atasözlerini yeniden kurmayı denemişlerdir. Bunu yaparken de Karahanlı döneminden aktarılan atasözleriyle Kırgızların atasözlerini de kapsayan bugüne değin aktarılmış çeşitli Türk atasözlerinden yararlanmışlardır (Bazin-Hamilton, 1972, 42). Bazin ve Hamilton'un çalışmasında bu yazma parçalarının fotoğrafları da ayrıca yer almıştır.

Bazin ve Hamilton (1972) dışında, *Or. 8212/78* (1-5) ile *79* numaralı yazmaların harf ve yazı çeviriminin yayımlandığı diğer çalışmalar Orkun'a ve Yıldırım'a aittir. Bu iki çalışma, "Or. 8212/ 161 ile ilgili yapılmış çalışmalar" başlığı altında incelenecektir.

3.5 Or. 8212/ 85 (=Eski numara Ch. ci. 001)

Stein Koleksiyonunda yer alan Or.8212/ 85 numaralı el yazması metin, 25 cm uzunluğunda ve 526 cm genişliğinde bir ruloya yazılmış 502 satırdan oluşan Soğudca bir Budist metnidir. Bu metnin bir *Buddhadhāyanasamādhi* (Çin. 觀佛三昧海經 *Guan fu sanmei hai jing*) olduğu düşünülmektedir (Yoshida, 1995). Soğudca el yazmasının arkasında iki satır Uygurca ile bir satır Çince metin (此經是義全阿骨密看讀不德也 “Ci jing shi yi quan a gu mi kan du bu de ye”) bulunmaktadır. Bu üç satır, ayrı bir küçük kâğıda yazılmış ve yazmanın arkasına yapıştırılmış gibi görünmektedir (Moriyasu, 1985a, 29). Yazmada yer alan Uygurca cümleleri okuyan Peter Zieme, bu iki satırın tek cümle olup dikey okunması gerektiğini belirterek cümleyi şu şekilde okumuştur (Sundermann, 1977, 635):

bo bitig ärsär il körmişniñ bitig ärür kim/ mn kiz çun altım amru tapınur-mn inça

“Bu kitap ben Kiz Çun’un aldığı İl Körmüş’in kitabıdır. Ben tapınıyorum.”

Metin: Mac-Kenzie (1976, 53); Sundermann (1977); Moriyasu (1985a, 29-30).

Tıpkıbasım: Mac-Kenzie (1976, plate 108).

3.6 Or. 8212/ 104 (Eski numara: Ch. 0013)

British Library’de Or. 8212/104 numaraya kayıtlı Uygurca el yazması eser, 20 yaprağın birbirine yapıştırılmasıyla oluşturulmuş 27 cm genişliğinde ve 790 cm uzunluğunda bir rulodur. Rulonun başlangıcındaki yapraklar hasarlıdır. Yazmada toplam 466 satır bulunmaktadır. Standart yaprak ölçüleri düşünüldüğünde, yazmanın başından yaklaşık 25 satırın eksik olduğu tahmin edilmektedir (Oda, 2015, 26). Rulonun yapraklarında sağ ve sol boşluk çizgileri yer almaktadır. Tamamı Uygur harflerinden oluşan rulonun arka yüzünde Uygur harfleriyle yazılmış bir satır ve runik harfleriyle yazılmış iki sözcük yer almaktadır (Oda, 2010, PL-21; Oda, 2015, 25).

Or. 8212/104 numaralı yazma, bir Çince uydurma sutra olan 佛說天地八陽神咒經 *Fo shuo tiandi bayang shenzhou jing*’in Uygurca çevirisini içermektedir. Oda’nın *Tngri burxan yrılıkamuş tngri yirli säkiz yükmäk yaruq bügülüg arviş nom bitig bir tagzinç* başlığını verdiği Uygurca metin, kısaca *Säkiz yükmäk yaruq nom bitig* ya da

Säkiz Yükmäk olarak bilinmektedir (Oda, 2015, 24). Yazı özellikleri ve eserin çıkarıldığı mağaranın Kütüphane Mağarası olduğu göz önünde bulundurulduğunda Uygurca *Säkiz Yükmäk*'in bu nüshasının 10. yüzyıla ya da öncesine ait olduğu anlaşılmaktadır. Oda'ya göre Or. 8212/104, Uygurca eserin Japonya Ryükoku Üniversitesinde bulunan nüshasıyla beraber Çince metinden yapılmış orijinal Uygurca çevirilerinden biridir (Oda, 2015, 24). Başlangıç bölümü hariç Or. 8212/104 tamamlanmış bir Budist metnidir.

Or. 8212/104'ün arka yüzünde, *Säkiz Yükmäk* metninden bağımsız olarak yer alan Uygurca satır, *mgri burxan kutıña yigädürlär* biçiminde okunmuştur (Oda, 2015, 25). Yine yazmanın arkasında yer alan runik harfli sözcükler üzerine farklı okuma denemeleri bulunmakla birlikte, bu iki sözcüğün yaygın olarak *kör(ü)g bitidim* "Ben, Körüg, yazdım" biçiminde okunduğu görülmektedir (Moriyasu, 1985, 31; Räsänen 1936, 1-2; Oda, 2015, 25).

Metin (*Säkiz Yükmäk* metni): Bang vd. (1934); Oda (2010); Oda (2015).

Metin (Or. 8212/104 arka yüz): Räsänen (1936); Bernshtam (1939); Moriyasu (1985a, 30-31); Yıldırım (2013,).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 331-350); Oda (2010, PL1-PL21).

3.6.1 Or. 8212/ 104 ile ilgili yapılmış çalışmalar

İngiltere'nin yanı sıra, Japonya, Rusya, Almanya, Fransa ve Çin'de de çeşitli nüshaları bulunan Uygurca *Säkiz Yükmäk*'in Dunhuang Kütüphane Mağarasından çıkarılan Or. 8212/104 numaralı nüshasının tek olarak ele alındığı bir çalışma bulunmamakla birlikte bu nüshanın da dâhil edildiği karşılaştırmalı metin çalışmaları mevcuttur. Bu çalışmalardan ilki Willi Bang, Annemarie von Gabain ve Reşit Rahmeti Arat'ın birlikte hazırladıkları 1934 yılında yayımlanan çalışmadır (Bang vd., 1934). *Türkische Turfan-Texte* serisinin 5. kitabı olan bu çalışmada *Säkiz Yükmäk*'in Londra, Kyoto, Berlin ve St. Petersburg nüshaları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Kitapta 14-54. satırlar arasında sol sayfada Uygurca metinler sağ sayfada ise bu metinlerin Almanca çevirileri biçiminde yer almıştır. Metin ve çeviriden sonra metinle ilgili çeşitli açıklamalara (s. 55-82) ve sonrasında metin sözlüğüne (s. 83-93) yer verilmiştir.

Säkiz Yükmäk'in Londra nüshasını kapsayan bir diğer çalışma ise Juten Oda'ya aittir. Oda'nın Londra, Berlin, Kyoto, Paris, Pekin, St. Petersburg, Shanxi, Tokyo, Turfan

ve Xinjiang’da bulunan çeşitli biçimlerdeki *Säkiz Yükmäk* yazmalarını incelediği 2010 tarihli Japonca çalışması iki cilt hâlinde yayımlanmıştır. Bu ciltlerden ilki *Säkiz Yükmäk*’in toplu bir metin incelemesini, ikincisi ise metni oluştururken kullanılan yazmalar hakkındaki incelemelerle bu yazmaların tıpkıbasımlarını içermektedir. Bu iki ciltlik Japonca çalışmanın İngilizce baskısı ise tek kitap hâlinde 2015 yılında yayımlanmıştır. *Säkiz Yükmäk* yazmalarının tıpkıbasımları haricinde hemen hemen aynı içerik ve düzene sahip bu çalışma *Berliner-Turfantexte* serisinin 33. kitabıdır. Oda, *Säkiz Yükmäk* üzerine yaptığı çalışmaların amacının Uygurca *Säkiz Yükmäk* metninin yeniden kurulması ve bu metnin orijinal Çince metin ve Çince metinden yapılan Tibetçe ve Moğolca çevirilerle karşılaştırılması olduğunu belirtmiştir (Oda, 2015, 24). Buna göre Oda, mevcut *Säkiz Yükmäk* yazmalarını Çince metinden yapılan orijinal çeviri ve bu çevirinin düzenlenmiş biçimi olarak ikiye ayırıp sınıflandırmış ve Uygurca *Säkiz Yükmäk* metnini bu sınıflandırmayı temel alarak ve metni asıl Çince kaynak ile karşılaştırarak yeniden kurmuştur (s. 24- 29). Oda’nın çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümde Uygurca *Säkiz Yükmäk* yazmaları hakkında genel bilgiler ve çalışmada amaçlananlar, orijinal Çince *Fo shuo tiandi bayang shenzhou jing* metni ve bu metnin çeşitli dillerdeki çevirileri hakkında genel bilgiler, Uygurca *Säkiz Yükmäk* metinlerinde kullanılan dil ve bu dilin özellikleri ayrı alt başlıklar altında ele alınmıştır (s. 24-69). Çalışmanın ikinci bölümünde *Säkiz Yükmäk*’in metin incelemesi yer almaktadır (s. 70-283). İlk olarak mevcut *Säkiz Yükmäk* yazmalarının tamamı dört sınıfa ayrılmış ve bu yazmaların listeleri verilmiştir. Sonrasında (Ia) Londra yazması, (Ib) Kyoto yazması, (Ic) yeniden düzenlenen çeviriler ve (IId) kalıpla basılmış yazmalar olarak sınıflandırılan *Säkiz Yükmäk* metninin karşılaştırmalı metin çalışmasına yer verilmiştir. Oda (2015)’te yer alan karşılaştırmalı metin incelemesinde Uygurca metnin yanında metnin İngilizce çevirisi, Çince kaynaktan Uygurca metne denk gelen bölümle bu bölümlerin İngilizce çevirilerine de yer verilmiştir. Ayrıca Budist terimlerle ve Uygurca terimlerle bazı açıklamalar dipnotlarla verilmiştir. *Säkiz Yükmäk*’in ana metni dışında, *Säkiz Yükmäk* üzerine yazılmış iki yorum metni ile *Säkiz Yükmäk*’in kolofonlarını içeren metinler ve bu metinlerin İngilizce çevirileri de bu bölümde ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde son olarak *Säkiz Yükmäk*’in sözlüğü ve metindeki eklerin sözlüğüne yer verilmiştir. Oda (2015)’in son bölümü Çince *Fo shuo tiandi bayang shenzhou jing* ile ilgili mevcut çevirilerin listesini ve bu çevirilerin içerik bakımından karşılaştırmalı tablosunu içermektedir. Oda,

çalışmasında *Fo shuo tiandi bayang shenzhou jing*'in çeşitli dillerdeki çevirilerine yer vererek, Uygurca *Säkiz Yükmäk* çevirisinin *Fo shuo tiandi bayang shenzhou jing* külliyatındaki yerini saptamayı amaçladığını belirtmiştir (Oda, 2015, 284). Son olarak, çalışmanın ekler bölümünde Çince orijinal metnin tıpkıbasımına yer verilmiştir (s. 314-319).

James Hamilton, *Manuscripts Ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-Houang* çalışmasının ikinci cildinin sonunda Or. 8212/104'ün tıpkıbasımına da yer vermiştir (s. 331-350). Buna karşılık, Hamilton (1986)'da bu metinle ilgili yapılmış herhangi bir metin çalışması yoktur.

3.7 Or. 8212/108 (Eski numara: Ch. xxvii. 002)

Stein Koleksiyonundaki Or. 8212/108 numaralı el yazması Uygurca eser, 21 cm x 17 cm boyutlarında ciltlenmiş bir kitapçık biçiminde muhafaza edilmektedir. Her iki yüzü de yazılı 38 yapraktan oluşan eserin yapraklarında sınır çizgileri görülmektedir. Or. 8212/108'de işlek Uygur yazısının yanı sıra yer yer Çince karakterlerin kullanımına da rastlanmaktadır. Bu iki özellik, Or. 8212/108'in Moğol dönemine ait bir yazma olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, her ne kadar Stein koleksiyonundaki diğer yazmalar gibi Kütüphane Mağarasından çıkarılmış eserler arasında bulunsa da, bu yazma Or. 8212/75 ve 109 gibi Mogao Kuzey mağaralarından çıkarılmış olmalıdır.

Or. 8212/108 numaralı yazmanın içerisinde çeşitli Budist metinleri bulunmaktadır. Bu metinlerden ilki, bilinç felsefesini ele alan bir Budist öğretisi metni olan *心 tözin ukıttaçı nom*'dur. Uygurca kitapçığın 2. ve 31. sayfaları arasında (1-17. yapraklar) yer alan bu 30 sayfalık 405 satırdan oluşmaktadır. Eserin adı ve yazarı, metnin 404. ve 405. satırlarında yer alan kolofondaki *vapşı bahşı yaratmış 心 tözin ukıttaçı nom* ifadesinde açıkça görülmektedir. Eserin adında görülen Çince karakter *心 xin*, bu bölümde kullanılan diğer Çince karakterlerle birlikte Çince değil Uygurca okunmalıdır (Shōgaito, 1976, 28; Tekin, 2008, 180-181). Daha açık bir ifadeyle, aldıkları ekler göz önünde bulundurulduğunda, Çince karakterlerle yazılan sözcüklerin Uygurca karşılıklarına göre ekler aldıkları gözlemlenmektedir. Buna göre, eserin adı da *Köñül tözin ukıttaçı nom* olarak okunmalıdır. Eserin kolofonunun sonundaki *çisön bitidim* ifadesinden anlaşıldığı üzere, *Köñül tözin ukıttaçı nom*'u

istinsah eden kişi Çisön Tutuđ'dur. Aynı kişinin yine bu el yazmasında yer alan ve *Köñül tözin uğıtdaçı nom*'u özetleyen bir şiiri de bulunmaktadır (Tekin, 2008, 152-154). Felsefi bir Budist eseri olan *Köñül tözin uğıtdaçı nom*, bilindiği kadarıyla telif bir eserdir, başka bir deyişle Çince ya da başka bir dilde yazılmış belli bir kaynaktan çevrilmemiş orijinal bir Uygurca eserdir (Tekin, 1980, 13). Eserde bulunan kolofonda eserin tarihi hakkında herhangi bir bilgi verilmemekle birlikte, eserin müstensihi Çisön Tutuđ'un şiirinden yola çıkılarak *Köñül tözin uğıtdaçı nom*'un 1252 ila 1360 yılları arasında yazılmış olduğu tahmin edilmektedir (Tekin, 2008, 117).

Or. 8212/108 numaralı ciltte bulunan diğer Budist metinleri, yazmanın 1. sayfası ile 18-33. yaprakları arasında yer alan şiirlerdir. Reşit Rahmeti Arat, bu yazmada toplam on beş şiir tespit etmiştir. Bu şiirler Arat'ın çalışmasına göre şu şekilde sıralanabilir (Arat, 1965):

Tablo 5: Or. 8212/108'de yer alan şiirler

No.	Arat No. (Sayfa)	Arat'ın verdiği başlık	Yazmadaki sayfası
1	şiir 8 (64-67)	"Öyle yerlerde"	1
2	şiir 9 (68-79)	"On türlü iyiliğin medhi"	33-36
3	şiir 10 (80-101)	"Otuz beş burkana sayđı"	36-46
4	şiir 11 (102-115)	"Alfabe sırasına göre"	47-51
5	şiir 12 (116-125)	"Gevezelik boyası"	51-53
6	şiir 13 (126-147)	Pratyaya-şri'nin şiirleri	54-62
		A. "On türlü niyaz"	A. 54
		B. "Ara parçası"	B. 54-56
		C. "Canlılara faydalı olmak"	C. 56-58
		D. "Ara parçası"	D. 58-59
		E. "İtiraf"	E. 59-60
		F. "Doğru yol"	F. 60-61
		G. "İyi dilek"	G. 61-62

Tablo 5 - devam

7	Şiir 14 (148-153)	A. “İnanç” B. “İyi niyet”	63-64
8	Şiir 15 (154-161)	“Hikmet fazileti”	64-66

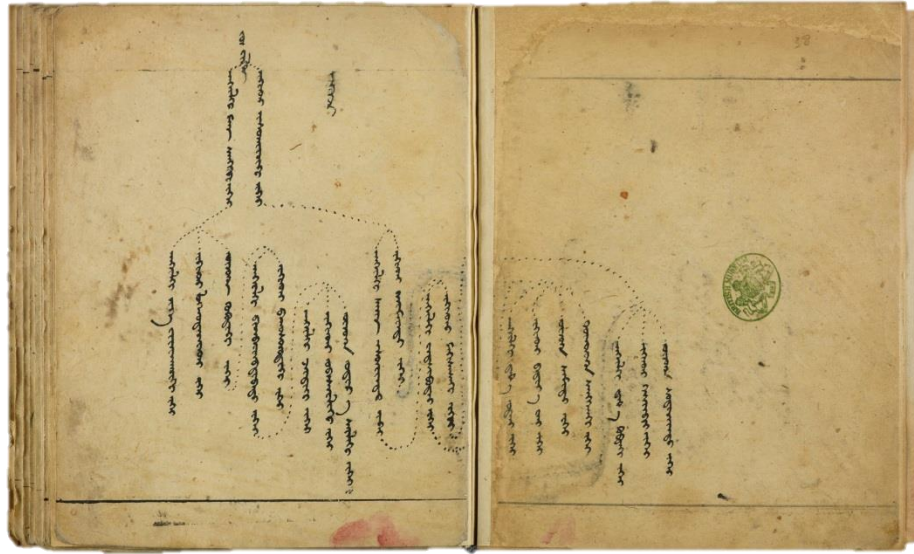
Or. 8212/108’de bulunan şiirlerde görülen özellikler olarak, söz başı kafiyenin görülmesi, genellikle şiirlerde iki mısraın aynı satıra yazılması, mısraların tek nokta, dizelerin bitişinin ise dört nokta işareti ile gösterilmesi gibi bazı özellikler söylenebilir. Yazmanın 51. ve 53. sayfaları arasında yer alan şiirin yazarı şiirin kolofonuna göre *Köñül tözin uqıtdaçı nom*’un müstensihisi Çisön Tutuñ, 54. ve 62. sayfalar arasında yer alan yedi şiirin yazarı ise şiirde geçtiği üzere Pratyaya-Śrı’dir. Diğer şiirlerin yazarları ya da kaynakları belli değildir.

Köñül tözin uqıtdaçı nom ve Budist şiirlerden sonra, Or. 8212/108 numaralı yazmada son olarak bir şema görülmektedir. Yazmanın son iki sayfası olan 67. ve 68. sayfalarında görülen bu şema, yazmadaki diğer metinlerden bağımsız bir erken dönem Budizm mezhepleri şemasıdır. Gautama Buddha’nın ölümünden sonra ortaya çıkan mezhepleri gösteren bu şemada, Buddha’nın ölümünden sonraki yüz yıl içinde ortaya çıkan iki ana mezheple bu mezheplerden ayrılmış Budist mezheplerin adları gösterilmiştir. Bilinen Budist Uygur metinleri içinde, erken dönem Budizmini ele alan nadir bir metin olan bu şemanın hangi kaynaktan alındığı bilinmemektedir. Ancak bu yazmada verilen mezhep şemasıyla birebir örtüşen bir kaynağa rastlanmamış olmakla birlikte, bu mezhep şemasının içerik olarak Vasumitra’nın 1-2. yüzyıllarda yazıp mezhepsel ayrılıkları aktardığı *Samayabhedo-paracanacak-rawasra* (Çince 異部宗輪論 *Yi bu zong lun lun*) adlı eseri ile örtüştüğü belirtilmektedir. Ayrıca her mezhebin adının Sanskritçe olması, bu şema için kullanılan kaynağın Sanskritçe olma ihtimalini arttırmaktadır.

Yazmada yer alan söz konusu şemada gösterilen mezhep adları şu şekilde sıralabilir (Shōgaito, 1976, 30-32):

- I. anilki maxa-sañjikī nikay (大衆部 Mahāsāṅghikāḥ)
 - a. anilki ika-viavaxarīkī nikay (一說部 Ekavyavahārikāḥ)

- b. ikinti lokxutaravatī nikay (説出世部 Lokottaravādinah)
- c. üçünç kokutīkī nikay (雞胤部 Kaukkuṭīkāḥ (Gokulikā))
 - i. aṅilki pira(tī)aptībadī nikay (説假部 Prajñāptivadīnah)
 - ii. ikinti baxusurutīkī nikay (多聞部 Bahuśrutīyāḥ)
 - 1- aṅilki çaytīkī nikay (制多山部 Jetavanīyāḥ/ Caityaśailāḥ)
 - 2- ikinti up(a)r(a)saylīkī nikay (西山住部 Aparāśailāḥ)
 - 3- üçünç utīra-saylīkī nikay (北山住部 Uttaraśailāḥ)
- II. ikinti istavīrīkī nikay (上座部 Āryasthavīrāḥ/ Sthāviravādin)
 - a. aṅilki sarva-astīvadī nikay (説一切有部 Sarvāstivādaḥ)
 - i. aṅilki vatsīputrī nikay (犢子部 Vātsīputrīyāḥ)
 - 1- aṅilki darma-utarī nikay (法上部 Dharmottarīyāḥ)
 - 2- ikinti badīra-yanī nikay (賢胄部 Bhadrāyānīyāḥ)
 - 3- üçünç samīti nikay (正量部 Saṃmatīyāḥ)
 - 4- törtünç saṅarakī nikay (密林山 Saṅgarīkāḥ)
 - ii. ikinti makīśasakī nikay (化地部 Mahīśāsakāḥ)
 - 1- aṅilki darma-gupta nikay (法藏部 Dharmaguptāḥ)
 - 2- ikinti kaśīapīy nikay (飲光部 Kāśyāpīyā)
 - 3- üçünç sutīravādī nikay (經量部 Sautrāntīkāḥ)
 - b. ikinti xayamavatī nikay (雪山部 Haimavatāḥ)

Şekil 1: Or. 8212/ 108 mezhep şeması

Metin (*Köñül tözin uqıtdaçı nom*): Shögaito (1976, 17-30); Tekin (1980, Tafel 1-17); Tekin (2008); Yusup (2014).

Metin (Budist şiirler): Elöve (1961); Arat (1965); Zieme (1991; 1992).

Metin (Mezhep şeması): Shögaito (1976, 30-32).

Tıpkıbasım: Arat (1965, 445-479); Tekin (1980, Tafel 1-17); Tekin (2008, 122-151), IDP, *Or.8212/108*.

3.7.1 Or. 8212/ 108 ile ilgili yapılmış çalışmalar

Or. 8212/108 numaralı yazma ile ilgili yapılmış en erken çalışma Reşit Rahmeti Arat'a aittir. Arat'ın yazmada bulunan şiirleri ele aldığı bu çalışması, Manihaist, Budist ve İslami çevrelerde Uygur dilinde yazılmış toplam 35 şiiri içermektedir. Arat kitabında, öncelikle önsöz bölümünde eski Türk şiirlerinde görülen şiir türleri ve eski Uygur şairlerini tanıtmıştır. Sonrasında üç farklı dinî çevrede meydana getirilen Manihaist, Budist ve İslami şiirleri tek tek numaralandırarak incelemiştir. Arat şiirleri incelerken öncelikle şiirin bulunduğu yazma, şiirin içeriği ve şiirde görülen ses ve uyak özelliklerini ele almış, sonrasında ise şiirlerin Uygurca yazı çevirimiyle birlikte Türkçe çevirilerine yer vermiştir. Çalışmada şiirlerin ele alındığı bölümün ardından söz konusu 35 şiirle ilgili çeşitli notlar yer almıştır. Çalışmanın sonunda ise şiirlerin tıpkıbasımları verilmiştir. Arat'ın Or. 8212/108'de yer alan Budist şiirleri ele aldığı sayfalar kitabın 64. ve 162. sayfaları arasında kalan bölümdür. Söz konusu şiirlerle ilgili notlar çalışmanın 307-438. sayfaları arasında, yazmanın şiirleri içeren sayfalarının tıpkıbasımları ise 445-479. sayfalarda bulunmaktadır.

Arat dışında Or. 8212/108'de yer alan Budist şiirlerini ele alan bir diğer araştırmacı Peter Zieme'dir (Zieme, 1991). Zieme'nin 1991 yılında yayımlanan çalışmasında Turfan ve Dunhuang'da bulunmuş çeşitli Uygurca şiirler ele alınmıştır. Bu çalışmada Or. 8212/108'de yer alan sekiz şiirden dördüne yer verilmiştir (Zieme, age, s. 124-127; 175-178; 219-228; 273-277).

Or. 8212/108'de yer alan üç metin içinde, bu metinlerden ilki olan *Köñül tözin uqıtdaçı nom*'u ele alan ilk çalışma olarak Masahiro Shögaito'nun 1976 tarihli makalesi gösterilebilir. Shögaito makalesinin ilk bölümünde, Or. 8212/108'in Arat

tarafından ele alınmamış bu bölümünden bazı parçalar aktarmış ve *Köñül tözin uqıtdaçı nom*'un içerik ve dil özellikleri üzerinde durmuştur. Shōgaito'nun bu makalesinin ikinci bölümünde ise Or. 8212/108'de yer alan üçüncü ve son metin olan Budist şeması incelenmektedir.

Köñül tözin uqıtdaçı nom'un tamamını ele alan ilk çalışma Şinasi Tekin tarafından yapılmıştır (Tekin,1980). Tekin'in 1980 tarihli *Buddhistische Uigurica aus der Yüan-zeit* adlı çalışmasının ilk bölümünde, *Köñül tözin uqıtdaçı nom*'un harf çevirimi ve Almanca çevirisi verilmiş. Tekin'in bu çalışmasından 28 yıl sonra, 1980 tarihli çalışmada ele alınan *Köñül tözin uqıtdaçı nom*'un yazı çevirimi ile Türkçe çevirisi yayımlanmıştır (Tekin, 2008). Burada metin üzerine daha önce yapılmış olan çalışmalarla metnin içeriği hakkında bilgi verilmiş ve *Köñül tözin uqıtdaçı nom*'un hangi tarihte yazılmış olabileceğine ilişkin çıkarımda bulunulmuştur (s. 116-117). Uygurca metnin yazı çevirimi, çevrilen metnin ait olduğu sayfanın tıpkıbasımı ile aynı sayfada verilmiş, Uygurca metnin ardından da metnin Türkçe çevirisi sayfa numarasıyla birlikte verilmiştir. Uygurca metin ile eserin Türkçe çevirisinin arasında, *Köñül tözin uqıtdaçı nom*'un müstensihisi Çisön Tutunç'un yazdığı *Köñül tözin uqıtdaçı nom*'u özetler nitelikteki şiire de yer verilmiştir (Söz konusu şiir için bk. Arat, 1965, "Gevezelik Boyası", 116-125). Şiirin çevirisi ise *Köñül tözin uqıtdaçı nom*'un Türkçe çevirisinden sonra verilmiştir. Eserin Türkçe çevirisinden sonra, *Köñül tözin uqıtdaçı nom* üzerine ayrıntılı açıklamalar yer almaktadır. Son olarak, Tekin'in çalışmasındaki ek bölümünde metinde geçen Çince karakterler ve bu karakterlerin nasıl okunması gerektiği üzerinde durulmuş ve *Köñül tözin uqıtdaçı nom*'da geçen Çince karakterlerin bir listesi verilmiştir.

Köñül tözin uqıtdaçı nom ile ilgili yayımlanan Alim Yusup'a ait bir çalışma da bulunmaktadır (Yusup, 2014).

3.8 Or. 8212/109 (Eski numara Ch. xix. 003)

British Library Stein Koleksiyonu Or. 8212/109 numaraya kayıtlı kitap biçimindeki Uygurca yazma eser, 1907 yılında Aurel Stein tarafından Dunhuang'da bulunarak İngiltere'ye getirilmiştir (Shōgaito, 1974, 44). Her iki yüzü de yazılı toplam 63 yapraktan oluşan bu kitabın uzunluğu 15 cm, genişliği ise 13 cm'dir. İşlek Uygur yazısıyla yazılmış yazma, 1-46 yaprakları arasındaki her sayfada 11 satır, kalan sayfalarda ise 11 ila 15 satır olmak üzere, toplam 1429 satırdan oluşmaktadır. Uygur

harfleri dışında yazmada dört yerde Çince karakterler, bir yerde de Brahmi harfleri görülmektedir (Shōgaito, 1974, 44; Kara-Zieme, 1979, 9-10).

Or. 8212/109, biçim olarak bakıldığında tek bir kitap olmakla birlikte, içerik olarak dört farklı metni içermektedir. Metinlerin üçü aynı kişi tarafından yazıya geçirilmiş, dördüncü metin ise başka bir müstensih tarafından yazılmıştır. Yazmada bulunan dört metin de Budist içeriklidir ve Tibet Budizminin ünlü yogisi Nāropa'nın öğretilerine dayanmaktadır. Yazmada yer alan bu dört metin, yaprak numaralarıyla birlikte şöyle sıralanabilir (Kara-Zieme, 1979, 30-42):

I. “Ölümler kitabı” (1-11): Yazmanın 1-236. satırları arasında kalan bu bölüm, *Tibet'in Ölümler Kitabı* olarak bilinen *Bardo Thodol*'un Uygurca çevirisidir. Uygurca çevirinin hangi Tibetçe eseri kaynak olarak aldığı belli değildir. Metnin başlığı, yazmanın 228-229. satırlarında *tümkä indrılıg tınlağlarķa ayın kızıgçä bısurunup tuyunguluk nom* olarak yer almaktadır (Kara-Zieme, 1979, 26).

II. “Dört sıra” (11-46): Yazmanın 236. satırından başlayıp 1010. satırında biten bölüm *tört törlüg kızıgläriğ yolca uduzmaqlı täriñ nomluğ tamngaq* başlıklı bir metni içermektedir. Bu metin Nāropa'nın aktardıklarını derleyen Cog-ro Chos-kyi rgyal-mchan'ın (Skr. Mahāguru Dharma-dhvaḥ; Uyg. *çog çu bağığ darma tuaçi çoski irgämsan*) Tibetçe eserinin Uygurca çevirisidir (Kara-Zieme, 1979, 26-27).

Kolofon: İkinci metnin 998-1010. satırları arasındaki bölüm kolofondur. Bu kolofona göre Tibetçe metni Uygurcaya çeviren kişi Ārya Ācārya'dır. Ārya Ācārya'nın çevirisini istinsah eden kişi ise Sarığ Tutuñ'dur. Sarığ Tutuñ, metni “çiçiñ onunçı bars yıl altınç ay” yani Moğol dönemi yöneticilerinden Togon Temür'ün saltanatının son dönemi olan 至正 Zhizheng (1341-1370) döneminin 10. yılına denk gelen 1350 yılının yazında “Üç Lükçün”de (Çin. 柳城 Liucheng) Moğol prensi Asuday'ın emri üzerine yazıya geçirmiştir (Kara-Zieme, 1979, 27-30).

III. “Cañdali'nin altı dyan ritüeli” (47-58): Yazmadaki üçüncü metin 1012-1297. satırları arasında yer alır. *Çandalınıñ altı dyannıñ udızguluk yañı* başlıklı metin Rañbyuñ rdo-rje (Uyg. *rab şung torçi*) tarafından derlenen Nāropa'nın altı öğretisinin dördünü açıklamaktadır (Kara-Zieme, 1979, 30).

IV. “Cakrasaḥvara sunusu” (59-63): Or. 8212/109'daki son metin olan bu metin, diğer üç metinden farklı bir el tarafından yazıya geçirilmiştir. Yazmanın 1298-1430. satırları arasında kalan bu bölüm tamamlanmış bir metin değildir. Yazmadaki

metinde Cakrasaṃvara'ya yapılan altı sununun yalnızca dördünün açıklaması vardır (Kara-Zieme, 1979, 30).

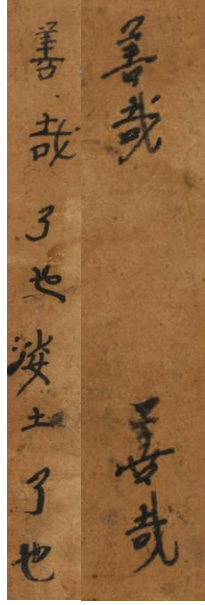
Or. 8212/109 numaralı yazmanın 1011. satırında görülen 善哉善哉 *shanzai shanzai* “iyi” ile 1297. satırdaki 善哉了也娑土了也 *shanzai liaoye suotu liaoye* (娑土 *suotu* > Skr. *sādhu*) ikinci ve üçüncü metnin sonunda kapanış ifadesi olarak yazılmış Çince karakterlerdir. Yazmanın 1011. satırında Çince ifadeden önce Brahmi harfleriyle *sādhu* “iyi” sözcüğü yer almaktadır. 1222. satırda görülen 了也 *liaoye* “bitiş” ise üçüncü metnin içindeki bir bölümün sonuna yazılmıştır (Kara-Zieme, 1979, 10). Son olarak, 100. satırda görülen Çince karakter 七 *qi* “yedi” ise, Budist terimi olarak ayrı bir önem taşıdığından, metinde “七 yēti toḡuz ālig kūn” olarak Uygur harfli ikilemesiyle birlikte yazılmıştır (Shōgaito, 1974, 44). Yukarıda bahsedilen Çince karakterler dışında, yazmanın ikinci metninde Budist metnin bitip kolofonun başladığı 1001. satırda 了也 için kullanılan bir ligatür bulunmaktadır (Zieme, 2009, 11-13).

Metin: Shōgaito (1974); Kara-Zieme (1979).

Tıpkıbasım: Kara-Zieme (1979, 283-347); IDP *Or.8212/109*.

Şekil 2: Or. 8212/109, Brahmi harfleriyle “sādhu” ve Çince ligatür

Şekil 3: Or. 8212/109, Çince ifadeler

3.8.1 Or. 8212/109 ile ilgili yapılmış çalışmalar

“Uygurca Ölüler Kitabı” olarak da bilinen Or. 8212/109 numaralı yazma ile ilgili yapılmış iki çalışma bulunmaktadır. Bu iki çalışmadan birincisi, Masahiro Shōgaito’nun daha çok bir tanıtım çalışması niteliğinde olan 1974 tarihli makalesidir. Shōgaito makalesinde yazmanın fiziksel özelliklerini kısaca tanıtmış, sonrasında da yazmanın içeriğini ele alarak Or. 8212/109 metninden çeşitli örnekler vermiştir. Makalede yazı çevirimine ve Japonca çevirisine yer verilen satırlar şunlardır: 1-2, 100, 226-252, 963-992, 993-1006, 1007-1011, 1012-1014, 1117, 1119, 1171-1172, 1298, 1299-1302. Shōgaito çalışmasında, Or. 8212/109’da yer alan metinleri, Kara ve Zieme’den farklı olarak üçe ayırmıştır (Shōgaito, 1974, 46). Zieme ve Kara’nın, 1-236. satırlar ve 236-1010. satırlar olarak iki ayrı metin kabul ettikleri bölümü Shōgaito tek bölüm olarak ele almıştır. Çalışmada içerikten sonra metnin dilbilimsel özellikleri, ses bilgisi, biçim bilgisi, alıntı sözcükler, sayılar ve söz dizimi olmak üzere beş başlık altında incelenmiştir. Ses bilgisi başlığı altında harfler ve sesler, uzun ünlüler, ses değişimleri ve göçüşme (metatez) alt başlıklarına yer verilmiştir. Her bölümde metinden konuyla ilgili çeşitli örnekler bulunmaktadır.

Or. 8212/109 numaralı yazmanın tıpkıbasımlarını ve metninin tamamını içeren çalışma ise György Kara ve Peter Zieme’ye aittir. *Ein Uigurisches Totenbuch* adlı bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Or. 8212/109’un

fiziksel özellikleri, yazım ve dilbilimsel özellikleri ve sözvarlığı hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir. Yine bu bölümde, metnin içeriği hakkında ayrıntılı bir listeye yer verilmiştir (Kara-Zieme, 1979, 30-42). Çalışmanın ikinci bölümünde yazmada yer alan dört metin Uygurca yazı çevirimleri ve Almanca çevirileri ile birlikte karşılıklı sayfalarda verilmiş, metinle ilgili açıklamalar ise satır numaraları verilerek dipnotlarla gösterilmiştir. Metin bölümünden sonra gelen bölüm sözlük bölümüdür (Kara-Zieme, 1979, 279). Çalışmada son olarak, Or. 8212/109'un tıpkıbasımı bulunmaktadır (283-346).

3.9 Or. 8212/ 116 (Eski Numara: Ch. 00283)

Or. 8212/116 numaralı yazma, 25 cm x 47 cm boyutlarında, her iki yüzü de yazılı tek yapraklık bir el yazmasıdır. Yazmanın ön yüzünde Çince *Vajracchedikā-prajñāpāramitā-sūtra* metni yer almaktadır. Yazmanın arka yüzünde ise Uygur harfleriyle yazılmış on dört satır bulunmaktadır. Or. 8212/116 numaralı yazmanın arka yüzündeki bu on dört satır içerik olarak üç farklı Uygur metnini içermektedir. Üç metin de birbirinden çizgiyle ayrılmıştır. On dört satırın ilk üç satırı Uygur hanına gönderilmiş bir mektubu; 4. ve 9. satırlar arasında kalan bölüm dokuz Uygur birliğini temsil eden bir bilmeceyi; son beş satır ise “tāñrim” unvanlı beş kadına (yamaran tāñrim, qoçluñ tāñrim, sogti tāñrim, çaçäk tāñrim ve yuçañ tāñrim) gönderilmiş bir mektubu içermektedir (Hamilton, 1986, 97). Or. 8212/116'daki ikinci metin olan bilmece metni, Fransa'da Bibliothèque Nationale'de muhafaza edilen Pelliot chinois 2969 numaralı bir başka yazmada da tamamen aynı şekilde yer almaktadır.

Metin: Hamilton (1986, 97-101).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 298).

3.10 Or. 8212/117 (Eski numara: Ch. 00282)

Or. 8212/117 numaralı Uygur harfli el yazması, 8 cm uzunluğunda ve 30 cm genişliğindedir. Yazmanın sağ alt köşesi yırtılmıştır. Or. 8212/117'nin ön yüzünün üst kısmında dört satır, bu yüzün en altında ise bu dört satıra göre ters yönde yazılmış bir satır bulunmaktadır. Yazmanın arka yüzünde ise köşedeki yırtılmadan dolayı başlangıç kısımları eksik üç satır bulunmaktadır. Yazma içerik olarak kumaş alımlarının kaydını içeren bir ticaret metnidir (Hamilton, 1986, 173).

Metin: Hamilton (1986, 173-174).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 326-327).

3.11 Or. 8212/ 118 (Eski numara: Ch. 00291)

British Library’de Or. 8212/118 numaraya kayıtlı el yazması, ön ve arka yüzü Uygur harfleriyle yazılı 15 cm x 19 cm boyutlarında bir yapraktır. Her iki yüzünde de 11 satır bulunan yazma, *Kalyānaṃkara Pāpaṃkara Hikāyesi* olarak bilinen Budist jātakasından bir bölümü içermektedir. Uygurca metnin kaynağı olarak düşünülen Çince metin *Taishō 156* numaralı 大方便佛報恩經 *Da fang bian fo bao en jing* metnidir. Or. 8212/118’deki 22 satırlık bölüm, Çince metnin 146a10-146a22 numaralı satırlarına denk gelmektedir. Aynı şekilde Dunhuang Kütüphanesi Mağarasından çıkarılmış bir diğer Uygurca *Kalyānaṃkara Pāpaṃkara* çevirisi de Fransa’da Bibliothèque Nationale de France Pelliot koleksiyonunda bulunmaktadır. Pelliot chinois 3509 numarada kayıtlı kitapçık biçimindeki bu yazma ile Or. 8212/118 numaralı yaprak, sayfa boyutları ve yazı biçimleri bakımından farklıdır; bu nedenle de her iki yazmayı aynı nüshaya ait olarak düşünmek yanlıştır. Hamilton Or. 8212/118 numaralı parçayı “A kalıntısı” olarak adlandırmış ve Pelliot chinois 3509’dan ayrı bir nüsha olarak düşünmüştür (Hamilton, 1971, 4).

Metin: Hamilton (1971, 55-56).

Tıpkıbasım: Hamilton (1971, 203-204); IDP *Or.8212/118*.

3.12 Or. 8212/ 119 (Eski Numara: Ch. 00282.a)

Stein koleksiyonuna ait bir başka yazma olan Or. 8212/119 numaralı yazma 25 cm x 67 cm boyutlarında bir rulodur. Bu rulonun ön yüzünde tamamlanmamış Çince bir *Mahāprajñāpāramitā-sūtra* bölümü yer almaktadır. Rulonun arka yüzünde ise Uygur harfleriyle iki farklı yazar tarafından yazılmış 29 satır bulunmaktadır. 1. ve 12. satırlar arasında yer alan bölümün yazarı, yazmanın Uygurca bölümünün 12. satırında “Yohnan” olarak geçmektedir. Metnin içeriği ise belirsizdir. Metnin 13. ve 29. satırları arasında yer alan bölümde ise 15. ve 18. satırlar arasında yer alan satırlar yuvarlak içine alındığı ve bazı sözcüklerin üzerinin karalandığı görülmektedir. Metin, “kars” adı verilen birtakım giysilerin ve ipek parçalarının değişik tokuşundan

bahsetmektedir. Bu açıdan metnin bu bölümünün içerik olarak bir ticaret metni olduğu söylenebilir.

Metin: Hamilton (1986, 77-82).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 291-292).

3.13 Or. 8212/ 120 (Eski numara: Ch. 0013.a)

Or. 8212/120 olarak numaralandırılan Uygurca el yazması 20 cm uzunluğunda ve 30 cm genişliğindedir. Söz konusu yazma bir mektup metnidir ve ön yüzde 12 satır, arka yüzde 4 satır olmak üzere toplam 16 satırdır. Mektup gündelik bir konuda yazılmıştır. Mektubu gönderen kişinin adı 14. satırda *Kürtü*, mektubun gönderildiği kişinin adı ise 15. satırda *Humaru oğlu İshaq* olarak geçmektedir. Yine 14. satırdan mektubun Dunhuang'a gönderildiği anlaşılmaktadır. Mektubun arka yüzünde bir mühür (tamga) bulunmaktadır (Hamilton, 1986, 115).

Metin: Hamilton, (1986, 115-119); Moriyasu (2014, 108-109).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 303-304).

3.14 Or. 8212/121 (Eski numara: Ch.00288)

Stein Koleksiyonundaki Or. 8212/121 numaralı yazma, 21 cm x 29 cm boyutlarında ön ve arka yüzü Uygur harfleriyle yazılı tek yapraklık bir el yazmasıdır. Yazmada, ön yüzde 19 satır, arka yüzde ise 20 satır olmak üzere toplam 39 satır bulunmaktadır. Metnin 2. ve 6. satırları arasındaki bölüm kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Or. 8212/121 numaralı Uygur metni içerik olarak bir Budist metnidir. Arı Ülke Budizmine (Çin. 淨土宗 Jingtū Zong) ait üç önemli sutradan biri olan Uzun *Sukhāvativyūha-sūtra*'nın (Çin. 無量壽經 *Wuliangshou jing*) başlangıç bölümünü içeren bu Uygurca metnin kaynak metni Çince'dir (*Taishō* 360, s. 265). Metin Buddha'ya, kanuna (dharma) ve rahiplere (sangha) saygı sözcükleri ile başlar. Eserin adı eski Uygurca *tāñri burhan yarlıgkamuş ölügsüz kolusuz alkınçsız yaşar amita burhan nomi bir tægziñç* olarak verildikten sonra, Buddha'nın anlattığı Amitabha öyküsünün başlangıcına geçilir. Bu bölümde Amitabha'nın öyküsünü anlatan Buddha'yı dinleyen çeşitli rahiplerin ve Mahāyāna Bodhisattvalarının adları ile birlikte 16 Bodhisattva'nın (Çin. 十六菩薩 *Shiliu pusa*) adına da yer verilir. Yalnız

metinde *altı yegirmi bodisavatlar* “on altı Bodhisattva” denmesine karşılık yalnızca on beş Bodhisattvanın adı sıralanmıştır.

Or. 8212/ 121 numaralı yazmanın 26. ve 37. satırları arasında bahsi geçen 16 Bodhisattva’nın Uygurca isimleri sırayla verilmiştir. Metinde yer alan Uygurca adlar şu şekildedir (Hamilton, 1986, 23-26):

Tablo 6: Or. 8212/ 121’de geçen 16 Bodhisattva adı

<u>Uygurca adlar</u>	<u>Çince karşılıkları</u>	<u>Hamilton (1986)</u>
1. <i>Patar Pali</i>	賢護 Xian hu	“Bon Protecteur” (Skr. Bhadrāpāla)
2. <i>Tüzün Kōlulayur</i>	善思議 Shan si yi	“Qui Médite Excellément”
3. <i>Kertgünç Biliglig</i>	信慧 Xin hui	“Sapience de la Foi”
4. <i>Yok Kuruuy</i>	空無 Kong wu	“Immatérialité”
5. <i>Bügülüğ Lenhua</i>	神通華 Shen tong hua	“Lotus Surnaturel”
6. <i>Yaruk Çäçäk</i>	光英 Guang ying	“Fleur de Lumière”
7. <i>Yegädmiş Biliglig</i>	慧上 Hui shang	“Sapience Améliorée”
8. <i>Tuğ täñri</i>	智幢 Zhi chuang	“Dieu du Fanion”
9. <i>Ürüg Amal Yiltizlig</i>	寂根 Ji gen	“Racine Tranquille”
10. <i>Küsänçig Bilgä</i>	願慧 Yuan hui	“Intelligence du Vœu”
11. <i>Yıparlıg Yana</i>	香象 Xiang xiang	“Éléphant Odoriférant” (Skr. Gandahastī)

Tablo 6 - devam

12. <i>Ärdäni Čäčäk</i>	寶英 Bao ying	“Fleur de Joyau”
13. <i>Ortun Ornaglıg</i>	中住 Zhong zhu	“Station Intermédiaire”
14. <i>Yorıqın Tıda Yorıyur</i>	制行 Zhi xing	“Qui Marche en Modérant”
15. <i>Ğurtulmaq Tözlüg</i>	解脱 Jie tuo	“Délivrance”

Metin: Hamilton (1986, 21-23).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 271-272).

3.15 Or. 8212/122 (Eski numara: Ch. 00288)

Or. 8212/122 numaralı yazma, 25 cm genişliğinde ve 40 cm uzunluğunda bir rulo parçasıdır. Rulo, ön yüzünde dikey 24 satırdan oluşan Çince bir metinle ön yüze sonradan eklendiği belli olan Uygur harfli bir satırı, arka yüzünde ise 28 satırdan oluşan Uygurca bir metni içermektedir. Yazmanın ön yüzündeki Çince metin, *Vimalakīrti-nirdeśa-sūtra*'dan bir bölümdür. Yazmanın arka yüzünde yazılı olan Uygurca bölüm ise farklı içerikte iki metni içermektedir. İlk metin, yazmanın arka yüzündeki bölümün 1. ve 27. satırları arasında yer alan, kaynağı belli olmayan, Üç Hazine'ye (Skr. *triratna*, Çin. 三寶 sanbao), Boddhisattvalara ve diğer kutsallara saygı sunan bir Budist metnidir. Arka yüzdeki diğer satırlara göre daha küçük bir yazıyla yazılmış son satır ile yazmanın ön yüzündeki tek satırlık Uygurca yazı ise yazmadaki ikinci metindir. Bu iki satır, *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın (Çin. 妙法蓮華經 *Miaofa lianhua jing*) 25.bölümü olan “Kuanşı İm Pusar”ın (Skr. “Avalokitesvara”, Çin. 觀世音 Guanshiyin) Uygurca çevirisinin başlangıç cümleleridir.

Metin: Hamilton (1986, 27-31).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 273-274).

3.16 Or. 8212/123 (Eski numara: Ch. 00284)

Or. 8212/123, ön ve arka yüzü Uygur harfleriyle yazılı bir mektup metnidir. Yazmanın uzunluğu 23 cm, genişliği ise 30 cm'dir. Mektup, ön yüzde 13, arka yüzde 6 satır olmak üzere toplam 19 satırdan oluşmaktadır. Metin gündelik konuda yazılmış bir mektuptur; mektupta daha önceden gönderilen hediyelere teşekkür edilmekte ve bu hediyelere karşılık gönderilmiş hediyelerden bahsedilmektedir. Mektubu gönderen kişilerin adları mektubun ikinci satırında *Bäg Yegän ve Bay Totoq* olarak geçmektedir. Mektubun gönderildiği kişiler ise *Sugdu Bäg* ve onun eşidir (Hamilton, 1986, 125).

Metin: Hamilton (1986, 125-128); Moriyasu (2014, 100-102).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 306-307).

3.17 Or. 8212/124 (Eski Numarası: Ch. 00290)

26 cm uzunluğunda ve 24 cm genişliğinde tek yapraktan oluşan bu yazmanın ön yüzünde *Vajracchedikā-prajñāpāramitā-sūtra*'nın Kumārajīva tarafından yapılmış Çince çevirisinden bir parça yer almaktadır (*Taishō* 235, s. 749). Yazmanın arka yüzünde yer alan Uygurca metin toplamda yedi satırdan oluşmaktadır. Bu metnin ilk dört satırı ile son üç satırı birbirinden içerik olarak farklıdır. Bu iki farklı metin aralık bırakılarak yazılmıştır. Or. 8212/124'ün arka yüzünün ilk dört satırı, Bibliothèque Nationale'de bulunan Pelliot Koleksiyonuna ait Pelliot chinois 2961 numaralı yazmanın Uygurca bölümünün dördüncü ve beşinci satırlarıyla kelimesi kelimesine aynı metni içermektedir. Manihaist bir dua metni olan bu ilk metinden sonra gelen ve bu ilk dört satırdan ayrı yazılan son üç satırda ise bir Türk atasözüne yer verilmiştir.

Or. 8212/124 ve Pelliot chinois 2961 numaralı yazmalarda ortak olarak bulunan bölüm şu şekildedir (Hamilton, 1986, 67):

yemä üzäki tört yaruq ellig täñrilärdä tükäl kut bulmuş burhanlarda a ülüg bulmuş

Metin: Hamilton (1986, 67-68).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 286); IDP *Or.8212/124*.

3.18 Or. 8212/ 161 (Eski numara: Ch. 0033)

Stein Koleksiyonunda Or. 8212/161 numaralı kitapçık biçimindeki el yazması eser, ön ve arka yüzü eski Türk runik harfleriyle yazılı 58 yapraktan meydana gelmektedir. Kitapçığın uzunluğu 13,5 cm, genişliği 8,1 cm'dir. Kitapçığın ilk 10 sayfası ile son 6 sayfasında Çince yazılar görülmektedir. Uygurca metinle bir bağlantısı olmayan bu Çince yazıların Uygurca metnin oluşturulmasından sonraki bir tarihte yazıldığı anlaşılmaktadır (Tekin, 2013, 13). Uygurca runik harfli metin kitapçığın 10. sayfasında başlamakta, 113. sayfasında bitmektedir. Buna göre 809 satırdan oluşan runik harfli Uygurca metnin 103 sayfalık bir metin olduğu söylenebilir. Metnin yazılmasında siyah ve kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Or. 8212/161, bugüne kadar bulunmuş eski Türk runik harfli metinlerin içinde kâğıda yazılmış kitapçık biçimindeki en uzun metindir (Tekin, age, 13).

Or. 8212/161, metnin sonunda belirtildiği üzere bir *Irk Bitig*'dir; runik harfleriyle yazılmış Uygurca bir fal kitabıdır. Budizm ya da Manihaizm gibi herhangi bir dinî inanişaya ait olmayan ve herhangi bir dinî unsurun görülmediği kitap, telif bir eser olmalıdır (Tekin, age, 15). Falların atılan zarlara göre yorumlandığı bu kitapta, atılan zarlara karşılık gelen her falın yorumu, söz konusu zar düzeni ile birlikte paragraflar hâlinde verilmiştir. *Irk Bitig*'de 65 adet fal yorumu bulunmaktadır. Hemen her paragrafın sonunda falın yorumu olarak *ädgü ol* "iyidir" ya da *yavlak ol* "kötüdür" türünde bir yorum görülmektedir. Bu paragraflardan sonra gelen iki paragraftan ilki metnin sonuç paragrafı, ikincisi ise metnin kolofonudur (Yıldırım, 2013, 346). Eserin kolofonunu içeren paragraf kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu kolofona göre *Irk Bitig*, kaplan yılının ikinci ayının on beşinci gününde Taygüntan manastırında yazılmış ve General İtaçuk'a sunulmuştur (Yıldırım, age, 378). Eserin yazıldığı yıl konusunda bir fikir birliği yoktur. Bazın tarafından 930 ya da 942 yılı şeklinde tarihlendirilmiş bu eser, Marcel Erdal'a ve Talat Tekin'e göre 9. yüzyıl ve öncesine ait olmalıdır (Tekin, age, 13).

Metin: Thomsen (1912, 190-204); Orkun (1938, 69-93); Malov (1951); Ikeda (1984); Tekin (1993); Yakovlev (2004); Tekin (2004); Yıldırım (2013, 365-406).

Tıpkıbasım: Thomsen (1912); Tekin (1993, 75-133); IDP *Or.8212/161*.

3.18.1 Or. 8212/161 ile ilgili yapılmış çalışmalar

Hem kâğıt üzerine yazılı runik harfli en uzun metin olmasından hem de telif bir eser olmasından dolayı araştırmacılar tarafından ilgi görmüş ve üzerine çok sayıda çalışma yapılmış olan *Irk Bitig* hakkında yapılmış ilk çalışma Vilhelm Thomsen'e aittir (Thomsen, 1912). 1907 yılında Dunhuang Kütüphanesi Mağarasında Irk Bitig yazmasını bulan Aurel Stein, bu metinle birlikte ikisi Dunhuang'dan biri de Miran'dan çıkarılmış üç runik yazılı el yazmasını (Or. 8212/76, 77, 78) okuması için Vilhelm Thomsen'e göndermiştir (Orkun, 1938, 63). Thomsen'in 1912 yılında Dunhuang'dan çıkarılan üç runik harfli metin üzerine yayımladığı bu metin çalışması, kendinden sonra bu metinler üzerine yapılan çalışmalar için temel oluşturmuştur. Thomsen'den sonra Or. 8212/77, 78 ve 161 üzerine yapılmış ilk çalışma, Thomsen'in okumasını temel alan Hüseyin Namık Orkun'a ait 1938 tarihli çalışmadır (Orkun, 1938-1941). Orkun'un Eski Türk Yazıtları başlıklı kapsamlı çalışması, eski Türk runik harfli bütün yazıtları ve metinleri ele alan dört ciltlik bir yapıttır. Çalışmanın ilk cildinde Kül Tegin, Bilge Kağan, Tunyukuk, Ongi, İh-Hüşöt, Süci, Şine Usu² yazıtları; ikinci cildinde Uygur yazıtları, Turfan ve Dunhuang'dan çıkarılan kâğıda yazılı runik harfli metinlerle Yenisey yazıtları dışında kalan yazıtlar incelenmiştir. Üçüncü ciltte Yenisey yazıtları üzerinde durulmuş ve son olarak dördüncü yazıtta ise yazıtların sözlüğüne yer verilmiştir. Orkun, çalışmasının birinci ve ikinci cildinde eski Türk runik yazısı hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş, dördüncü cildin sonunda ise taş ve kayaların üzerinde görülen çeşitli damgaların tasvirlerini göstermiştir. Yazıtlarla ilgili çalışmaların tümünde yazıtlardaki metin runik harfleriyle ayrıca gösterilmiş, metinlerin yazı çevirimiyle birlikte Türkçe çevirilerine de yer verilmiştir. Irk Bitig'le birlikte runik harfli diğer Dunhuang Uygur metinlerinin yer aldığı cilt çalışmanın ikinci cildir. Bu cildin "Stein Tarafından Bulunan Göktürk Harfli Elyazmaları" başlıklı bölümünde dört el yazması incelenmiştir. "Elyazması I" başlığı altında incelenen el yazması, Or. 8212/76 numaralı el yazması olup Dunhuang'dan değil Miran'dan çıkarılmıştır. 71. ve 93. sayfaları arasında ele alınan "Elyazması II" Or. 8212/161, 94-95. sayfalardaki "Elyazması III" Or. 8212/ 78, son olarak "Elyazması IV" ise Or. 8212/77 numaralı Dunhuang Uygur yazmalarıdır. Orkun söz konusu bölümlerde, her yazmayı kısaca tanıttıktan sonra metinlerin yazı çevirimlerini ve Türkçe çevirilerini vermiştir. 92-93.

² Yazıt adları Ölmez (2013)'te kullanılan adlarıyla verilmiştir.

sayfalarda *Irk Bitig* ile ilgili çeşitli notlar da yer almıştır. Son olarak sayfa 99'da *Irk Bitig*'den iki sayfanın, sayfa 100'de ise *Irk Bitig*'den bir sayfa ile Or. 8212/77 numaralı yazmanın fotoğraflarına yer verilmiştir. Orkun dışında, *Irk Bitig* için Thomsen'in okumasını temel alan bir diğer çalışma ise Malov'a aittir (Malov, 1951).

Orkun (1938) ve Malov (1951) sonrasında, *Irk Bitig*'i tamamen ele alan bir diğer çalışma, Tetsuro Ikeda'ya ait 1984 tarihli çalışma olmuştur (Ikeda, 1984). Ikeda'nın ardından ise Talat Tekin'in *Irk Bitig* üzerine yaptığı 1993 tarihli İngilizce çalışması ile 2004 tarihli Türkçe çalışması gelmektedir. 2004 tarihli çalışma, 2013 yılında Türk Dil Kurumu Yayınları tarafından yeniden yayımlanmıştır. Tekin'in, *Irk Bitig* üzerine yaptığı çalışmaları beş ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde *Irk Bitig*'in genel bir tanıtımıyla birlikte metin üzerine yapılmış eski çalışmalar, metnin içeriği, metinde kullanılan yazıyla metnin yazım özellikleri ve metindeki yazım hataları bulunmaktadır. İkinci bölüm Uygurca metnin yazı çevirimiyle Türkçe/İngilizce çevirisini içermektedir. Üçüncü bölümde *Irk Bitig* ile ilgili bazı açıklamalar, dördüncü bölümde ise metnin sözlüğü yer almaktadır. Son olarak dördüncü bölümde *Irk Bitig*'in tıpkıbasımına yer verilmiştir.

Irk Bitig metninin tamamının incelendiği en güncel çalışma Fikret Yıldırım'a aittir (Yıldırım, 2013). Mehmet Ölmez tarafından yayına hazırlanan 2013 tarihli bu çalışma, Yıldırım'ın yanında iki araştırmacının çalışmalarını içermektedir. Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümü Yenisey yazıtlarını ele almaktadır ve Erhan Aydın tarafından hazırlanmıştır. İkinci bölümün yazarı Risbek Alimov Kırgızistan yazıtlarını incelemiştir. Çalışmanın üçüncü bölümü ise, Yıldırım tarafından hazırlanan, Dunhuang'dan çıkarılan runik harfli Uygur metninin de dâhil edildiği "Kâğıda Yazılı Runik Harfli Eski Türkçe Metinler" başlıklı bölümdür. Bu bölüm, üç alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlık, "Kâğıda Yazılı Runik Harfli Eski Türkçe Metinlerin Envanteri" şeklindedir. Bu başlık altında Almanya, İngiltere, Japonya, Rusya ve Fransa'da yer alan runik harfli metinlerin ve bu metinler üzerine yapılmış çalışmaların listeleri verilmiştir. "Irk Bitig (Metnin Transkripsiyonu, Çevirisi ve Faksimilesi)" başlıklı bölümde *Irk Bitig* metninin yazı çevirimi ve Türkçe çevirisi ile birlikte tıpkıbasımı yer almıştır. Son olarak "Irk Bitig Dışındaki Kâğıda Yazılı Runik Harfli Eski Türkçe Metinler" başlığı altında, listesi verilen bütün runik harfli metinler tek tek ele alınmıştır. Bu metinlerden Dunhuang'dan çıkarılan Or. 8212/77, 78 (1-5), 79 ve 104, "İngiltere'de Bulunan Runik Harfli Metinler" başlığı

altında, Pelliot tibétain 2132 ise “Fransa’da Bulunan Runik Harfli Metin” başlığı altında incelenmiştir. Bütün metinlerin tıpkıbasımları çalışmada yer almaktadır.

Yukarıda tanıtılan çalışmalar dışında, *İrk Bitig*’i kısmî olarak ele alan ya da İrk Bitig’de görülen bazı unsurları inceleyen çeşitli çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalardan metnin bazı parçalarını inceleyen çalışmalara örnek olarak, James Hamilton’un 1975 ve 1978 tarihli çalışmaları zikredilebilir. Hamilton (1975)’de İrk Bitig’in kolofonunu içeren 67. paragraf incelenmiş, Hamilton (1978)’de ise metnin 23, 24, 59 ve 60. paragrafları üzerinde durulmuştur. *İrk Bitig*’le ilgili dilbilimsel ve etimolojik incelemelere örnek olarak ise Gerard Clauson’un 1961 tarihinde yayımlanan makalesiyle Marcel Erdal’ın 1978 ve 1997 tarihli makaleleri gösterilebilir. Bahsi geçen makaleler dışında İrk Bitig üzerine yapılmış çalışmalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

Ceval Kaya, “İrk Bitig’de Falcılık,” *Kültür Tarihimize Gizli Diller ve Şifreler*, Haz. Emine Gürsoy Naskali-Erdal Şahin, İstanbul: Picus Yayınları, 2008, 359-368.

Ádám Molnar, “Traces of Shamanism in the Irq Bitig ‘Book of Divination’,” *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1996, 367-371.

Volker Rybatzi, “The Old Turkic *irk bitig* and Divination in Central Asia,” *Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi*, 49, 2010, 77-100.

Sergej G. Klyashtornyj, “The Manichean Text T II D and *İrq Bitig* XIX,” *Turfan Revisited – The First Century of Research into the Arts and Cultures of the Silk Road*, 2004, 147.

3.19 Or. 8212/178 (Eski numara Ch. 0015)

British Library’de muhafaza edilen Uygurca yazmalardan Or. 8212/178 numaralı yazma eser, bugüne kadar bulunan bütün Dunhuang Uygur metinleri içinde Mani harfleriyle yazılmış tek Uygurca yazmadır. Yazma 10,2 cm x 447 cm boyutlarında bir rulo biçimindedir. Yazmada Mani harflerinin yazımında siyah mürekkep kullanılmış, iki noktalı noktalama işaretinde noktaların dışı ve kâğıtların alt ve üst sınır çizgileri ise kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yazmanın başlangıç bölümü eksiktir. Rulonun bittiği yerdeki boşlukta siyah mürekkeple çizilmiş bir Mani rahibini tasvir eden taslak hâlinde bir resim bulunmaktadır (Moriyasu, 2015, 58).

Or. 8212/178 toplam 338 satırdan oluşmaktadır. Mani harfleriyle yazılmış bu metin, *Huastuanift* olarak adlandırılan bir Uygurca Manihaist tövbe duası metnidir. Uygurca *Huastuanift* Manihaist dinleyicileri hedef alan ve muhtemelen bir Mani rahibi tarafından ayin esnasında okunan bir metindir (Klimkeit, 1993, 299). On beş bölümden oluşan metinde işlenmiş olabilecek günahlar, *ikinti*, *üçünç*, *törtünç*, *beşinç* biçiminde sıralanmış ve her bölümün sonunda Partça *manastar hirza* “günahlardan arınmayı dileriz” (Özbay, 2014, 92-95) denerek tövbe edilmiştir. Bu sıralamanın dışında, Uygurca *Huastuanift* için yapılmış W. Bang’a ait bir alt bölümlendirme de vardır. Buna göre A, B ve C olarak bölümlendirilen metinde, on beş bölümün her birisinde, A alt bölümünde bölüm numarası (ikinti, üçünç vb. şeklinde) ve bölümün ana fikri, B alt bölümünde bu fikrin açıklanması ve C alt bölümünde ise işlenebilecek günahlar ve o günahların tövbesi yer almaktadır (Özbay, 2014, 75).

Uygurca *Huastuanift*’in Londra nüshası dışında Turfan’da bulunmuş Uygur harfli aynı içerikte bir başka nüshası da bulunmaktadır. Bu nüsha St. Petersburg’da muhafaza edilmektedir (Moriyasu, 1985a, 34).

Metin: Le Coq, 1911; Asmussen, 1965, 162-235; Clark, 2013, 11-27; Özbay, 2014; Moriyasu, 2015, 57-70.

Tıpkıbasım: Le Coq, 1911; IDP *Or.8212/178*.

3.19.1 Or. 8212/178 ile ilgili yapılmış çalışmalar

Uygurca *Huastuanift*’in Londra nüshasını ele alan ilk çalışma Albert von Le Coq’a aittir (Le Coq, 1911). Le Coq, *Journal of the Royal Asiatic Society*’de yayımlanan 1911 tarihli makalesinde, başlangıç nölümü eksik olan Or. 8212/178 metnini kendisinin bulduğu bir Turfan *Huastuanift* parçası ile tamamlamış, her iki metnin de yazı çevirimiyle birlikte İngilizce çevirilerini de vermiştir. Von Le Coq’un bu çalışması, 1941 yılında Süleyman Himran tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır. Himran, Or. 8212/178’in çevirisinden önce *Huastuanift*, Mani alfabesi ve Manihaizm hakkında genel bilgi vererek von Le Coq’un çalışmasının çevirisinde yaptığı birtakım değişikliklerden ve düzeltmelerden bahsetmiştir (s. 5-14). Sonrasında von Le Coq’un *Huastuanift* çevirisini satır arası çeviri şeklinde verip von Le Coq’un notlarını ve kendi notlarını ayrı bölümlerde göstermiştir (s. 19-81). Metin sözlüğü bölümüyle biten çalışmada son olarak Himran’ın hazırladığı Mani alfabesi tablosu ve Or. 8212/178’in bir bölümünün fotoğrafı yer almaktadır.

A. von Le Coq'un çalışmasından sonra Or. 8212/178 ile ilgili yapılmış bir başka çalışma 1965 yılında Jes Peter Asmussen'den gelmiştir (Asmussen, 1965). Asmussen'in çalışması Uygurca *Huastuanift*'in Londra nüshasını da kapsayan genel bir çalışmadır. Asmussen'in bu çalışması beş bölümden oluşmaktadır. İlk dört bölümde Mani ve Manihaizm, bazı Zent terimleri ve bunların Zerdüştlükteki önemi, Hristiyan tövbe metinleri ile Orta Asya toplulukları ve dinleri üzerine incelemelere yer verilmiştir. Çalışmanın beşinci bölümünde ise Or. 8212/178 ile birlikte Eski Türkçe, Çince ve İran dillerindeki çeşitli Mani tövbe metinleri ele alınmıştır. Uygurca *Huastuanift*'in o zaman dek keşfedilmiş bütün nüshalarına ve parçalarına yer verilen bu bölümde temel olarak Or. 8212/178 alınmış, St. Petersburg nüshası ve Berlin'de muhafaza edilen çeşitli *Huastuanift* parçalarında görülen farklılıklar Londra nüshasına göre belirtilmiştir (s. 163-193). Uygurca *Huastuanift*'in Londra nüshasının yazı çevirimi, metnin bölümleri 1'den 15'e kadar belirtilmiş, bunun dışında metnin alt başlıkları da A, B ve C olarak belirtilmiştir. *Huastuanift*'in İngilizce çevirisinde yine Or. 8212/178 metni esas alınmış, çevirinin ardından *Huastuanift* ile ilgili çeşitli açıklamalara yer verilmiştir (s. 193-234). Asmussen'in çalışmasının beşinci bölümü Çince ve İran dilindeki tövbe metinleriyle sonlanmaktadır. Kitabın sonunda, "Bibliographia Manichaica" başlığı altında Mani edebiyatına dair bir kaynak listesi ve "Non-Manichaeic Literature" başlığı altında özellikle İran dilleri üzerine yapılmış çeşitli çalışmaların listesi verilmiştir (s. 265-286).

Huastuanift'in Londra nüshasını kapsayan genel çalışmalardan bir diğeri Hans-Joachim Klimkeit'a aittir (Klimkeit, 1993). Klimkeit bu çalışmada genel olarak Orta Asya'daki Gnostisizm'i ve bu coğrafyada ortaya çıkarılan gnostik metinleri incelemiştir. Klimkeit (1993) iki ana bölümden oluşmaktadır. Mani ve Manihaizm hakkındaki bir giriş bölümünden sonra yer verilen birinci bölüm gnostik İran metinlerinin ele alındığı bölümdür. Bu bölümde Partça, Farsça ve Soğudca çeşitli metinlerinin İngilizce çevirilerine yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Uygurca metinler yer almaktadır. Klimkeit, *Huastuanift*'in İngilizce çevirisine bu bölümde yer vermiştir (s. 299-305). Çalışmanın bu bölümünde tövbe metinleri içerisinde *Huastuanift* dışında iki Manihaist Dunhuang Uygur metnine daha yer verilmiştir. Bu metinler Pelliot koleksiyonunda bulunan Pelliot chinois 3049 ile Pelliot chinois 3072 numaralı metinlerdir (s. 307, 333, 371-372).

Dunhuang'dan çıkarılan Uygurca *Huastuanift* metnini içeren bir başka çalışma, Larry Clark'ın 2013 tarihinde yayımlanan çalışmasıdır (Clark, 2013). Clark'ın bu çalışması, tıpkı Asmussen (1965) ve Klimkeit (1993) gibi Manihaist metinlerle ilgili yapılan genel bir çalışma olup *Huastuanift*'in Londra nüshası bu çalışmada ele alınan metinlerden yalnızca biridir. Clark (2013) Uygur Mani metinlerinden “litürjik” olanları yani Mani ayinleri ile ilgili olan metinleri kapsamaktadır. *Huastuanift*, çalışmada tövbe metinleri, ilahiler ve dualar olmak üzere üç ana başlıkta sınıflandırılan metinlerden biridir ve tövbe metinleri başlığında incelenmiştir. Clark (2013)'te tövbe metinlerinin içinde “Xwāstwānift: Confession for Auditors” alt başlığında, *Huastuanift*'in St. Petersburg ve Berlin nüshalarının yanında Londra nüshası Or. 8212/178'e de yer verilmiştir. Metnin her satırının yazı çevirimi ve harf çevirimi alt alta verilmiş, metinden sonra ise metnin yazı özellikleri ile ilgili bazı notlara değinilmiştir (s. 11-27). Clark (2013)'te yer alan diğer Manihaist Uygur metinlerinin tamamı Berlin'de bulunan Uygur metinleridir.

Türkiye'de Himran'ın çevirisinden sonra *Huastuanift* ile ilgili yapılmış ikinci çalışma Betül Özbay'ın 2014 tarihli çalışmasıdır. Özbay'ın çalışması iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Uygurlar, Uygurca, Uygur edebiyatı, Uygur metinlerinde kullanılan yazı sistemleri, Uygurların Soğudlarla ve Soğudcayla ilişkileriyle ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Kitabın birinci bölümünde ayrıca Böğü Kağan'ın Manihaizmi kabul edişini bildiren Berlin yazmalarının harf ve yazı çevirimleriyle birlikte Türkçe çevirisine de yer verilmiştir. Yine bu bölümde son olarak Mani dini genel hatlarıyla ele alınmış ve o güne kadar yapılmış Manihaizm çalışmalarının bir listesi verilmiştir. Özbay'ın çalışmasının ikinci bölümü *Huastuanift* üzerinedir. Özbay bu bölümde *Huastuanift*'in Berlin, Londra ve St. Petersburg'da yer alan nüshalarını bir araya getirerek metni yeniden kurmuş, nüsha farklarını ise dipnotlarla göstermiştir (s.75-91). Uygurca metinde her satırın sonunda o satırın *Huastuanift* nüshalarında yer aldığı yaprak ve satır numaraları yer almış, metnin Türkiye Türkçeye çevirisinde ise metin bölümlere ayrılarak gösterilmiştir (s. 92-95). Uygurca metinde bir arada verilen nüshaların harf çevirimleri *Huastuanift*'in Türkiye Türkçesine tercümesinden sonra verilmiştir (s. 96-128). Özbay (2014)'te son olarak *Huastuanift* ile ilgili açıklamalara (s. 129-143) ve metnin sözlüğüne yer verilmiştir (s.145-156). Kitabın “Ekler” bölümünde ise bütün *Huastuanift* yazmalarının, A. von Le Coq'un bulduğu ancak günümüzde kayıp

olan Berlin yazma parçalarının von Le Coq yayınının ve Bögü Kağan'ın Manihaizmi kabul metninin tıpkıbasımları bulunmaktadır (s. 163-256).

Huastuanift metninin tamamını ele alan çalışmalardan bir diğeri, Takao Moriyasu'nun 2015 yılında yayımlanan çalışmasıdır (Moriyasu, 2015). Manihaist Uygur metinlerinin ele alındığı “Uiguru-Manikyōshi kankei shiryō shūsei” [Uygur-Mani ilişkileri tarihinin tarihî materyaller derlemi] başlıklı bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Bögü Kağan'ın Mani dinini kabul ettiğini bildiren metinler incelenmiştir. İkinci bölümde iki Orta Farsça metnin kolofonu ile Uygurca tarih metinleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Uygur harfli iki Mani metninin yazı çevirimi ve Japonca çevirisi bulunmaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümü Uygurca *Huastuanift*'i içermektedir. Bu bölüme St. Petersburg ve Londra nüshası bir araya getirilerek oluşturulmuş Uygurca metin Japonca çevirisiyle birlikte verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise Manihaist unsurlar içerdiği düşünülen mektuplar, A-E biçiminde beş sınıfa ayrılarak incelenmiştir. Bu sınıflandırmada mektubu yazan kişinin ve mektubun yazıldığı kişinin konumu ile mektupta mektubun mektup olduğunu belirten terimlerin kullanılıp kullanılmamış olması göz önünde bulundurulmuştur. Bu bölümde ele alınan mektuplardan Dong-61, Pelliot chinois 3049, Pelliot ouïgour 3, Or. 8212/108, Pelliot ouïgour 12, Or. 8212/ 179, Or. 8212/ 123, Pelliot ouïgour 4, Pelliot ouïgour 6, Pelliot ouïgour 9 ve Pelliot ouïgour 15, Mogao Kütüphanesi Mağarasından çıkarılmış Dunhuang metinleridir.

3.20 Or. 8212/179

Or. 8212/179 numaralı yazma, ön ve arka yüzü Uygur harfleriyle yazılı 15,5 cm uzunluğunda ve 30 cm genişliğinde bir el yazmasıdır. Bu yazma tamamlanmış ve gönderilmek üzere katlanmış bir mektup metnidir. Mektup, ön yüzde 10 satır, arka yüzde ise son iki satır gönderen ve gönderilenin adı olmak üzere üç satır bulunmaktadır. Gönderen ve gönderilenin adının bulunduğu satırlar yukarıdaki satırlara göre ters olarak yazılmıştır. Mektubun konusu ticari bir anlaşmazlıktır. Mektubu gönderen kişinin adı *Lavhan Çigşi*, mektubun gönderildiği kişinin adı ise *İl Almış Tarқан*'dir (Moriyasu, 2014, 99).

Metin: Hamilton (1986, 129-131); Moriyasu (2014, 99-100).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 308-309).

3.21 Or. 8212/180

Or. 8212/180 numaralı Uygurca yazma 18 cm uzunluğunda ve 30 cm genişliğinde, ön ve arka yüzü yazılı bir mektuptur. Yazmanın ön yüzünde 7 satır, arka yüzünde ise 5 satır ile mektubu gönderen ve mektubun gönderildiği kişinin adının olduğu yukarıdaki satırlara göre ters yönde yazılmış iki satır bulunmaktadır. Üzerindeki katlama izlerinden ve içeriğinden tamamlanıp gönderilmiş bir mektup olduğu anlaşılan bu metin, oldukça gündelik bir konuda ve gündelik bir dille yazılmıştır. Mektubu gönderen kişinin adı *Bäg Bars Tarğan*, mektubun gönderildiği kişinin adı ise *Küvin Toyun*'dur. Mektubun ilk cümlesindeki “açarı” (Skr. *ācārya*) mektubun gönderildiği kişinin Budizm dinine mensup biri olduğu anlaşılmaktadır (Hamilton, 1986, 133-136).

Metin: Hamilton (1986, 134-136); Moriyasu (2014, 96-97).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 310-311).

3.22 Or. 8212/181

Stein koleksiyonunda yer alan Or. 8212/181 numaralı el yazması, ilk başta Çince bir yazmayı yamamak için kullanılmış 6 küçük yaprak parçasının yapıştırılmasıyla tamir edilmiş bir yazmadır. Uzunluğu 30 cm, genişliği ise yazmanın düzensiz bir biçiminin olması sebebiyle değişmekle birlikte kâğıdın en geniş bölümünde 23 cm'dir. Yazmanın ön yüzünde, yazmanın sol tarafındaki eksiklikten dolayı son sözcükleri eksik 11 satır bulunmaktadır. Yazmanın arka yüzü ise boştur. Cümlelerin yarım olması dolayısıyla yazmanın içeriği tam olarak belli olmasa da birtakım kelimelerden yazmanın bir mektup metni olduğu tahmin edilmektedir. Mektubun gönderildiği kişi ilk satırdan öğrenildiği üzere Budizm dini mensubu *Vap Im Toyin*'dir. Or. 8212/181 kumaş alışverişi ile ilgili bir mektuptur (Hamilton, 1986, 141).

Metin: Hamilton (1986, 141-143).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 313); IDP *Or. 8212/181*.

3.23 Or. 8212/192

14 cm uzunluğunda ve 18 cm genişliğinde tek bir yaprak olan Or. 8212/192 numaraya kayıtlı bu yazmanın yalnızca ön yüzü yazılıdır. Uygur harfleriyle yazılmış sekiz satırdan oluşan bu metnin başlangıç satırları yazmanın hasarlarından dolayı

eksiktir ve okunamamaktadır. Hamilton, bu metnin içerik olarak bir sutra metni özelliklerini yansıttığını belirtmiş ancak metnin kaynak sutrasının belirsiz olduğunu ve metinden açık bir anlam çıkmadığını da ifade etmiştir (Hamilton, 1986, 12).

Metin: Hamilton (1986, 73-74).

Tıpkıbasım: Hamilton, (1986, 289).

3.24 Or. 8210/S. 201

British Library’de muhafaza edilen Çince el yazmalarından Or. 8210/S. 201 numaralı yazma, 25,5 cm x 114,3 cm boyutlarında rulo şeklinde bir yazmadır. Yazmanın ön yüzünde *Mahāprajñāpāramitā-sūtra* metni yer almaktadır. Rulonun ilk sayfasının arka yüzünde ise iki satır Uygurca yazı bulunmaktadır. Bu iki satırdan ilkinin bir kısmı kâğıttaki hasardan dolayı eksiktir (Moriyasu, 1985a, 35).

Or. 8210/S. 201 üzerine henüz bir metnin yayını yapılmamıştır.

Tıpkıbasım: IDP Or.8210/S. 201.

3.25 Or. 8210/S. 3853

British Library’deki Stein Çince yazmalar koleksiyonuna ait olan Or. 8210/S. 3853 numaralı el yazması rulo biçimindedir. Uzunluğu 81 cm, genişliği ise 28 cm’dir. Yazmanın ön yüzünde Çince *Suvarṇa-prabhāsōttama* metni yer almaktadır. Yazmanın arka yüzündeki boşlukta ise Uygur harfli beş satır görülmektedir. Moriyasu, bu beş satırın içerik olarak tamamlanmış bir metin oluşturduğunu düşünmektedir (Moriyasu, 1985a, 35). Budist içerikli bir metin olan Or. 8210/S. 2853’deki Uygurca metin, *Arslan Saḡun* adlı biri tarafından yazılmıştır. Metin *Arslan Saḡun’un* bir Budist tapınağını ziyaret etmesi ile ilgili olarak kaleme alınmıştır (Moriyasu, 1985a, 35).

Metin: Hamilton (1986, 75-76).

Tıpkıbasım: Hamilton, (1986, 2)

4 FRANSA'DA BULUNAN DUNHUANG UYGUR METİNLERİ

Pelliot koleksiyonu, Doğu bilimci Paul Pelliot'nun 1906-1908 yılları arasında yaptığı doğu seyahati sırasında Dunhuang da dâhil olmak üzere çeşitli Orta Asya merkezlerinden topladığı ve şu anda Bibliothèque Nationale de France'da muhafaza edilen yazma ve baskı eserler koleksiyonuna verilen genel addır. Pelliot koleksiyonundaki eserler yazıldıkları dillere göre gruplara ayrılmıştır. Çince, Tibetçe, Sanskritçe, Toharca, Soğudca, Hotanca, Tangutça ve Uygurca yazmalar sırasıyla Pelliot chinois, tibétain, sanscrit, koutchéen, sogdien, khotanais, xixia ve ouïgour olarak adlandırılmıştır (Berthier, 2000, 91-110).

Bibliothèque Nationale de France'da yer alan Pelliot koleksiyonları içinde Uygurca yazmalara sahip koleksiyonlar Pelliot chinois, Pelliot tibétain ve Pelliot ouïgour koleksiyonlarıdır. Bu üç koleksiyon dışında Pelliot sogdien koleksiyonunda Uygurca bir cümle içeren bir yazma bulunmaktadır. Bu dört koleksiyonda yer alan eserlerin tamamının tıpkıbasımı IDP sayfasında mevcuttur. Ayrıca Pelliot ouïgour koleksiyonunun bir parçası sayılabilecek Pelliot ouïgour grotte 181 koleksiyonunda katalog ya da tıpkıbasım çalışması yapılmamış 363 yazma parçası yer almaktadır.

Buna göre, Pelliot koleksiyonları içinde Pelliot chinois koleksiyonunda 14, Pelliot tibétain koleksiyonunda 4, Pelliot sogdien koleksiyonunda 1, Pelliot ouïgour koleksiyonunda 16 ve Pelliot ouïgour grotte 181 koleksiyonunda 363 olmak üzere toplam 398 Uygurca yazma bulunmaktadır.

4.1 Pelliot Chinois Koleksiyonu

Paul Pelliot'nun Fransa'ya getirdiği Orta Asya yazmaları içinde Çince olan yazmaların yer aldığı Pelliot chinois koleksiyonunda yaklaşık 3000 yazma ve yaklaşık 700 yazma parçası bulunmaktadır (Berthier, 2000, 94). Pelliot Chinois koleksiyonundaki eserlerin numaralandırması 2001'den başlatılmıştır. Bunun nedeni 2000'e kadar olan numaraların başka dildeki eserlere ayrılmış olmasıdır (Rong, 2013,

155). Bibliothèque Nationale de France’da 2001-4099, 4500-5043 ve 5522-6038 arasında numaralandırılmış Pelliot chinois yazmaları yer almaktadır. Aradaki numaralar boş olup (4100-4499, 5044-5521) bu aralıkların içinde yer alan numaralardan bazıları da, eserlere başka numaralar verilmesiyle boş kalmıştır (Rong, 2013, 155). Örnek vermek gerekirse, ilk olarak Pelliot chinois 5539 olarak numaralandırılan yazma, Soğudca olmasından dolayı Pelliot sogdien 19 olarak yeniden numaralandırılmıştır (Rong, 2013, 174). Buna benzer örnekler ileride Pelliot tibétain ve Pelliot ouïgour koleksiyonlarındaki Uygurca yazmaların tanıtımında görülecektir.

Pelliot chinois koleksiyonunda toplam 14 Uygurca yazma yer almaktadır. Bu yazmalardan 12 tanesi, çoğunlukla rulo biçimindeki Çince sutra metnlerinin arka yüzüne yazılmış Uygurca metinlerdir. Yazmaların Pelliot chinois koleksiyonunda yer alma nedeni de Uygurca metinlerin Çince yazmaların arka yüzüne yazılmış olmasıdır. Kalan iki Uygurca metinden biri Çince bir yazma parçasındaki satır aralığına yazılmıştır. Pelliot Chinois koleksiyonunda yer alan Uygurca metinlerden sonuncusu ise tamamı Uygur harflerinden oluşan kitapçık şeklinde 40 yapraklık bir Budist metnidir. Uygurca metinlere içerik olarak bakıldığında ise metinlerin genelde Manihaist metinler oldukları görülmektedir. Yazmalardan biri hariç hepsi Dunhuang Kütüphane Mağarasından çıkarılmış 11. yüzyıl öncesine ait metinlerdir.

Tablo 7: Pelliot chinois koleksiyonunda yer alan Uygurca metinler

<u>Yazma</u> <u>numarası</u>	<u>Biçim</u>	<u>Ön yüz</u>	<u>İçerik</u>	<u>Satır/sayfa</u> <u>sayısı</u>
2909	Rulo	Çince sutra	Din dışı	7 satır
2961	Rulo	Çince sutra	Manihaist	5 satır (+1 satır Soğudca)
2969	Yaprak	Çince sutra	Manihaist	11 satır (+2 satır Tibetçe)
2988	Rulo	Çince sutra	Din dışı	31 satır

Tablo 7 - devam

2998	Rulo	Çince sutra	Din dışı	18 satır
3046	Rulo	Çince sutra	Ticaret	28 satır
3049	Rulo	Çince sutra	Manihaist	93 satır
3071	Rulo	Çince sutra	Manihaist	20 satır
3072	Rulo	Çince sutra	Manihaist	14 satır
3076	Rulo	Çince sutra	Dinî	8 satır
3134	Rulo	Çince sutra	Ticaret	25 satır
3407	Rulo	Çince sutra	Manihaist	15 satır
3509	Kitapçık	Her iki yüz de Uygurca	Budist	80 sayfa
5592 (13. yy)	Yaprak	Çince sutra	Budist	2 satır

4.1.1 Pelliot Chinois 2909V

Pelliot chinois 2909, 786 cm uzunluğunda ve 25,8 cm genişliğinde rulo biçiminde bir el yazmasıdır. Yazmanın ön yüzünde *Mahāprajñāpāramitā-sūtra*'nın Çince çevirisinden bir bölüm yer almaktadır. Yazmanın arka yüzünde Uygur harfleriyle yazılmış 7 satır görülmektedir. Pelliot chinois 2909'un arka yüzünde bulunan Uygurca metin, Pelliot chinois 2988 numaralı yazmanın arka yüzünde yer alan üç Uygurca metinle hem yazım özellikleri bakımından hem de içerik bakımından devamlılık göstermektedir. Pelliot chinois 2909'da yer alan Uygurca metnin 5. satırında, Pelliot chinois 2988'deki üç metinle beraber bu dört metnin yazarının adı *Apa yegän* olarak verilmiştir. Metnin en son satırı olan 7. satırdaki $\beta'T$ sözcüğü ise Soğudca bir sözcüktür (Hamilton, 1986, 83-84). Hamilton'un çalışmasında Pelliot chinois 2909 ve 2988 aynı başlık altında incelenmiştir (Hamilton, 1986, "Manuscript 15," 83-92).

Metin: Hamilton (1986, 83-92).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 296); IDP *Pelliot chinois 2909*.

4.1.2 Pelliot Chinois 2961V

199,4 cm uzunluğunda ve 25 cm genişliğinde olan rulo şeklindeki bu yazmanın ön yüzünde *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın Çince çevirisinden bir bölüm yer almaktadır. Yazmanın arka yüzünde ise Uygurca beş satır, bir satır Soğudca olmak üzere toplam altı satır cümle yazılıdır. Uygurca metnin ilk satırı ile ikinci satırı arasında boşluk bırakılmıştır. Pelliot chinois 2961 içerik olarak Manihaist bir metindir. Pelliot chinois 2961'in dördüncü ve beşinci satırları ise başka bir Manihaist Uygur metninin (Or.8212/124) 1-4. satırları arasında aynı şekilde yer almaktadır. Yazmanın arka yüzünde Uygurca metinden ayrı olarak Soğudca iki sözcük görülmektedir. Soğudca yazı ile Uygurca yazının aynı kişinin kaleminden çıktığı anlaşılmaktadır. Son olarak yine yazmanın arka yüzünde Uygurca metinden bağımsız olarak çeşitli Çince karalamalar görülmektedir (Hamilton, 1986, 69).

Metin: Hamilton (1986, 69-70).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 87); IDP *Pelliot chinois 2961*.

4.1.3 Pelliot Chinois 2969V

Pelliot chinois 2969, her iki yüzü de yazılı tek yapraklık bir el yazmasıdır. Yazmanın ön yüzünde Çince *Vajracchedikā-prajñāparamita-sūtra*'dan bir bölüm yer almaktadır. Yazmanın arka yüzünde ise Uygur harfleriyle yazılmış 11 satır ve Tibet harfleriyle yazılmış iki satır yer almaktadır. Tibet harfli satırlar, Uygur harflerinin bu satırların üzerine yazılması dolayısıyla Uygurca metnin yazılmasından daha önce yazılmış olmalıdır. Pelliot chinois 2969 numaralı yazmada yer alan Uygurca bölümde içerik olarak üç farklı metin bulunmaktadır. Metinlerden ilki 1. ve 6. satırlar arasında yer alan bilmece metnidir. Aynı bilmece Stein koleksiyonunda yer alan ve yine Dunhuang'dan çıkarılmış olan Or. 8212/116 numaralı yazmanın arka yüzünde yer alan Uygurca bölümün 4. ve 9. satırları arasında da yer almaktadır. Pelliot Chinois 2969'da yer alan Uygurca metinlerden diğeri bir atasözüdür. 6. satırın sonu ile 9. satır arasında bulunmaktadır. Yazmadaki son Uygurca metin ise son iki satırda (10-11) yer alan ve Manihaist öğeler taşıyan tamamlanmamış bir metindir (Hamilton,

1986, 97). Farklı içeriklere sahip bu üç metin bir arada yazılmış, metinler arasında herhangi bir boşluk bırakılmamıştır.

Hamilton, yukarıda değinildiği biçimde örtüşen bölümleri olan Pelliot chinois 2969 ve Or. 8212/166 numaraları el yazması metinleri çalışmasında aynı başlık altında ele almıştır (Hamilton, 1986, “Manuscrit 17,” 97-101).

Metin: Hamilton (1986, 97-101).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 299); IDP *Pelliot chinois* 2969.

4.1.4 Pelliot Chinois 2988V

Pelliot chinois 2988, 263 cm uzunluğunda ve 28 cm genişliğinde bir rulo parçasıdır. Parçanın ön yüzünde Tankuang’a (曇曠) ait 大乘百法明門論開宗義記 *Dasheng bai faming men lun kaizong yiji* adlı eserin tamamlanmamış bir kopyası yer almaktadır. Yazmanın arka yüzünde Uygur harfli 31 satır bulunmaktadır. Bu 31 satır, aynı yazar tarafından aralarda boşluk bırakılarak yazılmış birbirinden farklı üç metni içermektedir. İlk metin 1 ve 19. satırlar arasında, ikinci metin 20-26. satırlar arasında, üçüncü metin ise 27 ve 31. satırlar arasında yer almaktadır. Bu üç metin, içerik olarak Dunhuang’a gelen Soğud elçileriyle ilgilidir. Pelliot chinois koleksiyonuna ait 2909 numaralı yazmanın arka yüzünde bu metinlerin devamı sayılabilecek ve bu metinlerle aynı yazar tarafından yazılmış Uygurca bir metin yer almaktadır. Hamilton çalışmasında bu iki yazmayı aynı başlık altında incelemiştir (Hamilton, 1986, “Manuscrit 15,” 83-92).

Metin: Hamilton (1986, 83-92).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 293-295); IDP *Pelliot chinois* 2988.

4.1.5 Pelliot Chinois 2998V

Pelliot chinois koleksiyonunda 2998 numarada kayıtlı rulo biçimdeki yazmanın genişliği 25,5 cm’dir. Yazmanın ön yüzünde Çince *Mahāprajñāpāramitā-sūtra* metni yer almaktadır. Yazmanın arka yüzünde ise Uygur harfleriyle yazılmış 18 satır bulunmaktadır. Bu 18 satırlık bölümde içerik olarak iki farklı Uygur metni yer almaktadır. 1. ve 9. satırlar arasında yer alan bölümde, at yılı beşinci ayda (yunt yıl beşinç ay) Hotan’dan gelmiş bir elçi tarafından yazılmış bir metin bulunmaktadır

(Moriyasu, 1985a, 23). Metnin geri kalan bölümünde ise Uygurca atasözleri bulunmaktadır.

Metin: Hamilton (1986, 93-96).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 297); IDP *Pelliot chinois 2998*.

4.1.6 Pelliot Chinois 3046V

Pelliot chinois koleksiyonundaki 3046 numaralı el yazması, 484 cm uzunluğunda ve 25,7 cm genişliğinde bir rulo parçasıdır. Yazmanın ön yüzünde *Mahāprajñāpāramitā-sūtra*'nın Çince çevirisinden bir bölüm yer almaktadır. Yazmanın arka yüzünde ise Uygur harfleriyle yazılmış 28 satır bulunmaktadır. İçerik olarak bakıldığında, Pelliot chinois 3046'da yer alan Uygurca metnin bir ticaret metni olduğu söylenebilir. Metinde ipek, pamuk, gümüş gibi ürün adlarının yanında çeşitli tüccar adları da görülmektedir (Hamilton, 1986, 165).

Metin: Hamilton (1986, 165-169).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 323); IDP *Pelliot chinois 3046*.

4.1.7 Pelliot Chinois 3049V

Uzunluğu 473 cm, genişliği ise 25 cm olan uzun rulo biçimindeki el yazması Pelliot chinois 3049'un ön yüzünde, Çince *Vajracchedikā-prajñāpāramitā-sūtra* (metni bulunmaktadır. Rulonun arka yüzünde ise Uygur harfleri ile yazılmış 93 satır yer almaktadır. Çeşitli boyutlardaki harflerle, dört farklı yazar tarafından yazılmış bu satırlarda, içerik olarak beş farklı Uygur metni görülmektedir. Metinler arasında boşluk bırakılmıştır (Hamilton, 1986, 37). Bu beş metin satır numaralarıyla şu şekilde sıralanabilir:

(1) 1-26. satırlar arası: Uygur harfleriyle yazılmış bir Mani yemek ilahisidir. Metinde on iki Mani tanrısının adı geçmektedir. Zieme, Stein Koleksiyonunda yer alan ve Yarğol'dan çıkarılan el yazması Or. 8212/133'teki tanrı adlarıyla Pelliot chinois 3049 4-16. satırlar arasında verilen tanrı adlarının paralellik taşıdığını belirtmiştir (Zieme, 2010, 259).

(2) 27-46. satırlar arası: Yirmi iki Mani tanrısına sunulmuş bir Mani yemek ilahisidir. Yine Pelliot chinois koleksiyonuna ait bir başka yazma olan Pelliot chinois 3407 ile hemen hemen aynı içeriğe sahiptir.

(3) 47-56. satırlar arası: Uygur hanı Bügü Han'ın unvanlarını içeren bir metindir.

(4) 57-82. satırlar arası: Manihaist ögeler içeren bir mektup metnidir. 66. ve 81. satırlarda açıkça geçen *bitig* ifadesinden metnin bir mektup metni olduğu anlaşılmaktadır. Mektubun yazıldığı kişi ise Uygur hanı İl Tonga Tigin'dir.

(5) 83-93. satırlar arası: Yazmanın bu bölümü rulonun sonundan başlayarak ters yöne doğru yazılmıştır. Bu metin de tıpkı üçüncü metin gibi Uygur hanından bahsetmektedir.

Metin: Hamilton (1986, 37-53); Moriyasu (2015, 82-84).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 280-281); IDP *Pelliot chinois 3049*.

4.1.8 Pelliot Chinois 3071V

Pelliot chinois 3071, 40,5 cm ve 23,5 uzunluğunda iki kâğıdın yapıştırılmasıyla oluşmuş bir rulo parçasıdır. Rulonun genişliği 25,5 cm'dir. Yazmanın ön yüzünde Çince *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* metninden bir bölüm yer almaktadır. Rulonun arka yüzünde ise Uygur harfleriyle yazılmış 20 satır yer almaktadır. Pelliot chinois 3071'de yer alan bu Uygurca bölüm, bir Mani ilahisiyle birlikte Mani rahiplerinin adlarını içeren Manihaist içerikli bir metnidir.

Metin: Hamilton (1985, 57-58).

Tıpkıbasımı: Hamilton (1985, 284); IDP *Pelliot chinois 3071*.

4.1.9 Pelliot Chinois 3072V

Pelliot chinois 3072, 45 cm uzunluğunda ve 26,5 cm genişliğinde bir rulo parçasıdır. Rulonun ön yüzünde *Mahāprajñāpāramitā-sūtra*'nın Çince çevirisinden bir bölüm bulunmaktadır. Rulonun arka yüzünde ise Uygur harfleriyle yazılmış bir Mani metni yer almaktadır. 14 satırdan oluşan bu metin, yine bir Manihaist Uygur metni olan *Huastuanift*'e (Or. 8212/178) benzeyen kısa bir Manihaist tövbe duasıdır. Pelliot chinois 3072'nin arka yüzünde ayrıca Çince sutranın ait olduğu manastırın mührü (乾明寺藏經 Ganming si cang jing “Ganming Manastırı sutrası”) görülmektedir.

Metin: Hamilton (1986, 63-64).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 285); IDP *Pelliot chinois 3072*.

4.1.10 Pelliot Chinois 3076V

Pelliot chinois 3076, yaklaşık 48 cm uzunluğunda altı kâğıdın yapıştırılarak birbirine eklenmesiyle meydana getirilmiş 282 cm uzunluğunda ve 25,5 cm genişliğinde bir rulo parçasıdır. Yazmanın ön yüzünde *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın Çince çevirisinden bir bölüm bulunmaktadır. Rulonun arka yüzünde, beşinci ve altıncı yaprağa denk gelen bölümde Uygur harfli yazılar görülmektedir. Arka yüzdeki ilk 8 satır içeriği tam olarak belli olmayan dinî bir Uygur metnidir. Bu 8 satırdan sonra bir boşluk bırakılmış ve rulonun altıncı yaprağının başladığı yere Uygur harfleriyle *TXY* (=takı) yazılmıştır. Son olarak ise altıncı yaprağın ortasına dikey olarak *'WDWN X'N* (=odon han) yazılmıştır.

Metin: Hamilton (1986, 71-72).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 288); IDP *Pelliot chinois 3076*.

4.1.11 Pelliot Chinois 3134V

Pelliot chinois 3134 rulo biçiminde bir el yazmasıdır. Yazmanın ön yüzünde Çince *Sukhāvātīvyūha-sūtra* yer almaktadır. Rulonun arka yüzünde yazılı olan bölüm, Moriyasu'ya göre Uygur harfleri kullanılarak Soğud ve Uygur dillerinde yazılmış iki dilli bir bölümdür (Moriyasu, 1985a, 24). Hamilton ve Sims-Williams ise metnin Soğud ya da Uygur harfleriyle yazılan Soğudca bir metin olduğunu ancak metinde çok sayıda Türkçe sözcüğün de bulunduğunu belirtmişlerdir (Hamilton ve Sims-Williams, 1990, 23). Rulonun arka yüzündeki bu metin toplam 25 satırdan oluşmaktadır; ilk 4 satırın ardından bir satırlık boşluk, 20. satırdan sonra da yaklaşık 7-8 santimetrelik bir boşluk bırakılmıştır. Metin içerik olarak bir ticaret metnidir; Soğudca *rayzi*, Türkçe *karş* olarak geçen ürünlerin alım-satımıyla ilgili bir rapor niteliğindedir. Metinde Soğudca ve Uygurca ifadelerin birlikte kullanılmasından metnin Dunhuang yerlisi bir Soğud ya da Türk-Soğud tüccar tarafından kaleme alındığı düşünülebilir. Metindeki Soğudca “Tanrının adıyla” ifadesinden, metni yazanın Nastur mezhebine mensup olduğu çıkarılabilir (Hamilton ve Sims-Williams, 1980, 23).

Pelliot chinois 3134'ün arka yüzünde geçen Uygurca ifadeler satır numaralarıyla beraber şu şekildedir:

(16) *Li Sam altı yürüñ kıars (17) tört kızılka. Tiñ qa altı yürüñ kıars tört kız (18) -il.*

“Li Sam (-a yakın) dört adet kırmızı şala karşılık altı beyaz şal. *Tiñ*'e dört kırmızı şala karşılık altı beyaz yün.”

(19) *Temçidä bir kızıl (20) kıars alğu bar.*

“Hancıdan alınacak bir kırmızı şal var.”

(22) *Tatardın kälmiş amğada säkiz kıars altım.*

“Tatarlardan gelen *Amğa* ailesinden sekiz şal aldım.” (Hamilton ve Sims-Williams, 1990, 24-25)

Metin: Hamilton ve Sims-Williams (1980, 23-30).

Tıpkıbasım: Hamilton ve Sims-Williams (1980, planche 1-3).

4.1.11.1 Pelliot Chinois 3134 ile ilgili yapılmış çalışmalar

Pelliot chinois 3134 numaralı Soğudca-Uygurca metni inceleyen tek çalışma, Hamilton ve Sims-Williams'ın birlikte hazırladıkları *Documents Turco-Sogdiens du IXe-Xe siècle de Touen-Houang* [9.-10. yüzyıl Dunhuang Türk-Soğud Belgeleri] adındaki çalışmadır. 1990 yılında yayımlanan bu çalışmada Hamilton ve Sims-Williams, içinde Uygurca ögeler barındıran çeşitli Soğudca yazmaları ele almışlardır. Söz konusu Uygurca ögeler genellikle Soğudca metinlerde geçen Uygurca sözcüklerdir. Pelliot chinois 3134, çalışmada ele alınan Soğudca yazmalar içinde en çok Uygurca öge barındıran Soğudca yazmadır.

Hamilton ve Sims-Williams'ın çalışmasında ele alınan yazmalar sırasıyla Pelliot chinois 3134, Pelliot sogdien 29, Pelliot sogdien 26, Pelliot chinois 2782, Pelliot sogdien 28, Or. 8212/86, Or. 8212/89 ve Stein 1360'dır. Çalışmada ele alınan her yazmanın önce kısa bir tanıtımı yapılmış, sonrasında Soğudca metnin harf çevirimi ve Fransızca çevirisine yer verilmiştir. Metinlerle ilgili son olarak da notlar bölümü yer almaktadır. Soğudca metinlerin içindeki Uygurca unsurlar, metnin Fransızca çevirisinde kalın yazı tipiyle gösterilmiştir. Metinlerin incelenmesinden sonra

metinlerin sözlüğüne ve çalışmanın dizinine yer verilmiştir. Çalışmada son olarak ele alınan metinlerin tıpkıbasımları bulunmaktadır.

4.1.12 Pelliot Chinois 3407V

Pelliot chinois koleksiyonuna ait 3407 numaralı el yazması, 89 cm uzunluğunda ve 25 cm genişliğinde bir rulo parçasıdır. Rulunun ön yüzünde *Saddharmapuṅḍarīka-sūtra*'nın Çince çevirisi yer almaktadır. Rulunun arka yüzünde ise Uygur harfleriyle yazılı bir Manihaist metin bulunmaktadır. 15 satırdan oluşan bu metin, birkaç farklılık dışında Pelliot chinois 3049'un 27 ve 53. satırları arasında yer alan metinle aynıdır. Her iki metin de yirmi iki Mani tanrısının adını içeren bir ilahi metnidir (Hamilton, 1985, 55-56).

Metin: Hamilton (1985, 55-56).

Tıpkıbasım: Hamilton (1985, 283); IDP *Pelliot chinois 3407*.

4.1.13 Pelliot Chinois 3509

Bibliothèque Nationale de France'da bulunan Pelliot chinois 3509, 40 yapraklık bir kitapçık olmasıyla Pelliot chinois koleksiyonundaki diğer parça halindeki Uygurca yazmalardan ayrılmaktadır. Önü ve arkası yazılı olan toplam 40 yaprağın bir deri ile ortadan bağlanmasıyla oluşturulmuş bu kitapçığın uzunluğu 14 cm, genişliği ise 11 cm'dir.

Pelliot chinois 3509 numaralı el yazması eserde yazılı olan metin, bir Budist jātaka metnidir. Sanskritçe adıyla *Kalyāṇaṃkara Pāpaṃkara* olarak bilinen bu jātaka, varlıklı bir kralın biri “iyi” (*Kalyāṇaṃkara, edgü ögli tegin*) diğeri “kötü” (*Pāpaṃkara, ayıg ögli tegin*) olan iki oğlundan “iyi” olan bodhisattva prensin hikâyesini konu edinmektedir. Uygurca jātakanın kaynağı olarak düşünülen metin *Taishō* 156 numaraya kayıtlı Çince sutra 大方便佛報恩經 *Da fang bian fo bao en jing* olup Uygurca metnin bu sutranın 4. kitabının 6. bölümündeki 142b-147a sayfalarında yer alan 惡友 “e you” ile paralellikler taşıdığı saptanmıştır. Ancak var olan paralelliklerin yanında Çince metinden farklı unsurların da Uygurca metinde yer almasından ötürü Hamilton metnin Çince kaynaktan birebir yapılmış bir Uygurca çeviri metni olmadığını da belirtmiştir (Hamilton, 1971, 2). Çince çeviriye bakılarak bu Uygurca *Kalyāṇaṃkara Pāpaṃkara* metninin eksik bir metin olduğu da tespit edilmiştir (Hamilton, 1971, 3). Buna göre Pelliot chinois 3509'un başından 12 sayfa,

içindeki çeşitli yerlerden 6 sayfa ve en sonundan ise 36 sayfa eksiktir. Başka bir deyişle, Çince kaynak göz önüne alındığında, tamamlanmış bir Uygurca *Kalyānaṃkara Pāpaṃkara* çevirisinin 134 sayfa olması beklenebilir. Ancak Hamilton Pelliot chinois 3509'un yarıda bırakılmış müsvedde bir kopya olduğunu düşünmektedir (Hamilton, 1971, 3).

Uygurca *Kalyānaṃkara Pāpaṃkara* yazmasının yazı ve dil özellikleri nedeniyle 10. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğu söylenebilir (Hamilton, 1971, 4). Dunhuang Kütüphane Mağarasından bu yazma ile birlikte çıkarılmış bir başka Uygurca *Kalyānaṃkara Pāpaṃkara* metni de, Londra'da British Library'de Stein koleksiyonu Or. 8212/118 numarada kayıtlı olan tek yapraklık bir yazma parçasıdır. İçerik olarak hem Pelliot chinois 3509 hem de Or. 8212/118 Uygurca *Kalyānaṃkara Pāpaṃkara* çevirileri olsa da, yazı özellikleri bakımından her iki yazmanın da farklı iki nüsha olduğu ve Or. 8212/118'in Pelliot chinois 3509'a ait bir parça olmadığı anlaşılmaktadır (Hamilton, 1971, 4).

Pelliot chinois 3509 ile ilgili değinilmesi gereken bir diğer özellik ise yazmanın çeşitli yerlerinde metin dışı yazıların bulunmasıdır. Metni okuyan kişilerinin adlarından ve bu kişilerin yazdıkları çeşitli notlardan oluşan bu yazılar, yaprağın dışına taşmaları dolayısıyla Hamilton'a göre yazmanın ciltlenmesinden önce yazılmıştır (Hamilton, 1971, 4). Öte yandan Moriyasu, metin dışı yazıların bu metnin bulunduğu tapınağı ziyaret edip metni okuyan kişiler tarafından yazıldığını ve bu işlemin metin ciltlendikten sonra yapılmasının daha mantıklı olduğunu vurgulamış ve bu yazıların metin ciltlendikten sonra yazıldığını düşündüğünü belirtmiştir. Ayrıca *Pelliot Chinois 3509*'da görülen çok sayıda Türkçe isimden yola çıkarak Uygurca *Kalyānaṃkara Pāpaṃkara* metninin Türkler arasında bilindiğini ve okunduğunu ifade etmiştir (Moriyasu, 1985a, 25).

Pelliot chinois 3509'da yer alan Türkçe kişi adları şunlardır:

1. Kutluğ Toğdı
2. It Arslan
3. Kün Toğmış
4. Köt Toğmış
5. Inal Taş
6. Küsen Çor

7. Bāgi Taş Karaçuk
8. Kul It
9. Inal Toğmiş
10. El Togdı
11. El Toğa
12. An Totok (< Çin. 安都督) (Moriyasu, 1985a, 25-26)

Metin: Huart (1914); Pelliot (1914); Orkun (1940); Hamilton (1971)

Tıpkıbasım: Hamilton (1971, 163-202); IDP *Pelliot chinois 3509*.

4.1.13.1 Pelliot Chinois 3509 ile ilgili Yapılmış Çalışmalar

Pelliot chinois 3509 numaralı yazma ile ilgili yapılmış ilk çalışma Clément Huart'ın 1914 tarihli makalesidir (Huart, 1914). Huart'la aynı yıl içinde, yazmayı bulan Paul Pelliot yazma ile ilgili bir makale yayımlamıştır (Pelliot, 1914). Her iki makalede de, metnin Latin harfli çevirisi, Fransızca çevirisi ve metnin sözlüğü yer almaktadır. Türkiye'de Hüseyin Namık Orkun, 1940 yılında Pelliot'nun çalışmasını temel alarak yeni bir çalışma hazırlamış, çalışmasında önceki iki çalışmadan farklı olarak metinle ilgili bazı açıklayıcı notlarla birlikte Uygurca *Kalyāṇamkara Pāpaṃkara* metninin Çince kaynağı 大方便佛報恩經 *Da fang bian fo bao en jing*'in Türkçe çevirisini de vermiştir. Orkun'un çalışmasında kullandığı 大方便佛報恩經 *Da fang bian fo bao en jing* çevirisi, Edouard Chavannes'a aittir. (Edouard Chavannes, “Une Version chinois edu conte bouddhique de Kalyānamkara et Pāpaṃkara,” *T'oung Pao*, 15 (1914): 469-500.)

Pelliot Chinois 3509 numaralı yazma ile ilgili yapılmış son çalışma James Hamilton'a aittir (Hamilton, 1971). Hamilton çalışmasında kendinden önceki kaynaklardan ve özellikle ilk Fransızca çalışmalardan farklı olarak Budist hikâyenin Çince metninden yararlanmış ve yine diğer çalışmalardan farklı olarak yazmanın tıpkıbasımlarını da kendi çalışmasına eklemiştir. Hamilton'un çalışması on üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm metinle ilgili genel bilgilerin yer aldığı giriş (“Introduction”) bölümüdür. Bu bölümde Uygurca *Kalyāṇamkara Pāpaṃkara* ile ilgili yapılmış geçmiş yayınlara, Uygurca metnin Çince kaynağı ile ilgili bilgilere ve yazmanın tarihine değinilerek kitapta incelenen *Kalyāṇamkara Pāpaṃkara* metni için kullanılan harf çevirimi ve yazı çevirimi işaretleri açıklanmıştır. Sonraki

bölümde (“Texte du ms. Pelliot Chinois 3509 en translittération et en transcription, avec la traduction”) yazmadaki metnin harf çevirimi, yazı çevirimi ve Fransızca çevirisi birlikte verilmiştir. Üçüncü bölümde (“Inscriptions marginales hors texte du Pelliot chinois 3509”), Hamilton’un çalışmasından önceki çalışmalarda yer verilmemiş metin dışı yazılar listelenmiştir. Dördüncü bölümde de (“Texte du Fragment A, le ms. Or. 8212 (118) du British Museum”) yine önceki çalışmalarda yer almayan bir başka Uygurca *Kalyāṇaṃkara Pāpaṃkara* nüshası Or. 8212/ 118 numaralı yazmanın yazı çevirimi, harf çevirimi ve Fransızca çevirisi verilmiş ve bu yazma “A parçası” olarak adlandırılmıştır. Sonraki üç bölümde (“Notes sur le texte du ms. Pelliot Chinois 3509,” “Notes sur les inscriptions marginales hors texte du Pelliot chinois 3509” ve “Notes sur le fragment A”) ise *Pelliot Chinois 3509*’daki *Kalyāṇaṃkara Pāpaṃkara* metni, bu yazmada görülen metin dışı yazılar ve Or. 8212/ 118’deki *Kalyāṇaṃkara Pāpaṃkara* bölümü hakkında çeşitli notlar ve açıklamalar yer almıştır. “Glossaire” bölümü metinlerin sözlüğünü, “Table des correspondances des translittérations = transcriptions” bölümü yazmalardaki sözcüklerin harf çevirimlerinin yazı çevirim karşılıklarını, “Quelques suffixes” ise yazmalarda görülen eklerin sözlüğünü içermektedir. Hamilton’un çalışmasında son olarak çalışmanın kaynakçası (“Bibliographie”), çalışmada kullanılan kısaltmalar (“Abréviations”) ve Pelliot chinois 3509 ile Or. 8212/118 numaralı yazmaların tıpkıbasımlarına yer verilmiştir.

Hamilton’un 1971 tarihli bu çalışmasının aynı yıl içinde iki farklı Türkçe çevirisi yayımlanmıştır (Hamilton, 1998a; Hamilton, 1998b). Hamilton, çalışmasının Türkçe çevirisi için özel bir önsöz yazmış ve hatalı okuyuşlar için birtakım düzeltmelerde bulunmuştur. Bu açıdan bakıldığında *Le Conte Bouddhique du bon et du mauvais prince*’in Türkçe çevirisinin Uygurca *Kalyāṇaṃkara Pāpaṃkara* için yapılmış en güncel çalışma olduğu söylenebilir.

4.1.14 Pelliot Chinois 5592

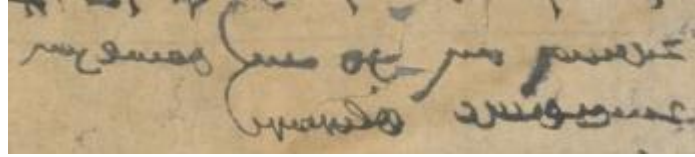
Pelliot chinois 5592, Çince *Buddhānusmṛtisamādhisāgara-sūtra* (佛說觀佛三昧海經 *Fushuo guanfu sanmeihai jing*, *Taishō* 643) metnini içeren yalnızca ön yüzü yazılı tek yapraklık bir el yazmasıdır. Kâğıtta kenar ve satır çizgileri bulunmaktadır. Her satırda 17 Çince karakteri barındıran bu metin toplam 13 satırdan oluşmakla birlikte, yazmanın baş ve son kısmı oldukça hasar görmüştür. Yazmadaki Çince metnin satır

boşluğuna, Çince metnin yönüne ters olarak yazılmış iki Uygurca satır bulunmaktadır. Küçük harflerle yazılmış bu iki Uygurca satır, işlek yazıyla yazılmış olması bakımından 9. ya da 10. yüzyılla ait olamaz. İşlek yazının Moğol Hanedanlığı dönemine ait bir özellik olduğu düşünülürse, bu Uygurca iki satırın da 13. ya da 14. yüzyılda yazılmış cümleler olduğu düşünülebilir (Moriyasu, 1985a, 4). Bu nedenle, 11. yüzyıldan sonraki bir dönemde yazıldığı için Pelliot chinois 5592 numaralı yazmanın da 11. yüzyılda kapatılmış Kütüphane Mağarasından değil, Dunhuang'ın kuzey bölgesinde bulunan mağaralardan çıkarılmış olması gerekir. Moriyasu, Paul Pelliot'nun bu yazmayı, Pelliot'nun kendisinin 181 olarak numaralandırdığı mağarada bulunduğunu düşünmektedir (Moriyasu, 1985, 9).

Pelliot chinois 5592'de yer alan Uygurca cümleler şu şekildedir:

(1) *çakravat kan torqularqa* “Cakravartī-rāja ipeklere”

(2) *çaramabiviki bodist|v* “Carama-bhavika Bodhisattva” (Moriyasu, 1985, 71)

Şekil 4: Pelliot chinois 5592

Metin: Moriyasu, 1985, 71.

Tıpkıbasım: IDP, *Pelliot chinois 5592*.

4.2 Pelliot Tibétain Koleksiyonu

Bibliothèque Nationale de France'daki Pelliot koleksiyonunun en büyük parçasını oluşturan koleksiyon, Tibet harfli yazmaların yer aldığı Pelliot tibétain koleksiyonudur. Bu koleksiyonda 4000'i aşkın yazma bulunmaktadır (Cohen, 1996).

Pelliot tibétain koleksiyonunda dört Uygurca metin bulunmaktadır. Bu metinlerden ikisi, ön yüzünde Tibetçe sutra bulunan yazmaların arkasına yazılmıştır. Kalan iki metinden biri runik harfli bir parça, diğeri ise Tibet harfleriyle yazılmış Uygurca bir yapraktır.

Tablo 8: Pelliot tibétain koleksiyonunda yer alan Uygurca yazmalar

<u>Yazma numarası</u>	<u>Biçim</u>	<u>Ön yüz</u>	<u>İçerik</u>	<u>Satır/sayfa sayısı</u>
1292	Yaprak	Tibet harfli Uygurca	Budist	44 satır
1689	Rulo	Tibetçe sutra	Sayı listesi	20 satır
1859	Parça	Tibetçe sutra	Sayı listesi	8 satır
2132	Parça	Runik	Belirsiz	2 satır

4.2.1 Pelliot tibétain 1292 (Eski numara Pelliot chinois 5542)

Pelliot tibétain 1292, Bibliothèque Nationale de France’da muhafaza edilen yalnızca ön yüzü yazılı tek yapraklık bir el yazmasıdır. Yazmanın ön yüzünde Tibet harfleriyle yazılmış 44 satır bulunmaktadır. Yazmadaki metnin dili Tibet harfleriyle yazılmış olmasına karşın Uygurcadır. Pelliot tibétain 1292 numaraya kayıtlı bu el yazması, bu özelliğiyle şimdiye dek Dunhuang’da bulunmuş Uygurca el yazması ya da baskı metinlerin içinde Tibet harfleriyle yazılmış tek Uygurca metindir.

Pelliot tibétain 1292, içerik olarak bakıldığında bir Budist metnidir. Üç Mücevher’e (Skr. *tri-ratna*) saygı cümleleri ile başlayan metin çeşitli Budizm konuları hakkındaki soru ve cevaplarla devam etmektedir. Metin soru-cevap biçiminde yazılmış olduğundan Pelliot tibétain 1292 metninin bir tür “Budist ilmihali” olduğu söylenebilir (Moriyasu, 1985a, 21). Metinde açıklanan konular, varoluş biçimleri ve *saṃsāra*dan kurtulma yollarıdır (Elverskog, 1997, 130).

Metinde Tibet harfleriyle yazılan Uygurcanın yazım özelliklerine bakılacak olursa, öncelikle Tibet harfleriyle yazılan Uygurca sözcüklerin yazımında metin içinde tutarlılık görülmediği söylenebilir. Örneğin Uygurca *tāṅri* “tanrı” sözcüğü, bu metnin 5. satırında *daṅ-ri* biçiminde yazılmışken 22. satırda *dyeṅ-ri* biçiminde yazılmıştır (Moriyasu, 1985b, 49). Bunun gibi aynı sözcüğün birden fazla biçimde yazıldığı 18 örnek saptanmıştır (Moriyasu, 1985b, 48-49). Uygurca sözcüklerde bazı seslerin gösterilmediği örnekler mevcut olduğu gibi (39. satırda *küvānç* “kibirli” sözcüğünün

gu-ban biçiminde yazılması gibi) sözcüğün aslında olmayan seslerin yazımda sözcüğe eklendiği örnekler de (*miñ* “bin” sözcüğünün 23. satırda *dmiñ* olarak yazılması gibi) metinde görülmektedir. Moriyasu bu özelliklere bakarak, bu metinde Uygurca için kullanılan Tibetçe yazının sistemsiz olduğunu belirtmiş ve Pelliot tibétain 1292’nin Budist mürit ya da müritler tarafından konuşma diline yakın bir biçimde yazılmış bir Budist metin olabileceğini ifade etmiştir (Moriyasu, 1985b, 50).

Pelliot tibétain 1292 yazmasının tarihlendirilmesi ile ilgili farklı görüşler vardır. Yazmayı Dunhuang Kütüphanesi Mağarasında bularak Paris’e getiren Paul Pelliot, Pelliot tibétain 1292’nin 10. yüzyıla ait bir yazma olduğunu belirtmiştir (Pelliot, 1921, 135). Moriyasu da Pelliot’a katıldığını ifade etmiş ve metnin 11. yüzyıldansa 10. yüzyılda yazılmış olma ihtimalini daha yüksek bulduğunu söylemiştir (Moriyasu, 1985b, 25). Bu görüşe karşılık, Maue ve Röhrborn metnin 8. ya da 9. yüzyıla da ait olabileceğini savunmuşlar; ancak *Pelliot Tibétain 1292* ile karakteristik özellikler bakımından benzerlik taşıyan bir başka Tibetçe rulo yazmanın tarihinden yola çıkarak bu metin için de geçerli olabilecek en olası tarihin 10. yüzyıl olduğunu belirtmişlerdir (Maue-Röhrborn, 1985, 290). Róna-Tas ise *Pelliot Tibétain 1292*’nin yazılış tarihini 11. yüzyılın ilk yılları olarak vermiştir (Róna-Tas, 1991, 107).

4.2.1.1 Pelliot Tibétain 1292 ile ilgili yapılmış çalışmalar

Pelliot tibétain 1292 numaralı yazma ilk kez 1921 yılında yazmayı Dunhuang’da bulan Paul Pelliot tarafından *Journal Asiatique* dergisinde tanıtılmıştır (Pelliot, 1921). Pelliot’nun bu 17 satırlık tanıtma yazısında Tibet yazısıyla yazılmış bir Uygurca Budist öğretim kitabı bulunduğunu duyurulmuş; bu metnin 10. yüzyıla ait bir metin olduğunu da belirtilerek metindeki yazı sistemi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Pelliot tibétain 1292’nin sözcük listesi, Gerard Clauson’ın 1962 tarihli *Turkish and Mongolian Studies* adlı çalışmasında “The Texts in Tibetan Script” başlığındaki üç farklı Tibet harfli Uygurca metnin sözcük listeleriyle birlikte ele alınmış, sözcük listesinde Fr. kısaltmasıyla gösterilen yazmadan “çok küçük bir Budist metin parçası” olarak bahsedilmiştir (Clauson, 1962, 96-100). 1979 yılında Yoshirō Imaeda ve Ariane Spainen’in Bibliothèque Nationale’de tutulan çeşitli Tibetçe yazmaların tıpkıbasımlarını yayımladıkları *Choix de Documents tibétains conservés à la Bibliothèque Nationale* adlı çalışmalarında Pelliot tibétain 1292’nin tıpkıbasımını da yayımlanmıştır. Yazmanın tıpkıbasımının yayımlanmasının ardından Pelliot tibétain

1292'nin tam metni Dieter Maue ve Klaus Röhrborn tarafından 1984-1985 yıllarında, Takao Moriyasu tarafından ise 1985 yılında yayımlanmıştır.

Maue ve Röhrborn'un Pelliot tibétain 1292 ile ilgili yaptıkları çalışmaları *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* dergisinin 134 ve 135. sayılarında iki bölüm olarak olarak yayımlanmıştır (Maue ve Röhrborn, 1984-1985). Maue ve Röhrborn'un çalışması toplam 8 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde yazma ile ilgili önceden yapılmış çalışmalar, yazmanın yazım özellikleri ve tarihinin ele alındığı giriş bölümü ("Einleitung"), Tibet harfleriyle yazılan eski Türkçedeki yazım özelliklerinin incelendiği bölüm ("Das Alttürkische in tibetischer Schrift") ile birlikte yazma metninin harf çevirimi ("Transliteration") ve Almanca çevirisini ("Übersetzung") içeren bölümler yer almaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise metinle ilgili çeşitli notlar içeren bölüm ("Kommentar") ile birlikte sonuç bölümü ("Schlußbemerkungen"), metnin sözlüğü ("Glossare") ve çalışmanın kaynakça bölümüne ("Bibliographie und Abkürzungen") yer verilmiştir. Çalışmanın sözlük bölümü iki farklı sözlüğü içermektedir; ilk sözlükte ("Wort und Stellenindex") metinde Tibet harfleriyle sözcüklerin aslından farklı yazılmış Uygurca sözcükler asıl biçimiyle madde başı olarak alınmış ve sözcüklerin Almanca karşılıklarıyla birlikte metindeki Tibet harfli karşılıkları ve satır numaraları verilmiştir. Örnek vermek gerekirse, Uygurca *üzüksüz* sözcüğü sözlükte bu biçimiyle madde başı olarak verilmiş, sözcüğün karşılığı olarak Almanca "ununterbrochen" ("aralıksız, durmadan") sözcüğü gösterilmiş, Almanca karşılıktan sonra sözcüğün metinde görülen Tibet harfli biçimi *'u-zug-sus* ve satır numarası olan 31 yer almıştır. Çalışmanın ikinci sözlüğü ("Glossar der Transliterationen") Tibet harfli sözcüklerle bu sözcüklerin Uygurca asıllarını içeren sözlüktür.

Moriyasu'nun "Chibetto moji de kakareta uigurubun bukkyō kyōrimonshitsu (P.t. 1292) no kenkyū" [Tibet harfleriyle yazılmış Uygurca soru cevaplı Budist öğretisi kitabı (P.t. 1292) üzerine araştırma] başlıklı çalışması, *Osaka daigaku bungakubu kiyō (Memoirs of the Faculty of Literature)* dergisinin 25. sayısında Japonca olarak yayımlanmıştır (Moriyasu, 1985b). Moriyasu'nun çalışması metin bölümü ve tarihi inceleme bölümü olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Metin bölümünde üç alt başlık bulunmaktadır. İlk başlıkta yazma ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Bu başlığın ardından yazma metninin Tibetçe yazı çevirimi, Uygurca harf çevirimi ve Japonca çevirisinin yer aldığı bölüm gelmektedir. Makalenin metin bölümünde son

olarak metnin sözlüğüne yer verilmiştir. Sözlükte madde başı olarak verilen sözcükler, satır numaralarıyla beraber Uygurca harf çevirimi biçimleriyle gösterilmiş, sözcüklerin karşılıkları ise İngilizce olarak verilmiştir. Sözcüklerin yazmada görülen Tibet harfli biçimlerine sözlükte ayrıca yer verilmemiştir. Moriyasu'nun çalışmasının ikinci bölümünü oluşturan tarihi inceleme bölümünde Moriyasu, yalnızca Pelliot tibétain 1292'nin tarihlendirilmesi ile ilgilenmemiş, bunun yanı sıra Dunhuang'daki Budizm, Batı Uygurlarının Budizm'le olan ilişkileri, Eski Türklerin kullandıkları alfabeler ve Budist metinlerin yazımı için kullanılan Tibet alfabesi gibi pek çok konuda çeşitli bilgiler sunmuştur. Bu bölümde bu genel incelemelerle birlikte Pelliot tibétain 1292 yazmasının olası tarihinden bahsedilmiş ve yazma metninde Uygurca aslında farklı yazılmış Tibet harfli sözcüklerin listesi verilmiştir. Çalışmada son olarak kaynakça ve yazmanın tıpkıbasımı yer almaktadır. Moriyasu'nun çalışmasındaki tıpkıbasım, Imaeda ve Spainen'in yayımladıkları Pelliot tibétain 1292 tıpkıbasımıdır.

Yukarıda tanıtılan her iki çalışma için de değinilmesi gereken, çalışmalarda Tibet harfli metnin yeniden kurulmuş Uygurca yazı çeviriminin yer almasıdır. Moriyasu çalışmasında metnin sadece Uygurca harf çevirimine yer vermiş ve metnin sözlüğünü de bu şekilde hazırlamıştır. Maue ve Röhrborn ise yalnızca sözlük bölümünde Tibet harfli sözcüklerin Uygurca karşılıklarına yer vermiştir. Tibet harfli metnin Uygur harfleriyle yeniden kurulmuş biçiminin bir bölümü Talat Tekin'in çalışmasında bulunmaktadır (Tekin, 1997, 61-67). Tarih boyunca Türklerin kullandıkları on üç alfabenin incelendiği çalışmanın "Tibet Alfabesiyle Türkçe" bölümünde, Türklerle Tibetlilerin tarihteki ilişkisine değinilerek Eski Türkçe için kullanılan Tibet alfabesinin özelliklerinden bahsedilmektedir. Tibet harflerini içeren bir tablonun da yer aldığı bölümde son olarak Pelliot tibétain 1292'nin 34-42. satırları arasındaki bölümün Tibet harfli çevirimi, Uygurca yeniden çevirimi ve Türkçe çevirisi yer almaktadır.

4.2.2 Pelliot Tibétain 1689V

Pelliot tibétain 1689 numaralı el yazması rulo şeklinde bir el yazmasıdır. Yazmanın ön yüzünde başlangıç ve sonuç bölümü olmayan Tibetçe bir *Śatasāhasrikā-prajñāpāramitā* metni bulunmaktadır. Yazmanın arka yüzünde ise kırmızı ve siyah mürekkeple yazılmış çeşitli Tibet harfli yazılar, başka bir kâğıda yazılıp bu yazmaya yapıştırılmış Çince yazılar ve Uygur-Soğud harfleriyle yazılmış bazı sözcükler yer

almaktadır. Rulonun arka bölümünde yer alan Uygurca sözcük listesinin Çince sayıların Uygur-Soğud harfli yazı çevirimleri oldukları Hamilton'un çalışmasıyla ortaya konulmuştur (Moriyasu, 1985a, 21).

Pelliot tibétain 1689'un arka yüzünde liste biçiminde yer alan Çince 12-30 arası sayıların Uygurca harf ve yazı çevirimleri şu şekildedir:

Tablo 9: Pelliot Tibétain 1689 Uygurca sayı listesi

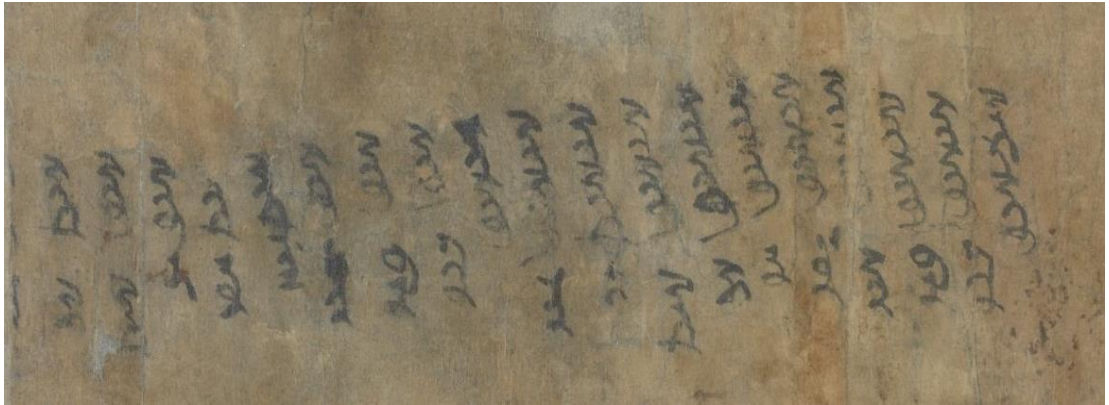
<u>Rakam</u>	<u>Modern Çince</u>	<u>Orta Çince</u> ³	<u>Harf Çevirimi</u>	<u>Yazı Çevirimi</u>
11	十一 shi yi	dzip ʔjit	s/p'.r	ş[i]b-[i]r
12	十二 shi er	dzip ni ^h	sym sy	şim-şi
13	十三 shi san	dzip sam ^h	syp s'm	şib-sam
14	十四 shi si	dzip sz`	syp zy	şib-zi
15	十五 shi wu	dzip ŋo	sym ɣwy	şim-ğoy
16	十六 shi liu	dzip luwk	sym lyɣ	şib-liğ
17	十七 shi qi	dzip ts ^h it	syp çyr	şib-çir
18	十八 shi ba	dzip pe:t	syp p'r	şib-par
19	十九 shi jiu	dzip kuw'	syp kyw	şib-kiu
20	二十 er shi	ni ^h dzip	Sysyp	şışib
21	二十一 er shi yi	ni ^h dzip ʔjit	sysyp 'yr	şışib-ir

³ Sözcüklerin Orta Çince biçimleri, Uygurca okunuşlara daha yakın olduğu düşünülen erken dönem Orta Çince biçimlere göre verilmiştir. Çince sayıların geç dönem Orta Çince biçimleri şu şekildedir (Pulleyblank, age):

1 yi	ʔjit	6 liu	liwk
2 er	ri`	7 qi	ts ^h it
3 san	sam`	8 ba	pa:t
4 si	sz`	9 jiu	kiw'
5 wu	ŋuě'	10 shi	şh

Tablo 9 - devam

22	二十二 er shi er	ɲi ^h dzip ɲi ^h	sysym z-y	şışib-ji
23	二十三 er shi san	ɲi ^h dzip sam ^h	sysyp s'm	şışib-sam
24	二十四 er shi si	ɲi ^h dzip sz`	sysyp sy	şışib-si
25	二十五 er shi wu	ɲi ^h dzip ɲo	sysyp ɣw	şışib-ğo
26	二十六 er shi liu	ɲi ^h dzip luwk	sysyp lwk	şışib-lug
27	二十七 er shi qi	ɲi ^h dzip ts ^{hit}	sysyp syr	şışib-sir
28	二十八 er shi ba	ɲi ^h dzip pɛ:t	sysyp p'r	şışib-par
29	二十九 er shi jiu	ɲi ^h dzip kuw'	sysyp kyw	şışib-kiu
30	三十 san shi	sam ^h dzip	s'msyp	samşib

Şekil 5: Pelliot tibétain 1689

Metin: Hamilton, 1981, 295-301.

Tıpkıbasım: Hamilton, 1981, Planche XLIV; IDP *Pelliot tibétain* 1689.

4.2.3 Pelliot Tibétain 1859V

Pelliot tibétain 1859 numaralı yazma, Tibetçe *Śatasāhasrikā-prajñāpāramitā*'nın yapıştırıldığı iki parçadan oluşmaktadır. Parçalardan birinin arka yüzünde Uygur

harfleriyle altı satır yer almaktadır. Bu altı satırda sıralanan Uygur harfli sözcüklerin, Pelliot tibétain 1689 numaralı yazmanın arka sayfasında yer alan Uygur-Soğud yazılı sözcük listesinin başı olduğu anlaşılmaktadır. Pelliot tibétain 1689'un arka yüzünde Çince 12-30 arasındaki sayıların yazmanın ait olduğu dönem olan 10. yüzyıldaki telaffuzlarına göre Uygur-Soğud harfli yazı çevirimi yer alırken, bu yazmada ise aynı şekilde 1-8 arasındaki sayıların yazı çevirimi yer almaktadır. Pelliot tibétain 1689 ve 1859'da yer alan bu iki ayrı sözcük listesi bir bütün olarak düşünüldüğünde listede 9 ve 10 sayılarının eksik olduğu görülmektedir.

Pelliot tibétain 1859'da yer alan Uygur harfli Çince sayı listesi Hamilton tarafından şu şekilde verilmiştir (Hamilton, 1981, 297):

Tablo 10: Pelliot Tibétain 1859 Uygurca sayı listesi

<u>Rakam</u>	<u>Çince</u>	<u>Orta Çince</u>	<u>Harf Çevirimi</u>	<u>Yazı Çevirimi</u>
1	一 yi	ʔjit	'yr'	ir-a
2	二 er	ji ^h	sy'	şi-a
3	三 san	sam ^h	s'm'	sam-a
4	四 si	sɹ`	s.''	s[i]-ä
5	五 wu	ŋɔ'	ɣwβ	ğov-a
6	六 liu	luwk	lwk'	lug-a
7	七 qi	ts ^h it	syr'	sir-a
8	八 ba	pɛ:t	p'r'	par-a

Buna göre, Pelliot Tibétain 1689 ve 1859'da yer alan iki ayrı sayı listesi tek bir liste olarak düşünüldüğünde ortaya böyle bir liste çıkmaktadır (Hamilton, 1981, 297):

Tablo 11: Pelliot Tibétain 1689 ve 1859 numaralı yazmalarda yer alan sayı listeleri

Rakam	Modern Çince	Orta Çince	Harf Çevirimi	Yazı Çevirimi
1	一 yi	ʔjit	'yr'	ir-a
2	二 er	ni ^h	sy'	şi-a
3	三 san	sam ^h	s'm'	sam-a
4	四 si	sɹ`	s.''	s[i]-ä
5	五 wu	ŋɔ'	ɣwβ	ğov-a
6	六 liu	luwk	lwk'	lug-a
7	七 qi	ts ^h it	syr'	sir-a
8	八 ba	pɛ:t	p'r'	par-a
9	九 jiu	kuw'	-	-
10	十 shi	dzip	-	-
11	十一 shi yi	dzip ʔjit	s/p'.r	ş[i]b-[i]r
12	十二 shi er	dzip ni ^h	sym sy	şim-şi
13	十三 shi san	dzip sam ^h	syp s'm	şib-sam
14	十四 shi si	dzip sɹ`	syp zy	şib-zi
15	十五 shi wu	dzip ŋɔ	sym ɣwy	şim-ğoy
16	十六 shi liu	dzip luwk	sym lyy	şib-liğ
17	十七 shi qi	dzip ts ^h it	syp çyr	şib-çir
18	十八 shi ba	dzip pɛ:t	syp p'r	şib-par

Tablo 11 - devam

19	十九 shi jiu	dzip kuw'	syp kyw	şib-kiu
20	二十 er shi	ni ^h dzip	sysyp	şişib
21	二十一 er shi yi	ni ^h dzip ʔjit	sysyp 'yr	şişib-ir
22	二十二 er shi er	ni ^h dzip ni ^h	sysym z-y	şişib-ji
23	二十三 er shi san	ni ^h dzip sam ^h	sysyp s'm	şişib-sam
24	二十四 er shi si	ni ^h dzip sz`	sysyp sy	şişib-si
25	二十五 er shi wu	ni ^h dzip ɲɔ	sysyp γw	şişib-ğo
26	二十六 er shi liu	ni ^h dzip luwk	sysyp lwk	şişib-lug
27	二十七 er shi qi	ni ^h dzip ts ^h it	sysyp syr	şişib-sir
28	二十八 er shi ba	ni ^h dzip pɛ:t	sysyp p'r	şişib-par
29	二十九 er shi jiu	ni ^h dzip kuw'	sysyp kyw	şişib-kiu
30	三十 san shi	sam ^h dzip	s'msyp	samşib

Metin: Hamilton (1981, 295-301).

Tıpkıbasım: Hamilton (1981, Planche XLII-XLIII); IDP *Pelliot tibétain* 1859.

4.2.3.1 Pelliot Tibétain 1689 ve 1859 ile ilgili yapılmış çalışmalar

Pelliot tibétain 1689 ve 1859 ile ilgili yapılmış tek çalışma, James Hamilton'a ait 1981 tarihli makaledir (Hamilton, 1981). *Nouvelles contributions aux études de Touen-houang* adlı kitapta yer alan bu makalede Hamilton, birbiriyle bağlantılı yazmalar olduklarından Pelliot tibétain 1689 numaralı yazma ile Pelliot tibétain 1859 numaralı yazmayı birlikte ele almıştır. Hamilton'un makalesi üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde yazmaların genel tanıtımı yapılmıştır (Hamilton, age, 295-297). Metni içeren "Texte" bölümünde ise bu iki yazmanın arka yüzünde yer

alan Uygur-Soğud harfli Çince sayı listesini bir arada vermiştir (Hamilton, 1981, 297). “Commentaire” bölümünde tek tek yazmada geçen otuz sayı üzerinde durulmuş ve bu sayılar hem yazmanın ait olduğu dönem olan 10. yüzyıl Çincesine göre hem de Uygurca-Soğudca telaffuzlarına göre incelenmiştir (Hamilton, age, 297-301). Pelliot tibétain 1689 ile 1859’un tıpkıbasımları kitabın sonunda bulunmaktadır. “Planche XLII” numaralı tıpkıbasımda Pelliot tibétain 1859’un eski hâli, “Planche XLIII” numaralı tıpkıbasımda ise Pelliot tibétain 1859’un tamir edilmiş hâli yer almaktadır. “Planche XLIV” numaralı tıpkıbasım ise Pelliot tibétain 1689’a ait tıpkıbasımdır.

4.2.4 Pelliot Tibétain 2132

Pelliot tibétain 2132, 6 cm x 7,5 cm boyutlarında bir yazma parçasıdır. Yazmanın yazılı olan tek yüzünde on adet Türk runik harfi iki satıra yazılmış şekilde bulunmaktadır. Yazmadan arta kalan parça oldukça küçük bir parça olduğundan, parçada yazılı olan runik harflerden herhangi bir anlam çıkmamaktadır.

Pelliot tibétain 2132’de yer alan runik harflerin harf çevirimi şu şekildedir:

(1) ymA : bI ...

(2) Ulŋ : tg... (Yıldırım, 2013, 487)

Şekil 6: Pelliot Tibétain 2132

Metin: Yıldırım (2013, 487).

Tıpkıbasım: IDP *Pelliot tibétain 2132*.

4.3 Pelliot Ouïgour Koleksiyonu

Pelliot ouïgour koleksiyonu, Pelliot'nun Dunhuang'dan Fransa'ya getirdiği tamamen Uygurca içerikli yazmaları içermektedir. Pelliot ouïgour koleksiyonunda toplam 17 yazma bulunmaktadır. Bu yazmalardan 1'den 10'a kadar numaralandırılanlar, en baştan itibaren "ouïgour" adını taşımaktadır. Pelliot ouïgour 1 üç yapraktan oluşan bir yazmadır; yazmanın yaprakları a, b ve c olarak numaralandırılmıştır. Pelliot ouïgour 11 olarak numaralandırılan yazma Soğudca olması sebebiyle Pelliot sogdien koleksiyonuna alınmış ve Pelliot Sogdien 28 olarak yeniden numaralandırılmıştır. Şu anda Pelliot ouïgour 12, 13 ve 16 numarasını taşıyan yazmalar Pelliot chinois koleksiyonundan bu koleksiyona alınmıştır. Pelliot ouïgour 14, yırtık yazma parçalarının yapıştırılıp tamir edilmesiyle oluşturulmuş ve koleksiyona alınmış bir yazmadır. Pelliot ouïgour 15 numaralı yazma ise, Pelliot chinois 5541 numaralı yazmanın Pelliot tibétain 127 olarak numaralandırılmasından sonra, yazmanın arkasından sökülerek Pelliot ouïgour koleksiyonuna dâhil edilmiştir. Pelliot ouïgour 16'nın arka yüzünde yama olarak kullanılan yazma parçalarının sökülüp yapıştırılmasıyla meydana gelen yeni yazma ise Pelliot Ouïgour 16 bis⁴ olarak numaralandırılmıştır. Son olarak Pelliot ouïgour A koleksiyona katılmıştır.

Koleksiyonda bulunan 17 yazmanın dördü Budist metin, geri kalanı ise ticaret ya da mektup metnidir. Yazmalardan üçü (Pelliot ouïgour 16, 16 bis ve A) 13. yüzyıldan sonrasına aittir.

Tablo 12: Pelliot Ouïgour koleksiyonunda yer alan Uygurca yazmalar

<u>Yazma numarası</u>	<u>Biçim</u>	<u>İçerik</u>	<u>Satır/sayfa numarası</u>
1 (a, b, c)	Yaprak	Budist	119 satır; 3 yaprak
2	Yaprak	Ölüm ilanı	12 satır
3	Yaprak	Mektup	22 satır
4	Yaprak	Mektup	25 satır
5	Yaprak	Mektup	6 satır

⁴ Bibliothèque Nationale de France'da tutulan yazmalardan sökülen parçalardan bazıları, söküldükleri parçanın numarasına "bis" (Fr. "tekrar") eklenerek muhafaza edilmektedir (Rong, 2013, 123).

Tablo 12 - devam

6	Yaprak	Mektup	13 satır
7	Yaprak	Mektup	12 satır
8	Yaprak	Sözcük listesi	15 satır
9	Yaprak	Mektup	21 satır
10	Yaprak	Ticaret	8 satır
12 (P. 4637)	Yaprak	Ticaret	12 satır
13 (P. 3517)	Yaprak	Budist	14 satır
14	Parça	Ticaret	11 satır
15 (P. 5541; P.t. 127)	Yaprak	Mektup	17 satır
16 (P. 4521)	Kitapçık	Budist	60 sayfa
16 bis	Parça	Mektup	25 satır
A	Yaprak	Budist	15 satır

4.3.1 Pellicot Ouïgour 1

Bibliothèque National de France’da muhafaza edilen Pellicot Ouïgour koleksiyonunun ilk yazması olan Pellicot ouïgour 1, a, b ve c olarak adlandırılmış üç yapraktan oluşmaktadır. Yaprakların her iki yüzü de yazılıdır. Üç yapraktan a yaprağı sağ ve solda iki ayrı sayfa bulunmak üzere dört sayfadır, yaprağın uzunluğu 26 cm, genişliği ise 42 cm’dir. Ön ve arka yüzle beraber iki sayfa olan ve birlikte dört sayfa eden b ve c yaprağının boyutları ise 26 cm x 21 cm’dir. Aslı kitapçık olan Pellicot Ouïgour 1 yazmasındaki yaprakların asıl boyutları, a yaprağından yola çıkılırsa, 30 cm x 45 cm olmalıdır. Kitapçık şeklindeki bu yazma, Çince kitaplar gibi sağdan başlamakta ve soldan sağa doğru açılmaktadır (Hamilton, 1986, 1).

Pellicot Ouïgour 1’in içerdiği metin Hamilton tarafından *Arañemi Jātaka* olarak tespit edilmiştir (Hamilton, 1986, 1). Uygurca metnin hangi kaynaktan çevrildiği tespit

edilememekle birlikte, *Arañemi Jātaka* metnini içeren Toharca A, Toharca B, Sakaca (Tomşuk diyalekti) ve Soğudca kaynakların varlığı bilinmektedir. Buna karşın, Çince ya da Sanskritçe bir *Arañemi Jātaka* metni ise bulunmamaktadır (Hamilton, 1986, 2). Yazmadan kalan 8 sayfada, jātakanın başlangıç bölümü ve jātaka metnini içeren kitapçığın kolofonu bulunmaktadır. Metnin başlangıcı ve kolofonu arasında kalan jātaka bölümleri kayıptır. Yazmada jātaka metnini içeren 67 satır ve kolofonu içeren 52 satır olmak üzere toplam 119 satır bulunmaktadır. Jātaka metninin sayfalarının sıralaması, a parçası ön yüz sol sayfa, a parçası arka yüz sağ sayfa, b parçası ön yüz ve b parçası arka yüz şeklindedir. Kolofonun sıralaması ise a parçası arka yüz sol sayfa, a parçası ön yüz sağ sayfa, c parçası arka yüz ve c parçası ön yüz şeklindedir. Buna göre yazmanın yaprakları şu şekilde numaralandırılabilir:

Tablo 13: Pelliot Ouïgour 1 yaprak sıralaması

	<u>Sayfa no.</u>	<u>Pelliot Ouïgour 1 yaprak no.</u>
Jātaka	1	a parçası, ön yüz, sol sayfa
	2	a parçası, arka yüz, sağ sayfa
	3	b parçası, ön yüz
	4	b parçası, arka yüz
Kolofon	5	a parçası, arka yüz, sol sayfa
	6	a parçası, ön yüz, sağ sayfa
	7	c parçası, arka yüz
	8	c parçası, ön yüz

Pelliot ouïgour 1’de *Arañemi Jātaka*’nın başlangıç bölümü ve kolofon aynı kişi tarafından yazılmamıştır. Jātaka metnindeki 43 ve 44. satırlar (b parçası, ön yüz) ve kolofonun ilk dört satırı (68-71. satırlar) kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu satırlar dışında, metinde kullanılan iki nokta işaretinin dışları da kırmızı mürekkeple çevrilmiştir. Pelliot ouïgour 1, noktalama işaretlerinin kullanımıyla Pelliot ouïgour 13 ile birlikte Dunhuang’dan çıkarılan diğer Pelliot ve Stein yazmalarından

ayrılmaktadır. İki nokta işaretinin dışının kırmızı ile çevrilmesi ise bu yazmaya ait bir özellik olarak görülmektedir (Moriyasu, 1985a, 17-18).

Pelliot ouïgour 1, kolofonda yer alan bilgilere göre, *Alp Toŋa* adında biri tarafından *Siŋtsi* adlı bir Budist rahibi adına yazılmış bir metindir. Metnin yazım tarihi kolofonun ilk satırında “tavıŋan yıl trtnç ay yiti yigirmik” (tavŋan yılı, dördüncü ay, on yedinci gün) olarak belirtilmiŋtir. Bazin’e göre bu tarih eski tarz bir tarihlendirmedir. Buna dayanarak Pelliot ouïgour 1’in 10. yüzyılın ikinci yarısına ait bir metin olduğu anlaŋılabılır (Moriyasu, 1985a, 17-18).

Metin: Hamilton (1986, 1-20).

Tıpkıbasım: Hamilton, 1986, 267-270; IDP *Pelliot ouïgour 1*.

4.3.2 Pelliot Ouïgour 2

Pelliot ouïgour 2, 37 cm geniŋliėinde ve 28 cm uzunluğunda tek yapraklık bir el yazmasıdır. Yazmanın n yüzünde 12 satırdan oluŋan bir Uygurca metin vardır. Yazmanın arka yüzüne ise Çince karakterlerle 大乘同性經 (*Dasheng tongxin jing*; Skr. *Mahynbhisamaya-stra*) baŋlıėı yazılmıŋtır. Bir sutra adı olan bu baŋlıėın Uygurca metinle herhangi bir ilgisi yoktur. Moriyasu, bu Çince baŋlıėın metin kğıdının müsvedde olarak kullanılmasından sonra yapılmıŋ bir karalama ya da kğıdın sutra kılıfı olarak kullanılması üzerine kğıdın arkasına yazılmıŋ baŋlık olabileceği kanısındadır (Moriyasu, 1985a, 19).

Pelliot ouïgour 2’de yer alan Uygurca metnin içerik olarak bir mektup metni olduğunu söylemek mümkündür. Hotan’da len *Oėŋaėu* adlı tüccarın mallarının paylaŋımıyla ilgili olan bu el yazması metin muhtemelen Hotan’dan Dunhuang’a gnderilmif bir mektuptur (Moriyasu, 1985a, 18). Metinde iki farklı tarihlendirme biçimi görülmektedir. Bunlardan ilki metnin ilk  satırında yer alan tüccar *Oėŋaėu*’nun ölüm tarihidir. *Oėŋaėu*’nun ölüm tarihi ŋu ŋekilde verilmiŋtir: “ıt yılın yettin ayda yetti yegirmid oėŋaėu atlığ sart klti erdi munta odonta lti.” Bu tarihlendirme eski Türkçe metinlerde sıklıkla görülen 12 hayvanlı Çin takvimine göre yapılmıŋ bir tarihlendirmedir. Bazin, bu tarihlendirmede kullanılan dil özelliklerinin (yıl sözcüğünden sonra +ın ekinin gelmesi; ay sözcüğünden sonra bulunma durumu ekinin gelmesi) Uygur metinlerindeki diğer tarihlerden farklı olduğunu belirtmiŋ ve bu durumu Hotan’ın merkezden olan coğrafi uzaklığına ve

Hotan Uygurcasına özgü dil özelliklerine bağlamıştır (Bazin, 2011, 238). Pelliot ouïgour 2’de bulunan ikinci tarih ise “to biçin yılın tunçur ayın” tarihidir. Bazin, metinde görülen ilk tarihlendirmeden farklı olarak, Çin altmışlık çevrimine göre verilmiş bu tarihlendirmede yıl adının yanında element adının da verildiğine dikkat çekmiştir. Buna göre “biçin” sözcüğü 12 hayvanlı takvimdeki maymun yılına karşılık olarak verilmişken, “to” sözcüğü ise Çin takvimindeki toprak elementinin Çince karşılığı olan 土 tu/ tou’ya denk olarak kullanılmıştır. Bazin’e göre burada görülen tarihlendirmede, toprak elementi için elementin Çince karşılığın Uygurca yazı çeviriminin kullanılması özgün bir kullanımdır (Bazin, 2011, 240). Ay adı olarak geçen “tunçur” ise Hotan takviminde sonbahar mevsiminin ilk ayı olan “tumjāra” ayına karşılık gelmektedir (Hamilton, 1986, 105). Bazin, “to biçin yılın tunçur ayın” olarak ifade edilen bu tarihin miladi takvimdeki karşılığını 948 yılının eylül ayı olarak belirtmiştir. Dolayısıyla, Hotan’dan Dunhuang’a gönderilen bu mektup da 948 yılında yazılmış olmalıdır. Bazin altmışlık çevrime göre verilmiş bu tarihten yola çıkarak, metinde adı geçen tüccar *Oğşağu*’nun ölüm tarihini ise 15 Ağustos 938 olarak saptamıştır (Bazin, 2011, 241).

Metin: Hamilton (1986, 103-105).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 300); IDP *Pelliot ouïgour 2*.

4.3.3 Pelliot Ouïgour 3

Pelliot ouïgour koleksiyonunda yer alan 3 numaralı el yazması, 29 cm uzunluğunda ve 22 cm genişliğindeki boyutlarda bir kâğıda yazılmıştır. Kâğıdın ön yüzünde Uygur harfleriyle 12 satır, arka yüzünde ise Uygur harfleriyle 10 satır yer almaktadır. Toplam 22 satırdan oluşan Pelliot ouïgour 3 bir mektup metnidir. Mektup Dunhuang’a, *Tüz Yegän* adlı birine bir kervan aracılığıyla gönderilmiştir (Hamilton, 1986, 147). Gönderilen kişinin adı ve mektubun gideceği şehir, kâğıdın arka yüzündeki son iki satıra yazılmıştır. Kâğıttaki katlama izlerine bakılarak bu iki satırın mektubun dışında kalacak şekilde bırakıldığı anlaşılmaktadır (Moriyasu, 1985a, 19).

Metin: Hamilton (1986, 147-151); Moriyasu (2014, 93-94).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 316-317); IDP *Pelliot ouïgour 3*.

4.3.4 Pelliot Ouïgour 4

Pelliot ouïgour 4, 30 cm uzunluğunda ve 22 cm genişliğinde bir el yazmasıdır. Yaprığın her iki yüzü de yazılı olup, ön yüzünde Uygur harfleriyle 12 satır, arka yüzünde ise 13 satır bulunmaktadır. Pelliot ouïgour 4 ticaretle ilgili bir mektup metnidir. Mektubun gönderileceği yer ve gönderildiği kişinin adı ile mektubu gönderen kişinin adı mektubun arka yüzünde, en alttaki son üç satırda bulunmaktadır. Buna göre, mektup Hami'de (Kumul) bulunan *Ƙar* adlı kişiye *Taŋkuş* tarafından gönderilmiştir. Mektubun Hami'ye gönderilmesine karşın el yazması Dunhuang'dan çıkarılmıştır (Moriyasu, 2014, 102-103).

Metin: Hamilton (1986, 143-146); Moriyasu (2014, 102-104).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 314-315); IDP *Pelliot ouïgour 4*.

4.3.5 Pelliot Ouïgour 5

Pelliot ouïgour 5, 30 cm genişliğinde ve 7~10 cm uzunluğunda bir yaprak parçasıdır. Yalnızca ön yüzü yazılı olan bu yazma, bütün halindeki bir yapraktan yırtılmış bir mektup metninden bir parçadır. Toplam 6 satırdan oluşan mektupta, mektubun kim tarafından kime ya da nereye gönderildiği bilgisi mevcut değildir. Ancak mektubun kervan aracılığıyla gönderildiği ya da gönderileceği mektubun içeriğinden anlaşılmaktadır (Hamilton, 1986, 107).

Metin: Hamilton (1986, 107-108).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 301); IDP *Pelliot ouïgour 5*.

4.3.6 Pelliot Ouïgour 6

Pelliot ouïgour 6, 30 cm uzunluğunda ve 14 cm genişliğinde her iki yüzü de yazılı bir el yazmasıdır. Yazmanın ön yüzünde 9 satır, arka yüzünde ise 4 satır bulunmaktadır. Pelliot ouïgour 6, ilk satırına denk gelen sol alt köşesinde kâğıttaki hasar dışında tamamlanmış bir mektup metni içermektedir. Ticari ürünlerle ilgili yazılmış bu mektup, *TWY//WK* (gönderenin adı tam olarak okunamamaktadır) adlı biri tarafından Suzhou'dan (Uyg. Süğçü) Dunhuang'daki *Sağsı Toyın*'a gönderilmiştir. Mektupta gönderen, gönderilen ve adres bilgisi mektubun son iki satırında diğer satırlardaki harflerin yönüne göre ters olarak yazılmıştır (Moriyasu, 2014, 109).

Metin: Hamilton (1986, 153-155); Moriyasu (2014, 109-111).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 318-319); IDP *Pelliot ouïgour 6*.

4.3.7 Pelliot Ouïgour 7

Pelliot ouïgour 7 numaralı 21,5 cm x 14 cm boyutlarındaki yazma, sol alt köşesi ve sağ köşesi yırtılmış parça halinde bir metindir. Yazmanın yalnızca ön yüzü yazılıdır ve bu yüzde önemli bölümü yazmanın gördüğü hasardan dolayı eksik olan 12 satır yer almaktadır. Metindeki sözcüklerden yazmanın bir mektup metni olduğu, mektubun ilk satırından ise mektubu gönderen kişinin adının *Totoḳ* olduğu anlaşılmaktadır ancak metinde mektubun gönderildiği kişinin adı ve adresine ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır (Hamilton, 1986, 157).

Metin: Hamilton (1986, 157-158).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 320); IDP *Pelliot ouïgour 7*.

4.3.8 Pelliot Ouïgour 8

Pelliot ouïgour 8, genişliği 11,5 cm uzunluğu ise 29 cm civarında dikdörtgen şeklinde bir kâğıda yazılmış tek sayfalık bir el yazmasıdır. Yazmanın yalnızca ön yüzü yazılıdır. Büyük ve kalın harflerle yazılmış bu metinde birbiriyle açık bir bağlantısı olmayan 15 Uygurca sözcük liste halinde yer almaktadır (Hamilton, 1986, 161).

Metin: Hamilton (1986, 161-163).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 322); IDP *Pelliot ouïgour 8*.

4.3.9 Pelliot Ouïgour 9

Pelliot ouïgour koleksiyonunun 9 numaralı yazması, 30 cm uzunluğunda ve 33,5 cm genişliğinde bir yaprağa yazılmış bir mektup metnidir. Yazmanın yalnızca ön yüzü yazılıdır ve bu yüzde toplam 21 satır bulunmaktadır. Yazmanın sol alt köşesindeki hasardan dolayı mektubun 13. ve 20. satırları arasındaki 8 satırın son sözcükleri eksiktir. Ayrıca yazmanın yazmadaki son satır olan 21. satırdan sonraki kısmı eksiktir. Mektubun devamındaki bu bölümün eksik olmasından dolayı mektubun tam olarak kim tarafından kime gönderildiği belli olmasa da, ilk satırdaki *Kingtu açari* (Kingtu ācārya) hitabından dolayı mektubun *Kingtu* adında bir Budist rahibine gönderildiği düşünülebilir (Moriyasu, 2014, 106). İçerik olarak da mektubun ticari ürünlerle ilgili olduğu görülmektedir.

Metin: Hamilton (1986, 121-124); Moriyasu (2014, 106-107).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 305); IDP *Pelliot ouïgour 9*.

4.3.10 Pelliot Ouïgour 10

Pelliot ouïgour 10, 20 cm genişliğinde ve 11,5 cm uzunluğunda bir el yazmasıdır. Yazmanın alt bölümü eksiktir. Ön yüzünde Uygur harfleriyle 7 satır, arka yüzünde ise bir satır bulunmaktadır. Pelliot ouïgour 10 ipek vb. ticari ürünlerin alışverişi ile ilgili bir ticaret metnidir (Hamilton, 1986, 171).

Metin: Hamilton (1986, 171-172).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 324-325); IDP *Pelliot ouïgour 10*.

4.3.11 Pelliot Ouïgour 12 (Eski numara Pelliot Chinois 4637)

Pelliot ouïgour 12, 27 cm uzunluğunda ve 21 cm genişliğinde bir el yazmasıdır. Yazmanın sadece ön yüzü yazılıdır, arka yüzü boştur. Yazmanın ön yüzünde Uygur harfleriyle yazılmış 12 satır ve son satırda cümle bitiminde iki adet mühür (tamga) bulunmaktadır. İçerik bakımından bir mektup metni olduğu anlaşılan bu metin inci alışverişi ile ilgili bir metindir. Metnin sonunda yer alan iki mührün de bu alışverişi teyit etmek için konulduğu mektupta belirtilmiştir. Mektupta gönderen ve gönderilen ismi ile adres bilgisi bulunmamaktadır ancak metnin 6. satırında mektubun sekizinci ayın ikinci gününde yazıldığı şeklinde bir tarih bilgisi verilmiştir (Hamilton, 1986, 137).

Metin: Hamilton (1986, 137-139); Moriyasu (2014, 97-98).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 312); IDP *Pelliot ouïgour 12*.

4.3.12 Pelliot Ouïgour 13 (Eski numara Pelliot Chinois 3517)

Pelliot ouïgour koleksiyonundaki 13 numaralı el yazması, 27 cm uzunluğunda ve 21,5 cm genişliğindedir. Yazmanın yalnızca ön yüzü yazılıdır ve ön yüzünde Uygur harfleriyle 14 satır yer almaktadır. Pelliot ouïgour 13, kaynağı tespit edilememekle birlikte, Budizm'deki Trikāya (Çin. 三身 sanshen; “Üç beden”) öğretisini temsil eden öğeler içeren bir metindir. Metinde, on tarafın (Skr. daśa-diś; Çin. 十方 shifang) Budalarına saygı sunulmakta, Trikāya öğretisinde Dharmakāya'yı (Çin. 法身 Fashen) temsil eden Vairocana (Uyg. viroçan) ile Saṃbhogakaya'yı (Çin. 報身

Baoshen) temsil eden Locana'nın (Uyg. loçana) adları zikredilmektedir. Yazmada 5, 8 ve 9. satırlardaki "burhan" (Buda) sözcükleri ile 11 ve 13. satırlardaki "viroçan burhan" (Vairocana Buda) ile "loçana atlıg burhan" (Locana adlı Buda) sözcükleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazmada bulunan noktalama işaretlerinden dört noktalı işaretin iki noktasının da kırmızı mürekkeple yazıldığı görülmektedir (Hamilton, 1986, 33).

Metin: Hamilton (1986, 33-35).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 275); IDP *Pelliot ouïgour 13*.

4.3.13 Pelliot Ouïgour 14

Pelliot ouïgour 14, değişik boyutlarda üç parçanın bir araya getirilmesiyle tamir edilmiş, yalnızca ön yüzü yazılı bir el yazmasıdır. Yazmanın uzunluğu 21 cm, genişliği ise üst kısımda 11,8 cm, alt kısımda 9,5 cm'dir. Yazmanın sağ kısmı, yani metindeki cümlelerin başlangıç kısımları eksiktir (Hamilton, 1986, 159). 11 satırlık bu metnin içeriği tam olarak belli olmamakla birlikte, Moriyasu metnin bir ticaret metni olduğunu ifade etmiştir (Moriyasu, 1985a, 21).

Metin: Hamilton (1986, 159-160).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 321); IDP *Pelliot ouïgour 14*.

4.3.14 Pelliot Ouïgour 15 (Eski numara Pelliot Chinois 5541)

İlk başta Pelliot tibétain 127 numaralı yazmanın arkasına yapıştırılmış ve arkalık kâğıdı olarak kullanılan kâğıt, buradan sökülerek çıkarılmış ve ayrı bir yazma olarak Pelliot ouïgour koleksiyonuna dâhil edilip numaralandırılmıştır. Pelliot ouïgour 15 olarak bilinen bu yazma 29,5 cm boyutlarında kare bir yapraktır. Yaprığın yalnızca ön yüzü yazılı olup arka yüzü boştur. Toplam 17 satır içeren Pelliot ouïgour 15 tamamlanmış bir mektup metnidir. Mektup gündelik bir konuda yazılmış, *Altun Yāngāç* olarak hitap edilen bir kadına akrabaları tarafından gönderilmiştir (Moriyasu, 2014, 104).

Metin: Hamilton (1986, 109-113); Moriyasu (2014, 104-106).

Tıpkıbasım: Hamilton (1986, 302); IDP *Pelliot ouïgour 15*.

4.3.15 Pelliot Ouïgour 16 (Eski numara Pelliot Chinois 4521)

Pelliot ouïgour koleksiyonundaki 16 numaralı yazma, koleksiyondaki diğer Uygurca yazmalardan farklı olarak kitapçık biçimindedir. Kitapçığın uzunluğu 25 cm, genişliği ise 28 cm'dir. Kitapçık, önü ve arkası yazılı 30 yaprağın, başka bir deyişle 60 sayfanın, birbirine bağlanmasıyla meydana getirilmiştir. Yazmadaki yapraklar Çince rakam karakterleri ile 1'den 30'a kadar numaralandırılmıştır. Pelliot ouïgour 16'da kullanılan Uygur yazısı, Moğol dönemine ait işlek Uygur yazısıdır. İşlek Uygur harflerinin yanında, yazmada çok sayıda Çince karakterin görülmesi dolayısıyla Pelliot ouïgour 16'nın 13. yüzyıldan sonraki bir döneme ait olduğu söylenebilir (Moriyasu, 1985a, 6).

Kitapçık biçimindeki Pelliot Ouïgour 16'nın ön kapağında ve bu kapağın arkasında baskı *Avalokiteśvara Şadaksarī* figürü yer almaktadır. Bu figürün aynısı yazmanın 41. sayfasında da görülmektedir. Ayrıca yine yazmanın ön kapağında işlek Uygur harfleriyle *luu yıl aram ay* "ejderha yılı ilk ay" cümlesi yazılıdır. Yazmanın son sayfasında ise içinde Tibet harfli sözcükler bulunan bir baskı figür yer almaktadır. Arka kapakta, kitapçığın içinde bulunan asıl metinden farklı bir el yazısıyla yazılmış 12 Uygur harfli satır bulunmaktadır (Moriyasu, 1985a, 6-7).

Şekil 7: Pelliot Ouïgour 16'nın kapağının ön ve arka yüzü

Toplam 952 satırdan oluşan Pelliot ouïgour 16, her ne kadar aynı yazı biçimiyle aynı yazar tarafından yazılmış ve baştan sona tek bir metinmiş gibi numaralandırılmış olsa da, içerik olarak iki farklı metni içermektedir. Metinlerden ilki yazmanın 1. ve 41. sayfaları arasında bulunan Uygurca *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmagota* metnidir. Bu metnin, bir kaynaktan birebir çevrilmiş Uygurca bir çeviri metni olmayıp özgün bir Budist metni olduğu düşünülmektedir (Tekin, 1980, 157). Uygurca *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmagota* 181 aliterasyonlu dörtlükten meydana gelmektedir. *Prajñāpāramita-sūtra*'da geçen bu hikâyenin Uygurca yorumunun, *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmagota*'nın çeşitli *Prajñāpāramita* metinlerinde ve çok sayıda Budist Çince metinde bulunmasından dolayı, tam olarak hangi kaynaktan esinlenilerek oluşturulduğu kesin değildir. Ancak olası kaynaklardan biri olarak Kumārajīva'nın *Aṣṭa-sāhasrikāprajñā-pāramita-sūtra* (Çin. 小品般若波羅蜜經 *Xiaopin bore boluomi jing*, *Taishō* 227) çevirisi gösterilmiştir (Jong, 1983, 226).

Pelliot ouïgour 16'da yer alan ikinci metinse, tıpkı ilk metin gibi özgün bir Uygur metni olan *Bodhisattva-caryā* metnidir. Bu metin yazmanın 42. ve 60. sayfaları arasında yer almaktadır. Uygurca *Bodhisattva-caryā*'nın 4. satırı ile 72. satırı arasındaki bölüm nazım biçiminde yazılmıştır; metin bu özelliği ile Uygurca *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmagota*'ya benzemektedir (Shōgaito, 1994, 36). Pelliot ouïgour 16'da yer alan bu Uygurca *Bodhisattva-caryā* metninin de tıpkı *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmagota* gibi *Prajñāpāramita* sutralarından esinlenilerek oluşturulduğu belli olmakla birlikte *Bodhisattva-caryā*'nın kaynağının tam olarak hangi *Prajñāpāramita* metni olduğu belli değildir. Ayrıca Uygurca *Bodhisattva-caryā* metninde, *Prajñāpāramita* metinlerinden sonraki dönemlerde meydana getirilmiş Budist metinlerinden terimlere de rastlanmaktadır (Shōgaito, 1994, 34).

Metin: Tekin (1980, 151-383); Shōgaito (1994, 33-74); Shōgaito (2003, 311-347); Nuri, (2015).

Tıpkıbasım: Tekin (1980, Tafel 18-42); Shōgaito (1994, 77-96); Shōgaito (2003, LXVIII-LXXVII); IDP *Pelliot ouïgour 16*.

4.3.15.1 Pelliot Ouïgour 16 ile ilgili yapılmış çalışmalar

Pelliot ouïgour 16 numaralı yazmayı bütün olarak ele alan herhangi bir çalışma bulunmamakla birlikte, yazmada bulunan iki ayrı metni ayrı ayrı ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Pelliot ouïgour 16'daki ilk metin olan Uygurca *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmagota* ile ilgili ilk çalışma 1980 yılında Şinasi Tekin tarafından yapılmıştır. Söz konusu Uygurca metin, Almanca olarak yayımlanan bu çalışmanın ikinci bölümünde ele alınmıştır. “Die Uigurische Bearbeitung der Geschichte von Sadāprarudita und Dharmodgata Bodhisattva [Ein auszug aus der Mahā-prajñā-pāramitā-literatur]” başlığıyla verilen bu bölümde, ilk olarak yazmanın özelliklerinden ve yazma metniyle paralel içerikteki başka *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmagota* metinlerinden bahsedilmiştir. Sonra Uygurca *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmagota* metninin içeriği verilmiş, ardından metinde görülen aliterasyonlu kıtalardaki çeşitli özellikler incelenmiştir. Metnin kendisinden önce, son olarak Uygurca *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmagota*'da bulunan Çince karakterlerin listesi ve Çince karakterlere karşılık gelen Uygurca sözcükler harf çevirimi biçiminde satır numaralarıyla verilmiştir. Tekin'in çalışmasında Uygurca *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmagota* metninin tamamı yazı çevirimiyle verilmiştir. Metindeki Çince karakterler büyük harflerle belirtilmiş, metinde yer alan şiiirler ise söz başındaki ses benzerliklerine göre kıtalara ayrılarak gösterilmiştir. Uygurca metinden sonra metnin Almanca çevirisine, çeviriden sonra da metinle ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Tekin'in çalışmasında Pelliot ouïgour 16'nın tıpkıbasımından önce son olarak Uygurca *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmagota*'nın sözlüğü yer almıştır. Tıpkıbasım bölümünde ise, çalışmanın ilk bölümünde ele alınan Or. 8212/108 numaralı yazmanın tıpkıbasımlarının ardından Pelliot ouïgour 16'daki *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmagota* bölümünün tıpkıbasımı ile yazmanın arka kapağının tıpkıbasımı bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan her sayfanın altına sayfa numarası ve satır numarası da konulmuştur.

Uygurca *Sadāprarudita ve Bodhisattva Dharmagota* ile ilgili yapılan ikinci çalışma ise Raziye Nuri'ye aittir (Nuri, 2015).

Pelliot ouïgour 16'da yer alan ikinci metin olan Uygurca *Bodhisattva-caryā* ise Masahiro Shōgaito tarafından incelenmiştir. Shōgaito'nun 1994 tarihli makalesinde öncelikle Uygurca *Bodhisattva-caryā*'nın içeriği ve dil özellikleri hakkında kısa bilgiler vermiştir. Sonrasında ise Uygurca metnin yazı çevirimi ve Japonca çevirisine

yer verilmiştir. Yazı çevirimli metinde Çince karakterler olduğu gibi bırakılmıştır. Metinde yer alan aliterasyonlu bölümler # işareti ile gösterilmiştir. Metinle ilgili açıklamalar ise dipnotlarla verilmiştir. Uygurca metnin yazı çevirimi ve Japonca çevirisinden sonra, son olarak metnin tıpkıbasımlarına yer verilmiştir. *Bodhisattva-caryā* ile ilgili yapılmış ikinci çalışma, Shōgaito'nun 1994 tarihli makalesinin gözden geçirilmiş 2003 tarihli yeni basımıdır. Yeniden düzenlenmiş bu makale, *Roshiazō uigurugo bunken no kenkyū* kitabında yer almaktadır. Shōgaito'nun bu çalışması iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Uygur harfleriyle yazılmış Çince Budist metinler ele alınmıştır. Bu metinlerin tamamı, St. Petersburg'da the Institute of Oriental Manuscripts of the Russian Academy of Sciences'ta (Institut vostochnykh rukopisey Rossiyskoy akademii nauk) tutulmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise sekiz Budist Uygur metninin incelemesi yapılmıştır. Bu metinlerden altısı St. Petersburg'da muhafaza edilen Uygurca metinlerdir. Kalan iki metinden biri Nakamura Fusetsu koleksiyonuna ait *Samyuktāgama* metnidir. Uygurca *Bodhisattva-caryā* ise bu bölümde sekizinci yazma olarak incelenmiştir. Burada 1994 tarihli *Bodhisattva-caryā* çalışmasına yapılmış ilaveler, metindeki aliterasyonlu bölümlerin kıta biçiminde verilmesi, açıklamaların dipnotlarla değil ayrı bir bölümde verilmesi ve metnin sözlük bölümünün de çalışmada yer almasıdır.

4.3.16 Pelliot Ouïgour 16 bis

Pelliot ouïgour 16'nın arka yüzüne kâğıdı kalınlaştırmak amacıyla yapıştırılmış kâğıt parçaların buradan sökülüp bir araya getirilerek yapıştırılmasıyla Uygurca bir yazma ortaya çıkarılmıştır. Pelliot ouïgour 16 ile içerik ya da yazım olarak hiçbir ilgisi olmayan bu yazma parçası, Pelliot ouïgour 16 bis numarasıyla Bibliothèque Nationale de France'da muhafaza edilmektedir.

İrili ufaklı kâğıt parçalarının bir araya getirilmesiyle oluşturulan Pelliot ouïgour 16 bis, tamir olunan yazmadan anlaşıldığı kadarıyla bir mektup metnidir. Mektup iki büyük parçadaki 23 satır ve bu parçalardan daha küçük uzunlamasına bir parçadaki 2 satırdan oluşmaktadır. Mektupta kullanılan yazı işlek Uygur yazısıdır. Söz konusu mektubun kim tarafından yazıldığı ve kime gönderildiği bilinmemektedir. Ancak mektupta geçen sutra adlarından mektubu gönderenin ve mektubun gönderildiği kişinin Budist olduğu anlaşılmaktadır. Mektupta 16. ve 20. satırlar arasındaki bölümde, mektupla beraber birtakım sutraların gönderildiği ve karşı tarafın bu

sutraları incelenmesinin istendiği bilgisi yer almaktadır (Moriyasu, 1982, 3-4). Mektupta geçen sutra adları şunlardır:

- 1) vapkuaki (< Çin. 法華經 *Fahua jing*), 16. satır
- 2) namasaᅇgid (< Skr. *Nāmasaᅇgīti*), 18. satır
- 3) taypaşaki (< Çin. 大般若經 *Da bore jing*) karday (< Skr. hᅇdya), 19. satır

Şekil 8: Pelliot Ouïgour 16 bis

Pelliot ouïgour 16 bis'te yer alan mektupta herhangi bir tarih bulunmamaktadır. Ancak mektubun 18. satırında geçen *anzaᅇ baᅇşiniᅇ aᅇdarmış namasaᅇgid* “Anzang Hocanın çevirdiği *Nāmasaᅇgīti*” ifadesi mektubun yazıldığı muhtemel tarih ile ilgili bir ipucu vermektedir. İfadedeki çevirmen Anzang (Çin. 安藏 Ancang), 13. yüzyılın ikinci yarısında Uygurca çeviriler yapmış olmakla birlikte söz konusu çevirmenin bilinen bir *Mañjuśrīnāmasaᅇgīti* çevirisi bulunmamaktadır. Mektupta geçen çeviri metin, Moriyasu'ya göre tıpkı Anzang gibi Uygurca çeviriler yapan Karuᅇadāsa'ya ait olmalıdır (Moriyasu, 1982, 12-13). Bu çevirinin tarihinin de 1302 ya da 1314 olduğu düşünülürse (Elverskog, 1997, 114), Pelliot ouïgour 16 bis'in 14. yüzyılda yazılmış bir mektup olduğu söylenebilir.

Metin: Moriyasu (1982); Moriyasu (1983); Hamilton (1992).

Tıpkıbasım: IDP *Pelliot ouïgour 16 bis*.

4.3.16.1 Pelliot Ouïgour 16 bis ile ilgili yapılmış çalışmalar

Pelliot ouïgour 16 bis ile ilgili yapılmış çalışmalar Takao Moriyasu'nun 1982 ve 1983 tarihli iki makalesi ile James Hamilton'un 1992 tarihinde yayımlanan makalesidir. Moriyasu 1982 yılında yayımlanan çalışması için, o sırada henüz asıl yazma Pelliot ouïgour 16'dan ayrılmamış mektup parçalarını ışığa tutarak okumuş ve metni bu okumasına göre ele almıştır (Moriyasu, 1982, 2). Makalesinde mektup metnine, bu metnin İngilizce çevirisine ve metinle ilgili açıklamalarla birlikte mektubun tarihi arka planıyla ilgili çeşitli bilgilere de yer vermiştir.

4.3.17 Pelliot Ouïgour A

Pelliot ouïgour A, uzunluğu 7,5 cm genişliği ise 14 cm olan Uygur harfli bir el yazmasıdır. Yazmanın uzunlamasına bakıldığında alt bölümü, genişlemesine bakıldığında başlangıç ve bitiş bölümleri eksiktir. Bu yönüyle Pelliot ouïgour A tam bir metin olmayıp parça halinde bir el yazmasıdır. Yazmanın üst bölümünde üst kenar çizgisi görülmektedir. Yazmada bulunan 15 satır, işlek Uygur yazısıyla, ince ve küçük harflerle yazılmıştır. Moriyasu metnin içerik olarak Budist bir metin olup metnin içerisinde “dyan” (Skt. Dhyāna; Çin. 禪 chan; “meditasyon”) teriminin sıklıkla görüldüğünü belirtmiştir (Moriyasu, 1985a, 7).

Pelliot ouïgour A da tıpkı Pelliot ouïgour koleksiyonundaki 16 numaralı yazma gibi işlek yazıyla yazılması ve yazmanın pirinç kâğıdına yazılmış olması gibi özellikleri dolayısıyla 13-14. yüzyıllara ait bir metin olmalıdır (Moriyasu, 1985, 7).

Pelliot Ouïgour A hakkında yapılmış herhangi bir metin çalışması yoktur. Yazmanın tıpkıbasımı için IDP'nin İnternet sayfasına bakılabilir.

Tıpkıbasım: IDP *Pelliot ouïgour A*.

4.4 Pelliot Ouïgour Grotte 181 Koleksiyonu

Paul Pelliot'un 20. yüzyılın başında yaptığı Dunhuang seferinden elde edip Fransa'ya gönderdiği yazmaların arasında, Kütüphane Mağarası olarak bilinen 17 numaralı mağaradan çıkan malzemelerin yanında Dunhuang'ın kuzey bölgesinde yer alan ve Pelliot'nun Grotte 181 (Fr. “mağara”) olarak numaralandırdığı mağaradan çıkan birtakım malzemeler de mevcuttur. Pelliot, bu mağarada Xixia, Tibet, Çin ve

Sanskrit metinleri yanında çok sayıda Uyurca yazma da bulmuştur (Cohen, 1996). Pelliot'nun bulduğu yazmaların çoğu küçük parçalar şeklindedir.

Pelliot'nun 181 numaralı mağarada bulup Fransa'ya gönderdiği ve Bibliothèque Nationale de France'da muhafaza edilen Uyurca eserlerin kataloğu 1985 yılında Takao Moriyasu tarafından yayımlanmıştır (Moriyasu, 1985a, 37-98). Moriyasu bu mağaradan çıkarılmış toplam 363 eseri fiziksel özellikleriyle beraber “Les documents ouïgours provenant du grotte 181 (numéroté par P. Pelliot) de Touen-houang” [Dunhuang mağara 181'den (P. Pelliot tarafından numaralandırılmış) çıkarılmış belgeler] başlığı altında listelemiştir (Moriyasu, 1985a, 37). Moriyasu'nun listesinde verdiği fiziksel özellikler, ölçü, kâğıt rengi, kâğıt kalınlığı, filigran izi, kâğıt kalitesi, kelime ve satır sayısı ile yazı türüdür. 181 numaralı mağaradan çıkarılan bu 363 eserin listesinin ardından Moriyasu aynı yazmanın parçası olduğunu tespit ettiği parça şeklindeki yazmaları gruplandırmış, buna göre bazı yazmaları tek olarak, aynı metne ait parçaları ise gruplar halinde maddeleyerek yazmaların içerikleri hakkında da çeşitli notlar sunmuştur. Moriyasu'nun çalışmasında grup içinde ve tek olarak ele alınan yazmalar şu şekilde listelenmiştir:

Tablo 14: Pelliot Ouïgour Grotte 181 yazmaları

<u>Grup no.</u>	<u>Yazma no.</u>
No. 1	1
No. 16 grubu:	16, 181, 183, 184
No. 136 grubu:	6, 7, 19, 23, 28, 56, 64, 65, 71, 121, 126, 136, 137, 138, 140, 145
No. 141 grubu:	141, 163-165
No. 142	142
No. 146 grubu:	13, 102, 146, 147
No. 149	149
No. 150	150
No. 153 grubu:	153, 154, 172
No. 155	155
No. 156 grubu:	126, 156, 158, 157, 159, 160
No. 166	166

Tablo 14 - devam

No. 169 grubu:	169, 170
No. 173	173
No. 174 grubu:	174-180, 181
No. 191 grubu:	191, 192
No. 193 grubu:	193, 194
No. 198	198
No. 199	199
No. 203 grubu:	195, 197, 203
No. 204	204
No. 206	206
No. 207	207
No. 208	208
No. 209	209
No. 212	212
No. 214	214
No. 215	215
No. 218	218
No. 220	220
No. 225	225
No. 234	234
No. 260 grubu:	160, 323, 336
No. 299	299

Yukarıdaki şekilde sıralanan yazmalar ya da yazma gruplarının dışında, Moriyasu'nun 181 numaralı mağaradan çıkarılıp 17 numaralı mağaradan çıkarılan malzemelerle karıştığını düşündüğü Moğol Hanedanlığı dönemine ait bazı yazma eserler de bu listeden ayrı olarak yer almıştır (bk. Pelliot chinois 5592; Pelliot ouïgour 16; Pelliot ouïgour A; Or. 8212/75; Or. 8212/108; Or. 8212/109).

181 numaralı mağaradan çıkarılan eserler, Kütüphane Mağarası olarak da bilinen 17 numaralı mağaradan çıkan yazmalar gibi 11. yüzyıl öncesi döneme ait eserler olmayıp 13-14. yüzyıla ait eserlerdir. Moriyasu çalışmasında, 181 numaralı

mağaradan çıkarılan eserlerde görülen 13. yüzyıl ve sonrası özelliklerine de dikkat çekerek, bu eserlerin genel özellikleri hakkında aşağıdaki tespitlerde bulunmuştur:

1. 181 numaralı mağaradan çıkarılan metinlerin neredeyse tamamı Budist metinleridir.
2. Ahşap baskıyla basılan eserler el yazması eserlere göre çoğunluktadır.
3. El yazması eserlerde pirinç kâğıdının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Moriyasu, ucuz bir kâğıt olan pirinç kâğıdının oldukça ince bir kâğıt olmasından dolayı bu kâğıda baskı yapılamayacağı görüşündedir. Aynı nedenle pirinç kâğıdı kullanılan yazmaların arka yüzü de boştur. Pirinç kâğıdına yazılmış Uygurca yazmaların tümü işlek yazıyla ve ince kalemle yazılmıştır.
4. 181 numaralı mağaradan çıkarılan eserlerde Uygurcanın yanı sıra Çince, Moğolca, Tangutça, Sanskritçe, Tibetçe dilleri de görülmektedir (Moriyasu, 1985a, 72-76).

Yukarıdaki özelliklerden yola çıkarak, Moriyasu 181 numaralı mağaranın inşasının Dunhuang'ın Moğol hâkimiyeti altında olduğu dönem zarfında gerçekleştirildiğini ve bu mağaranın, yine Pelliot'nun 182 numarasını verdiğini bir başka Dunhuang Mogao kuzey mağarası ile birlikte, Uygur Budist topluluğu için açıldığını düşünmektedir (Moriyasu, 1985a, 74).

181 numaralı mağaradan çıkarılan Uygurca eserlerle ilgili Moriyasu'nun yaptığı katalog çalışması dışında yapılmış tek çalışma Pelliot ouïgour 218 numaralı yazma hakkında Kōgi Kudara'nın yaptığı çalışmalardır.

Pelliot'nun “Grotte 181” ve “Grotte 182” olarak adlandırdığı mağaralar, Dunhuang Academy'nin 1988-1995 yıllarında Dunhuang Mogao Kuzey Mağaralarında yürüttüğü araştırma sırasında 464 ve 465 olarak numaralandırılmıştır.

4.4.1 Pelliot Ouïgour 218

Moriyasu'nun 1985 tarihli çalışmasında listesini verdiği Pelliot 181 numaralı (Dunhuang Academy'nin numaralandırmasına göre 464 numaralı mağara) mağaradan çıkarılan yazmalardan 218 numaralı el yazması metin Kōgi Kudara tarafından çalışılmıştır. Kudara, 1980 yılında yazmayı görmüş ve bu yazmanın Budist “Kısa” *Samyuktāgama* metninin Çince çevirisinin (別譯雜阿含經 *Bieyi za*

ahan jing, *Taishō* 100, 411-412) Uygurca çevirisine ait bir bölüm olduğunu saptamıştır (Kudara, 1990a, 169). Pelliot ouïgour 218, ön ve arka yüzü işlek Uygur yazısıyla yazılı tek yapraklık bir el yazmasıdır. Her iki yüzde de 24 satır bulunmaktadır. Uygur harflerinin yanında metinde Çince karakterler de görülmektedir.

Pelliot ouïgour 218'in yanında, İsveç Etnografya Müzesi (Etnografiska museet) Sven Hedin koleksiyonunda yer alan 12, 13, 14 ve 15 numaralı dört yazmanın da Pelliot ouïgour 218 ile aynı kitaptan parçalar olduğu tespit edilmiştir (Kudara, 1990, 169).

4.4.1.1 Pelliot Ouïgour 218 ile ilgili Yapılmış Çalışmalar

Kudara, 1990 tarihli çalışmasında Pelliot ouïgour 218 numaralı yazmanın metninin yazı çevirimini ve bu metnin Çince metindeki karşılığına yer vermiştir (Kudara, 1990a, 171-174). Kudara ayrıca bu metnin, yazı ve kâğıt özellikleri bakımından İsveç Etnografya Müzesine ait Sven Hedin koleksiyonundaki 12, 13, 14 ve 15 numaralı yazmalarla aynı kaynaktan olduğunu belirtmiştir. Pelliot ouïgour 218 ve Etnografiska Museet No. 12-15 yazmaları dışında, bu makalede farklı koleksiyonlarda yer alan başka yazmaların da ortak kaynaklardan geldiği Kudara tarafından saptanmıştır. Kudara'nın makalesinin 168. sayfasında verdiği listedeki yazmalar ve yazmaların ait oldukları Budist metinler şu şekildedir:

“Kısa” *Samyuktāgama-sūtra*: Pelliot ouïgour 218 + Etnografiska Museet no. 12-15

Samyuktāgama-sūtra: Etnografiska Museet no. 9-11 + Fujii Yürinkan no. 10

Madhyamāgama-sūtra: Etnografiska Museet no. 1-8 + Haneda fotoğraf koleksiyonu no. 19, 21-24, 27 + Fujii Yürinkan no. 7

Ekottarikāgama-sūtra: Etnografiska Museet no. 16 + *Fujii Yürinkan* no. 6, 9

Saddharmapūṇḍarīka-sūtra Yorumu: Musée Guimet no. 63322 A-G + Etnografiska Museet no. 41 + Haneda no. 44-75

Abhidharmakośabhāṣya: Etnografiska Museet no. 25-40 + Fujii Yürinkan no. 16

Abhidharmāvatāra-prakarāṇa: Etnografiska Museet No. 24 + Haneda No. 20, 25, 28

Kōgi Kudara'ya göre bu yazmaların hepsi Dunhuang 464 numaralı mağaradan çıkarılmış 14. yüzyıla ait metinlerdir (Kudara, 1990, 170). Yukarıdaki metinlerden

Samyuktāgama-sūtra ile birlikte Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* yorumuna da bu makalede kısaca değinilmiştir.

Kudara'nın Pelliot ouïgour 218'i incelediği İngilizce makalesinin yanı sıra söz konusu yazmanın tıpkıbasımının ve yazma metninin Japonca çevirisinin yer aldığı daha ayrıntılı bir Japonca makalesi de mevcuttur (Kudara, 1990, 171). (Kōgi Kudara, Uiguruyaku 'Betsuyaku zō agon kyō' danpen: 'Pelliot 218' no imi suru koto," *Bukkyōgaku kenkyū*, 45/46 (1990): 99-124.)

4.5 Pelliot Sogdien Koleksiyonu

Bibliothèque Nationale de France'da Pelliot koleksiyonu içerisinde bulunan bir diğer koleksiyon Pelliot sogdien koleksiyonudur. Bu koleksiyon 30 Soğudca yazma içermektedir. Pelliot sogdien koleksiyonunda Uygurca olarak nitelendirilebilecek tek malzeme, Pelliot sogdien 16 numaralı yazmada yer alan tek satırlık Uygurca kolofondur. Bunun dışında, yazım özellikleri olarak Uygurca özellikler taşıyan ya da birtakım Uygurca kelimeler barındıran fakat Uygurca olmayan yazmalar, James Hamilton ve Nicholas Sims-Williams tarafından ele alınmıştır (Hamilton, Sims-Williams, 1990). İlk önce Uygurca olarak değerlendirilip Pelliot ouïgour 11 numarası verilen yeni numarasıyla *Pelliot Sogdien 28* numaralı yazma da Hamilton ve Sims-Williams tarafından incelenen Soğudca yazmalardan biridir (Hamilton ve Sims-Williams, 1990, 41-49). Birkaç tane Uygurca sözcük bulundurmasına karşın, *Pelliot Sogdien 28* birlikte bir anlam bütünlüğü oluşturabilecek herhangi bir Uygurca malzeme içermemektedir.

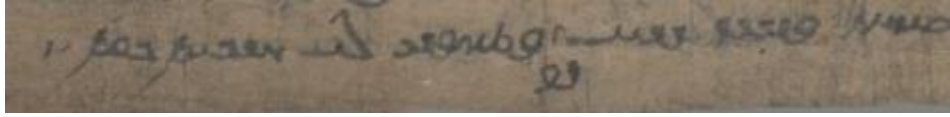
Pelliot koleksiyonunda yer alan Soğudca yazmaların katalog çalışması Émile Benveniste tarafından yapılmış ve bu çalışma 1940 yılında yayımlanmıştır. Soğudca yazmaların tıpkıbasımlarını içeren çalışmayı da yine Émile Benveniste aynı yıl yayımlamıştır. (Émile Benveniste, *Codices Sogdiani*, Copenhagen: Munksgaard, 1940.)

4.5.1 Pelliot Sogdien 16

Pelliot sogdien koleksiyonunda 16 numarada kayıtlı olan el yazması farklı dillerde yazılmış üç metni içermektedir. Arka yüzü boş olan tek yapraklık bu yazmanın ön yüzünde yer alan 45 satırın ilk 20 satırı Sanskritçe *Prajñāpāramitahr̥daya-sūtra* metnidir. 20. satırın ortasından başlayan Soğud harfleriyle yazılı bölüm sutranın

Soğudca yorumudur. Yazmanın son satırı olan 45. satır ise metnin kolofonunu içermektedir ve Uygurcadır. Pelliot sogdien 16'da yer alan Uygurca cümle şu şekildedir:

biziñ beläk-küm(ü)z ärki bodı-s(a)tv-lar-qa bu “Bu bizim Bodhisattvalara hediyemiz(dir)” (Hamilton ve Sims-Williams, 1990, 40).

Şekil 9: Pelliot Sogdien 16

Metin: Benveniste (1940, 142-144), (Sanskritçe ve Soğudca bölüm); Hamilton ve Sims-Williams (1990, 40) (Uygurca bölüm).

Tıpkıbasım: Benveniste (1940b); IDP *Pelliot sogdien 16*.

5 ÇİN'DE BULUNAN DUNHUANG UYGUR METİNLERİ

1900 yılında Dunhuang Mogao Kütüphane Mağarasının keşfinden kısa bir süre sonra Avrupalı araştırmacıların bölgeyi ziyaret edip buradan çok sayıda eseri ülkelerine götürmelerine karşın, Çinli araştırmacıların ve Çin hükümetinin bu bölgeyle ilgili araştırmalar yapması Avrupalı araştırmacılara göre daha geç gerçekleşmiştir. 1909 yılında bir grup Çinli araştırmacı bölgeyi ziyaret etmiş ve kalan yazmalardan bazıları Pekin'de bulunan Çin Milli Kütüphanesine getirilmiştir (Rong, 2013, 232). 1940'lı yıllarda Çinli ressam Daqian Zhang'ın bölgeyi ziyareti ve 1943 yılında Dunhuang Araştırma Akademisinin (敦煌研究院 Dunhuang yanjiu yuan) kurulmasıyla Çin'deki Dunhuang çalışmaları hız kazanmış, Kütüphane Mağarası dışında Mogao Kuzey Mağaralarına da ziyaretlerde bulunularak çok sayıda eser Çin'in çeşitli kütüphane ve müzelerinde tutulmaya başlamıştır (Rong, age, 233-254). Başta Pekin'deki Çin Milli Kütüphanesi olmak üzere, Çin Tarih Müzesi (Çin. 中国国家博物馆 Zhongguo guoxia bowuguan), Dunhuang Akademisi, Gansu Provincial Museum (Çin. 甘肃省博物馆 Gansu sheng bowuguan), Tianjin Sanat Müzesi, Lüshun Müzesi (旅顺博物馆 Lüshun bowuguan) bu kütüphane ve müzelerden bazılarıdır (Rong, age, 164-169).

Çin'de bulunan Dunhuang Uygur yazmalarını ele alan bütünlüklü bir çalışma henüz yapılmamıştır. Ancak Dunhuang Akademisinde önemli sayıda Uygurca eser olduğu, Dunhuang Akademisinin arkeolojik raporlarında belirtilmiş ve bu eserlerden bazılarının fotoğrafları yine bu raporlarda yayımlanmıştır. Dunhuang Akademisi dışında, Tianjin Müzesinde bulunan bir Uygurca yazma ile Çin Milli Kütüphanesinde yer alan Uygurca bir mektup üzerine yapılmış çalışmalar bulunmaktadır.

5.1 Dunhuang Akademisi Koleksiyonu

20. yüzyılın başında Kütüphane Mağarasının keşfinden sonra Mogao Güney Mağaralarına olan ilginin artmasına karşın, Dunhuang Mogao bölgesinde yer alan bir

diğer mağara topluluğu olan Kuzey Mağaraları uzunca bir dönem Güney Mağaralarına göre arka planda kalmıştır. Akademik çevrelerce 20. yüzyılın sonlarına kadar çok fazla tanınırlığı olmayan bu mağaraların 1908 yılında bölgeyi ziyaret eden Paul Pelliot tarafından bilindiği ve kendisinin Grotte 181 ve 182 olarak numaralandırdığı mağaralardan çıkardığı bazı yazmaların şu anda Fransa Bibliothèque Nationale’de muhafaza edildiği bilinmektedir. Pelliot dışında, başta Daqian Zhang olmak üzere bazı Çinli araştırmacıların da bölgeyi ziyaret edip buradaki mağara resimlerini inceledikleri, burada buldukları bazı yazmaların çeşitli koleksiyonlarda bulunduğunu da belirtmek gerekir. Söz edilen ziyaretlere karşın, 1988 yılına kadar bölgeyle ilgili herhangi bir kapsamlı arkeolojik çalışma yapılmamıştır. 1943 yılında Çin hükümeti tarafından kurulan Dunhuang Akademisi tarafından, 1988 ve 1995 yılları arasında Mogao Kuzey Mağaralarına ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Mogao’nun kuzey bölgesinde bulunan 248 mağara Çince “kuzey” anlamına gelen beiqu sözcüğünün kısaltması olan B harfi ile numaralandırılarak incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda ortaya çıkarılan arkeolojik bulgular ve ele geçen yazmalar üzerine üç ciltlik bir rapor çalışması yayımlanmıştır (Peng-Wang, 2000-2004). Çalışmanın birinci cildinde B1-B94, ikinci cildinde B95-B146 numaraları mağaralar ile B462 ve B465 numaralı mağara, üçüncü cildinde ise B157-B243 ile B464 ve B461 numaralı mağaraların incelemesi verilmiştir. 敦煌莫高窟北区石窟 *Dunhuang Mogaoku beiqu shiku* (Dunhuang Mogao Mağaraları kuzey bölgesi mağaraları) başlığıyla yayımlanan söz konusu raporlarda hem mağaraların özellikleri hem de mağaralardan çıkarılan çeşitli heykeller, mağara yazıları, yazmalar vb. arkeolojik bulgular üzerinde durulmuş, çalışmanın ekler bölümünde ise Çince dışındaki dillerde yazılmış yazmalarla ilgili metin çalışmasında bulunulmuştur.

Dunhuang Akademisinin Mogao Kuzey Mağaralarında bulduğu yazmaların içerisinde Uygurca yazmalar azımsanmayacak bir sayıdadır. Fotoğrafları Dunhuang Akademisinin arkeolojik raporu *Dunhuang Mogaoku beiqu shiku*’da yayımlanan bu yazmaların sayısı, Abdurishid Yakup’un makalesine göre mağara yazılarıyla birlikte 164’tür. Ancak Yakup, Dunhuang Akademisinin raporunda yayımlanmamış çok sayıda Uygurca yazma parçasının da bulunduğunu belirtmektedir (Yakup, 2006, 2). Uygurca yazmalar genellikle B45, B49, B53, B59, B77, B128, B138, B157, B159, B165 ve B464 numaraları mağaralardan çıkarılmıştır. Bu mağaralardan B464

numaralı mağara, 1908 yılında Pelliot'nun ziyaret edip Grotte 181 olarak numaralandırdığı mağaradır.

5.1.1 Dunhuang Akademisi Koleksiyonunda bulunan Uygurca metinlerle ilgili çalışmalar

Mogao Kuzey Mağaralarından çıkarılan Uygurca yazmaların bir kısmı Dunhuang Akademisinin arkeolojik raporu *Dunhuang Mogaoku beiq shiku* içinde ele alınmış, bir kısmı da çeşitli yazarlar tarafından çalışılarak ayrı makaleler hâlinde yayımlanmıştır (bk. Tablo 15). Henüz yayımlanmamış Uygur metinleriyle birlikte yayımlanmasına rağmen henüz çalışılmamış Mogao kuzey mağarası metinlerinin de bulunduğunu belirtmek gerekir.

Dunhuang Mogaoku beiq shiku'da ele alınan Uygurca metinlere bakılacak olursa, öncelikle Yasin Ashuri'nin çalışmanın birinci cildinin ekler bölümündeki ilk ekte yer alan tanıtımından söz edilmedir. Ashuri, *Dunhuang Mogaoku beiq shiku*'nun ilk cildindeki makalesinde ilk olarak B31, B45, B47, B49, B52, B54, B59 ve B77 numaralı mağaralardan çıkarılan metinleri tanıtmış, sonrasında ise tahta kalıpla basılmış Uygur metinleri üzerinde durmuştur. Bu cildin beşinci ekinde ise Tieshan Zhang'ın B53:14 numaralı yazma üzerine yapılmış metin çalışması bulunmaktadır. Süryanice bir metin olan B53:14'ün içinde yer alan Uygurca 16 satırlık metni ve Çince çevirisi bu bölümde yer almaktadır (Bk. Zhang, 2000). *Dunhuang Mogaoku beiq shiku*'nun ikinci cildinin ekler bölümündeki ilk ekte B97, B121, B123, B124, B125, B128, B131, B137, B138, B139, B140, B142, B154 ve B156 numaraları mağaralardan çıkan Uygur metinleri üzerine yine Zhang'a ait bir tanıtım yazısı bulunmaktadır. Son olarak çalışmanın üçüncü cildinde, ilk ekte Zhang'ın hazırladığı B157, B159, B464, B161, B165 ve B172 mağaralarından çıkarılan Uygur metinlerinin tanıtımı ile beşinci ekte Ashuri'nin yeni çıkarılan tahta kalıpla basılmış Uygurca metinlerle ilgili tanıtım yazısı yer almaktadır.

Mogao Kuzey Mağaralarından Dunhuang Akademisinin arkeolojik çalışmaları sonucunda çıkarılan Uygurca yazmalar üzerine genel bir tanıtım yazısı yazarak bu yazmaların listesini veren araştırmacı Abdurishid Yakup'tur (Yakup, 2006, 4-10). Yakup'un 2006 tarihli makalesinde, Dunhuang Akademisi koleksiyonunda bulunan bütün Uygurca yazmaların numarasını, yazı türünü, boyutunu ve içeriğini belirten bir liste verilmiş, ayrıca o tarihe kadar bu yazmalarla ilgili yapılmış çalışmaların da

künyeleri bu listeye dâhil edilmiştir. Verilen listenin ardından yazmalardan dokuzu kısaca ele alınmıştır.

Yakup'un çalışmasında yer alan ve üzerine çalışma yapılmış yazmaların listesi aşağıda gösterilmektedir. Listede Yakup'un verdiği 163 Uygurca metinden 46'sı ve bu metinler üzerine yapılmış çalışmalar yer almaktadır. Gösterilen listeye, 2006 yılından sonra Mogao Kuzey Mağaraları yazmaları üzerine yapılmış yeni çalışmalar da eklenmiştir. Eklenen çalışmalar yıldız işareti * ile belirtilecektir.

Tablo 15: Dunhuang Mogao Kuzey Mağaralarından Çıkarılan Uygurca Yazmalar

<u>No.</u>	<u>Yazma numarası</u>	<u>İçerik</u>	<u>Metin yayını</u>
1	B45:1	Budist	Yakup (2003)
2	B45:4	Budist	Yakup (2003)
3	B49:4, 1-9	Budist	Yakup (2003)
4	B49:25, 1-4	Budist	Yakup (2003)
5	B52A	<i>Madhyamāgama</i>	Zhang(2001a); Yakup (2003)
6	B52B 17	<i>Abhidharmakośabhāṣya</i> <i>-ṭīkā-tattvārtha-nāma</i>	Shōgaito(2000); Zhang (2002)*
7	B53:11	<i>Xuanzang Biyografisi</i>	Yakup (2003)
8	B53:13	<i>Samyuktāgama</i>	Zhang (2001c)
9	B53:14	Budist (şiiir)	Zhang(2000); Yakup (2002)
10	B53:18	<i>Amitābha-sūtra</i>	Yakup (2003)
11	B59:68	Mektup	Yakup (2004)
12	B59:69	<i>Fozu lidaitongzai</i> ⁵	Mirkamal (2008)*

⁵ Makalede yazmanın içeriği “tantric (biography)” biçiminde verilmiştir (Yakup, age, 4).

Tablo 15 – devam

13	B119:8	Belge	Garidi (2004)
14	B119:13	Budist	Garidi (2004)
15	B124:13, 1-4	Görgü kitabı	Zieme (2005b)
16	B125:1	<i>Ekottarikāgama</i>	Zhang (2005)*
17	B128:2	<i>Avataṃsaka-sūtra</i>	Zhang (2003)
18	B128:12	<i>Cibei daochang chanfa</i>	Zhang (2008)*
19	B128:13	<i>Abhidharmakośabhāṣya- ṭikā-tattvārtha-nāma</i>	Shōgaito (2004) ⁶
20	B140:5	Şiir	Zhang (2004b)
21	B142:9, 1-2	Budist	Zhang (2004a)
22	B142:11	Belirsiz	Zhang (2004a)
23	B154:52	Budist	Zhang (2004a)
24	B156:3	Budist	Zhang (2004a)
25	B157:12	<i>Aparamitāyur-nāma- mahāyānasūtra</i>	Zhang (2004a)
26	B157:13	Budist	Zhang (2004a)
27	B157:14	<i>Säkiz Yükmäk</i>	Zhang (2004a)
28	B157:15, 1-3	<i>Abhidharmakośabhāṣya- ṭikā-tattvārtha-nāma</i>	Mirkamal (2005)
29	B157:16	<i>Dīrghāgama</i>	Zhang (2003c)
30	B157:19	Budist	Zhang (2004a)
31	B157:54, 1-2v	Budist	Matsui (2012a)*

⁶ Yakup (2006)'da B128:13 numaralı yazma için verilen kaynak, söz konusu yazmayı içermemektedir. (Bk. Masahiro Shōgaito, "How were Chinese characters read in Uighur?" *Turfan Revisited-The First Century of Research into the Arts and Cultures of the Silk Road*, Haz. Desmond Durkin-Meisterernst vd., Berlin: Dietrich Veimer Verlag, 2004.)

Tablo 15 – devam

32	B159:3, 1-3	<i>Samyuktāgama</i>	Zhang(2001b); Zhang (2003b)
33	B159:29	<i>Foding xin da tuoluoni</i>	Zhang (2004a)
34	B159:39	<i>Foding xin da tuoluoni</i>	Zhang (2004a)
35	B159:40	<i>Budist</i>	Zhang (2004a)
36	B165:3	<i>Almanak</i>	Zhang(2004a); Matsui (2012a)*
37	B172:3	<i>Aparamitāyur-nāma- mahāyānasūtra</i>	Zhang (2004a)
38	B172:5, 1-5	<i>Abhidharmakośakārikā</i>	Zhang (2003c)
39	B464:72, 1-2	<i>Budist</i>	Garidi (2004)
40	B464:121	<i>Liangchao Fu dashi song Jingangjing xu7</i>	Zhang(2004b); Mirkamal (2006)*
41	B464:140	<i>Budist</i>	Zhang (2004a)
42	B464:141	<i>Budist</i>	Zieme (2004)
43	B464:142	<i>Aparamitāyur-nāma- mahāyānasūtra</i>	Zhang (2004a)
44	B464:148	<i>Yitiken Sudur</i>	Zhang (2004a)
45	B464:162, 2	<i>Belirsiz</i>	Garidi (2004)
46	B54: 15	<i>Madhyamāgama</i>	Zhang (2003b)

Listede bulunan söz konusu makalelerden bir kısmı 敦煌莫高窟北区石窟研究 *Dunhuang Mogaoku beiqu shiku yanjiu* (Dunhuang Mogao kuzey bölgesi mağaraları çalışmaları) kitabının 民族言语文字献研究 *Minzu yanyu wenzi xian yanjiu* başlıklı ikinci cildinde toplanmıştır (Peng, 2011). Bu ciltte, Uygurca yazmalarla ilgili

⁷ Makalede “Kimkoke” biçimindedir (Yakup, age, 8).

makalelerin dışında, Mogao Kuzey mağaralarından çıkarılan Moğolca, Tibetçe, Süryanice ve Tangutça yazmalar üzerine kaleme alınmış makaleler de bulunmaktadır.

5.2 Tianjin Müzesi Koleksiyonu

Çin’de Dunhuang eserlerini barındıran kurumlardan biri olan Tianjin Müzesi (Çin. 天津博物馆 Tianjin bowuguan), Çin’in Tianjin şehrinde bulunmaktadır. Müzede toplam 350 yazma bulunduğu ve bu yazmalarının çoğunu Budist metinlerinin ve Konfüçyüs’ün *Analektler*’ine yazılmış yorum metinlerinin oluşturduğu belirtilmiştir (IDP, 2010b). Tianjin Müzesinde bulunan yazmalar yedi cilt olarak *Tianjinshi yishu bowuguan cang Dunhuang wenxian* başlıklı çalışmada yayımlanmıştır. Tianjin Müzesinde 58. 5. 669 numaraya kayıtlı olan yazma Dunhuang’dan çıkarılmış Uygurca bir yazmadır ve Niu Ruji ile Peter Zieme tarafından çalışılmıştır (Ruji-Zieme, 1996).

5.2.1 Tianjin 58. 5. 669

Tianjin Müzesinde 58. 5. 669 numarada kayıtlı olan el yazması eser, ön ve arka yüzü yazılı Uygur harfli bir Budist metnidir. Yazmanın arka yüzünde 63 satır, ön yüzünde ise 18 satır bulunmaktadır. İçeriğine bakıldığında yazma metninin bir “Üç Hazineye Saygı” (Skr. tişaraṇa) metni olduğu görülmektedir. Metinde çeşitli Budist rahiplerinin adlarıyla birlikte metnin yazarı olarak ilk satırda Vapsto (Çin. 法藏 Fazang) adı geçmektedir.

Tianjin Müzesinde bulunan bu Uygur metninin yayını Niu Ruji ve Peter Zieme tarafından yapılmıştır. Ruji ve Zieme’nin 1996 tarihli makalesinde metnin harf çevirimi, yazı çevirimi, metinle ilgili notlar ve 58. 5. 669 numaralı bu yazmanın tıpkıbasımı yer almaktadır.

5.3 Çin Milli Kütüphanesi Koleksiyonu

Pekin’de bulunan National Library of China (Çin. 中国国家图书馆 Zhongguo Guajia Tushuguan) ya da Türkçe adıyla Çin Milli Kütüphanesi, yaklaşık 16000 Dunhuang yazmasıyla Çin’de en çok Dunhuang yazması barındıran kütüphanedir. Kütüphanenin Dunhuang yazmaları koleksiyonu, 1910’da getirilen ilk yazmalar, bunlardan sonra numaralandırılan tamamlanmış yazmalar, fragmanlar ve kütüphaneye yeni getirilen 1990 yılında bulunan yazmalar olmak üzere dörde

ayrılmaktadır. Katalogdaki yazmalar *Qianziwen* karakterleriyle adlandırılmış ve numaralandırılmıştır (IDP, 1996).

Çin Milli Kütüphanesindeki Dunhuang yazmaları üzerine 中國國家圖書館藏敦煌遺書 *Zhongguo guojia tushuguan cang Dunhuang yishu* (Çin Milli Kütüphanesinde bulunan Dunhuang eserleri) başlıklı bir katalog çalışması bulunmaktadır. (Jiyu Ren, *Zhongguo guojia tushuguan cang Dunhuang yishu*, vol 1-5, Nanjing: Jiangsu guji chubanshe, 1999.)

5.3.1 Dong 61 (冬 61)

Çin Milli Kütüphanesinde bulunan Uygurca yazmalardan biri olan Dong 61 numaralı yazma, Kütüphane Mağarasından çıkarılan Uygurca bir mektup metnidir. Mani dinine mensup birinin üst rütbedeki birine yazdığı mektup dokuz satırdan oluşmaktadır. 5. satırından sonraki bölümü hasarlı olduğundan ve tamamlanmış bir mektup metni olmadığından mektubun kim tarafından kime gönderildiği belli değildir (Moriyasu, 2015, 74). Dong 61, Takao Moriyasu'nun 2015 tarihli çalışmasında yayımlanan mektuplardan biridir (Moriyasu, age, 74-75).

6 JAPONYA'DA BULUNAN DUNHUANG UYGUR METİNLERİ

Dunhuang Mogao Mağaralarından çıkarılan yazmaların muhafaza edildiği ülkelerden biri Japonya'dır. 1902-1914 yılları arasında, bir Budist başrahibi olan Kozui Ōtani'nin önderliğindeki bir grup Japon gezgin tarafından Orta Asya'ya keşif gezileri düzenlenmiştir. Bu gezilerin sonuncusu olan üçüncü keşif gezisi 1910-1914 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu keşif gezisinin heyetinden Zuichō Tachibana ile Koichirō Yoshikawa 1912 yılında Dunhuang'da bulunmuş ve gezi esnasında bölgede buldukları mumya, heykel, resim gibi çeşitli malzemeleri ve yazma eserleri Japonya'ya götürmüşlerdir. İlk başta Ōtani'nin Kobe'deki malikânesi Villa Niraku'da muhafaza edilen bu eserler ilk olarak Lüshun'e götürülmüş, oradan da Japonya, Çin ve Kore'deki çeşitli müze, kütüphane ve özel koleksiyonlara dağılmıştır (IDP, 2010a). Ōtani'nin gezi heyetinin bulunduğu Dunhuang eserleri dışında, 1940'lı yıllarda Dunhuang'a giden bazı Çinli araştırmacıların bulunduğu çeşitli eserlerin de Japonya'da muhafaza edildiği bilinmektedir (Kudara, 1986b, 179-178).

Günümüzde Japonya'da Dunhuang yazmalarını muhafaza eden kurumlardan en önemlileri Kyoto'daki Ryūkoku Üniversitesine ait Omiya Kütüphanesi; Tokyo Ulusal Müzesi, Kyoto Ulusal Müzesi, Kyoto Üniversitesi, Tokyo'daki Nakamura Kaligrafi Müzesi, Ulusal Meclis Kütüphanesi, Tenri Merkez Kütüphanesi ve Kyoto Yūrinkan Müzesidir. Sayılan müze ve kütüphaneler dışında, çeşitli sayılarda yazma ve eser barındıran çeşitli müze, kütüphane ve tapınakla birlikte bazı koleksiyoncuların özel koleksiyonlarında da Dunhuang eserleri bulunduğu belirtilmelidir.

Japonya'da bulunan Dunhuang yazmaları içinde Uygurca yazmalar da bulunmaktadır. Mevcut Uygurca yazmaların tamamının ele alındığı bir katalog çalışması henüz

bulunmamaktadır. Bunun dışında, Japonya’da bulunan bazı yazmaların da Dunhuang’dan çıkarılıp çıkarılmadığının kesin olarak bilinmediği ifade edilmelidir. Japonya’da Dunhuang Uygur yazmalarını muhafaza eden kurumlardan şu anda kadar bilinenler Tenri Merkez Kütüphanesi, Kyoto Üniversitesi ve Kyoto Yürinkan Müzesidir.

6.1 Tenri Merkez Kütüphanesi Koleksiyonu

Japonya’da bulunan Uygurca yazmalar içerisinde Dunhuang’dan çıkarıldığı tespit edilen yazmalardan üçü, Nara eyaleti Tenri ilinde bulunan Tenri Üniversitesine ait Tenri Merkez Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. Söz konusu Uygurca metinler şunlardır:

Ms. A: Uygurca *Ekottarikāgama* çevirisinden bir bölüm: Tek yaprak, el yazması, Uygur harfleri ve Çince karakterler

Ms. B: Uygurca *Her Çeşit Pratītyasamutpāda*: Sekiz sayfa, ahşap baskı, Uygur harfli metin ve renkli resimler

Ms. C: Resimli Uygurca *Shi wang sheng qi jing*: İki yaprağa yapıştırılmış çok sayıda parça, el yazması, resim ve Uygur harfli metin

Yukarıdaki metinler, 1980 yılındaki Tōyō Bunko ziyareti esnasında Kōgi Kudara tarafından keşfedilmiş, 1985 yılında ise yine Kudara tarafından Tenri Merkez Kütüphanesinde bizzat incelenmiştir. Bu incelemenin sonucunda, 1986 yılında Tenri Merkez Kütüphanesindeki metinleri inceleyen bir makale yayımlanmıştır (Kudara, 1986b). Kudara’nın bu makalesi Tenri Merkez Kütüphanesinde bulunan Uygurca metinler üzerine şimdiye dek yapılmış tek çalışmadır.

Tenri Merkez Kütüphanesinde bulunan bu üç Uygurca metne ait genel bilgilerden bahsedilecek olursa, her üç metin de Tenri Merkez Kütüphanesi koleksiyonu nadir eserler kataloğunda bulunmaktadır. Daha çok Tangut metinlerini barındıran bu katalogta bulunan Uygurca metinlerin raf numaralarını Kudara makalesinde vermiştir (Kudara, 1986b, 179). Yazmaların üçü de arkalık kâğıdına yapıştırılmış Budist içerikli metin ve resim parçalarını içermektedir. Metinlerin Japonya’ya ulaşmasını sağlayan kişinin Çinli ressam Daqian Zhang olduğu tahmin edilmektedir. Kudara bu kaniya Zhang’ın metinler için yazdığı önsözden ve koleksiyondaki metinlere Zhang’ın kendi el yazısıyla attığı başlıklardan varmıştır. Zhang, 1941-1943

yılları arasında Dunhuang'da bulunmuş, orada mağaralardaki duvar resimlerini kopyalamakla meşgul olmuştur. Dolayısıyla bu üç Uygurca metnin, Zhang'ın Dunhuang'da bulunduğu sırada eline geçen metinlerden olduğu tahmin edilmektedir. Metinlerin ne şekilde ve hangi sebeple Tenri Merkez Kütüphanesine alındığı belli olmamakla birlikte, metinlerden resimli Uygurca *Shi wang sheng qi jing*'in ve *Her Çeşit Pratītyasamutpāda*'nın bazı yapraklarının bulunduğu kitapçığın Tenri dinine mensup Shōzen Nakayama tarafından 1955 yılında kütüphaneye bağışlandığı bilinmektedir. Zhang'ın önsözünde bu metinlerin bulunduğu tarih 1943 olarak belirtilmiştir ve bu tarih Zhang'ın Dunhuang'da bulunduğu tarihle tutarlıdır. Kalan metinler ise 1960 yılında kütüphaneye alınmıştır. Metinlerin bulunma yerleri, çeşitli yapraklarda Mogao Mağarası, Mogao ya da Dunhuang Bin Buda Mağaraları şeklinde görülmektedir (Kudara, age, 179).

Tenri Merkez Kütüphanesinde bulunan Uygurca metinlerin hangi yüzyıla ait metinler olduğuna dair açık bir bilgi yoktur. Zhang'ın önsözünde yazdığı tarihlerin (10.-11.yüzyıl civarları) metinler için fazla erken bir tarih olduğunu düşünen Kudara, *Her Çeşit Pratītyasamutpāda*'nın baskı özelliklerinden yola çıkarak metni diğer Uygur harfli baskı kitaplarla karşılaştırmış ve bu metnin Moğol dönemine ait olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca diğer iki metnin de, yazı ve kâğıt özelliklerinden dolayı aynı döneme ait olması ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Metinlerin ait oldukları dönem göz önüne alındığında, bu üç metnin Dunhuang'daki Kütüphane Mağarasından çıkarılmış olamayacağı kesindir (Kudara, age, 179-178).

Sonuç olarak, Tenri Merkez Kütüphanesinde muhafaza edilen Uygurca *Ekottarikāgama* çevirisi, Uygurca *Her Çeşit Pratītyasamutpāda* ve resimli *Shi wang sheng qi jing* metinleri için bir genelleme yapılacak olursa, her üç metnin de Dunhuang'dan çıkarılmış olduğu, metinlerin Daqian Zhang tarafından 1943 yılı civarında bulunduğu ve metinlerin Moğol döneminde meydana getirilmiş eserler olduğu söylenebilir. Aşağıda bu metinlerle ilgili bazı önemli noktalardan daha ayrıntılı bir şekilde bahsedilecektir.

6.1.1 Ms. A, *Ekottarikāgama*

Tenri Merkez Kütüphanesinde yer alan Uygurca *Ekottarikāgama* metni, Çince *Ekottarikāgama* (Çin. 增一阿含經 Zeng yi ahanjing) metninden alınmış bir bölümün birebir Uygurca çevirisidir. Kare şeklindeki (18,5 cm x 18,5 cm) tek yapraktan

oluşan bu el yazması metnin aslının kitapçık şeklinde olduğu düşünülmektedir. Metin 15 satırdan meydana gelmektedir. Metinde Uygurca harflerin yanında Çince karakterler de yer almaktadır. El yazması olan metin işlek Uygur yazısıyla yazılmıştır. İçeriğine bakıldığında, Uygurca *Ekottarikāgama* metninin kaynak Çince metninin *Taishō* 125 vol. 2 sayfa 715 4-21 satırlar olduğu saptanmıştır. Kudara'ya göre, Çince metinden kelimesi kelimesine çeviri yapmış bu metin çok fazla bir orijinalliğe sahip olmasa da, metnin diğer Uygurca *Ekottarikāgama* metinlerinden farklı bir bölümü ve dolayısıyla bazı yeni terimleri içermesi, bunlarla birlikte genellikle rulo ya da kitap formatında olan yazmalardan farklı olarak kitapçık formatında olması, bu metni önemli kılan noktalardır (Kudara, age, 177-172).

6.1.2 Ms. B, *Her Çeşit Pratīyasamutpāda*

Tenri Merkez Kütüphanesinde bulunan Uygurca *Her Çeşit Pratīyasamutpāda* (Çin. 各種緣起 *Gezhong yuanqi*), sekiz sayfadan oluşan ahşap baskı ile basılmış bir metindir. Sayfaların boyutları birbirinden farklı olmakla beraber, Kudara'ya göre metin ahşap baskıyla basılmış olduğundan yaprakların standart ölçüsünün de 30,3 cm x 60,6 cm olması gerekmektedir. Tenri Merkez Kütüphanesinde nadir eserler kataloğunda iki ayrı raf numarasında karışık halde bulunan bu sekiz sayfanın düzenlemesini Kudara, metnin iki sayfasında sayfa numarası olarak yazılı olan Çince “10” ve “11” rakamlarından yola çıkarak yapmıştır. Metin 64 satırdan oluşmaktadır; başka bir deyişle her sayfada 8 satır bulunmaktadır. Metnin tamamı Uygur harfleriyle yazılmıştır, metinde hiç Çince karakter görülmemektedir. Bunun dışında, *Her Çeşit Pratīyasamutpāda* metninde birtakım renkli çizgiler ve üç sayfada renkli Budist resimleri görülmektedir.

Metne *Her Çeşit Pratīyasamutpāda* başlığı, Kudara tarafından metnin içeriğinden yola çıkılarak verilmiştir. Bu metin, yukarıda bahsi geçen *Ekottarikāgama* metni gibi belli bir Çince kaynaktan Uygurcaya yapılmış birebir bir çeviri değildir. *Her Çeşit Pratīyasamutpāda*'da çeşitli Sarvāstivāda Abhidharma metinlerinden toplanmış *pratīyasamutpāda* (Çince 緣起 *yuanqi*) tanımları bir araya getirilmiş, bazı kaynak adları da zikredilerek bu tanımlar özet halinde metinde yer almıştır. Bu metinde, kullanılan Çince kaynaklara birebir sadık kalınmamış, *pratīyasamutpāda* tanımlarında zaman zaman birtakım değişikliklere gidilmiş, renkli çizgiler kullanılarak çeşitli *pratīyasamutpādalar* arasındaki ilişkiler Çince kaynaklara göre

daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Kudara'nın *Her Çeşit Pratīyasamutpāda* olarak adlandırdığı bu Uygurca eser, bir uyarlama çeviri olarak düşünülebilir. Kudara'nın *Her Çeşit Pratīyasamutpāda*'da saptadığı kaynak eserler, 1.-48. satırlarda iki Vibhāṣā-śāstra metni *Abhidharma-mahāvibhāṣa-śāstra* (Taishō 1545) ve *Abhidharma-vibhāṣa-śāstra* (Taishō 1546), 49.-64. satırlarda 4-5. yüzyılda Hindistan'da yaşadığı düşünülen Sarvāstivāda ekolü rahibi Saṃghabhadra'ya ait *Abhidharma-nyāyānusāra-śāstra* (Taishō 1562) ile *Abhidharma-pīṭaka-prakaraṇa-śāsana-śāstra* (Taishō 1563) adındaki Sarvāstivāda Abhidharma eserleridir. Kudara'nın metinde saptadığı bu eserler dışında, Uygurca metnin kendisinde geçen bir takım kaynak sutra adları vardır. Bu sutra adlarının Uygurca söylenişleriyle *Her Çeşit Pratīyasamutpāda*'da geçmesi, klasik sutra derlemelerinde (kanon) bulunmayan sutraların Sanskrit adlarının tespit edilmesine ve bu sutraların tanınmasına olanak tanımıştır. *Her Çeşit Pratīyasamutpāda*'da adı geçen kaynaklar, *Mahānidānaparyā-sūtra* (Uyg. *mahanidanaparyay sudur*), *Nagara-upama-sūtra* (Uyg. *nagara'upam sudur*), *Jñānavastu-sūtra* (Uyg. *inyanavasdu sudur*) ve *Āvasthika-sūtra*'dır (Uyg. *avasdik sudur*). Bunlar dışında bir önemli nokta da, yine bu metin sayesinde açığa çıkan *Dharmaśakti-vyañjaka* (Uyg. *darmaşakdiviyançak*) terimidir. Bu Budist terim, metinde beş çeşit *pratīyasamutpāda* yorumunun beşincisi olarak yer almış ve Uygurca kaynak Çince kaynakla karşılaştırıldığında, bu terimin Çince kaynaktaki 顯法功能 *xian fa gong neng*'e denk geldiği görülmüştür. Uygurca metin sayesinde, Sanskritçe *Dharmaśakti-vyañjaka* teriminin Çince karşılığının *xian fa gong neng* olduğu anlaşılmıştır.

Uygurca *Her Çeşit Pratīyasamutpāda*'da, o zamana kadar incelenen Uygurca Abhidharma metinlerinde görülmeyen bir tekniğe rastlanmıştır. *Her Çeşit Pratīyasamutpāda*, ahşap baskı tekniği kullanılarak meydana getirilmiş; ancak metinde açıklanan *pratīyasamutpāda* ilişkilerini gösteren renkli çizgiler için metin için kullanılan ahşap baskıdan farklı bir baskı kullanılmıştır. Metinde çeşitli yerlerde görülen renkli resimler ise ahşap baskı kullanılmayarak el ile çizilmiş ve renklendirilmiştir. Yani *Her Çeşit Pratīyasamutpāda*'nın hazırlanması, ahşap baskı, renkli üst baskı ve el ile resimlerin çizilmesi-boyanması olarak üç aşamada gerçekleşmiştir. Bu durum, Uygurca *Her Çeşit Pratīyasamutpāda*'yı diğer Uygur *Abhidharma* metinlerinden ayırmaktadır. Sadece teknik olarak değil, içindeki

açıklayıcı şemada görülen renkli çizgiler ve renkli resimler dolayısıyla da bu metin diğer Uygur Abhidharma metinlerinden farklıdır (Kudara, age, 172-148).

6.1.3 Ms. C, Resimli Uygurca *Shi wang sheng qi jing* Çevirisi

Kōgi Kudara, Tenri Merkez Kütüphanesinde muhafaza edilen Uygurca metinleri incelerken Nadir Eserler Kataloğunda bulunan arkalık kâğıdına yapıştırılmış çeşitli boyutlarda renkli kırkı aşkın el yazması resim ve metin parçasının 十王生七經 *Shi wang sheng qi jing* eserine ait olduğunu tespit etmiştir. *Shi wang sheng qi jing*, kökeni Hindistan'a dayanmayan, dolayısıyla Budist klasik metinleri içinde yer almayan sutralardan biri olup Tang Hanedanlığı döneminde Çin'de ortaya çıkmış uydurma bir sutradır. Metin, kişinin ölümünden sonra bulunduğu Araf durumunu ve bu durumdayken on yer altı kralı tarafından yargılanışını konu etmektedir. Kudara, Tenri Merkez Kütüphanesinde iki ayrı arkalık kâğıdına yapıştırılmış resim parçalarından birinde geçen Uygurca “*uu ta (o...) luin vang*” ifadesinin *Shi wang sheng qi jing*'deki onuncu kral 五道轉輪王 *Wu dao zhuan lun wang*'a denk geldiğini saptamış ve resim parçalarındaki tasvirlerden bu parçaların sutranın bu bölümüne denk geldiği kanısına varmıştır. Sözü geçen resim parçaları çok küçük olup bu parçalardan bir bütünlük çıkarmak zor olmakla birlikte, Kudara bazı parçaların içerdikleri çeşitli tasvirlerden orijinal sutranın hangi sahnesine ait olduklarına dair tahminlerde bulunmuştur. Buna göre bütün parçalar onuncu kralın bölümüne ait olmayıp, sutradaki Buda'nın vaaz sahnesi ve yukarıda söz edilen yer altı krallarından ikincisi 初江 *Chujiang* bölümüne ait sahneler de bu parçaların içinde yer almaktadır. Resimli Uygurca *Shi wang sheng qi jing* parçalarında metin yok denecek kadar azdır. Var olan metin ise anlamlı bir bütün oluşturmaktan uzaktır. Kudara, Dunhuang'da bulunan resim rulolarında önce resimlerin çizildiği, sonrasında şiirlerin yazıldığını belirtmiş ve Uygurca *Shi wang sheng qi jing*'de bulunan yazıların hep resimden önce bulunup şiir içerikli olmamasından yola çıkarak bu metinde de önce resimlerin çizildiği sonra şiirlerin yazıldığını ifade etmiştir (Kudara, age, 148-142).

6.1.3.1 Tenri Merkez Kütüphanesinde Bulunan Dunhuang Uygur Metinleriyle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Kōgi Kudara'nın 1986 yılında Tenri Merkez Kütüphanesi Bülteni *Biblia*'da yayımlanan makalesi, Tenri Merkez Kütüphanesinde muhafaza edilen Uygurca metinlerle ilgili yapılmış tek çalışmadır. 20-22 Mayıs arası Tenri Merkez

Kütüphanesine gidip metinleri doğrudan inceleyen Kudara, 27 Mayıs tarihinde kütüphaneye sunulmak üzere bir ara rapor hazırlamış, sonradan bu raporu temel olarak çeşitli eklemeler ve düzeltmelerle bu makaleyi hazırlamıştır.

Kudara'nın makalesi 53 sayfadır ve Japoncadır. Makale “Giriş”, “Malzemenin Yeri ve Kaynağı”, “Metinler ve İncelemeler” ve “Sonuç” bölümü olmak üzere toplamda dört başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümler dışında, yazmaların bir kısmının renkli resimleriyle yazmaların tamamının basımları da bu makalede yer almıştır. Kudara'nın çalışmasına daha ayrıntılı bir şekilde bakılacak olursa, makalenin başındaki dört sayfada makalede incelenen metinlere ait dört tane renkli resim bulunmaktadır. Resim 1 ve 2, Uygur metinlerinden *Shi wang sheng qi jing*'den, resim 3 ve 4 ise *Her Çeşit Pratīyasamutpāda*'dan resimlerdir. Resimlerden sonra gelen “Giriş” bölümü (s. 180-179) Kudara'nın Uygurca metinleri ne zaman incelediğinden bahseden kısa bir bölüm olup, ondan sonra gelen “Malzemenin Yeri ve Kaynağı” bölümünde (s. 179-178) ise makalede incelenecek metinlerin adları, metinlerin Tenri Merkez Kütüphanesi nadir eserler kataloğunda hangi başlık ve raf numarası altında bulunduğu ile katalogdaki sayfa numaraları verilmiştir. Bunların yanında, metinlerin nereden çıkarıldığı ve ne zaman bulunduğu ile Dunhuang'dan Tenri Merkez Kütüphanesine kimler vasıtasıyla, hangi tarihte getirildiği bilgisi de bu bölümde yer almaktadır. Bir sonraki bölüm olan “Metinler ve İncelemeler” bölümünde (s. 178-142) başlıktan da anlaşılacağı gibi üç Uygurca metin ve ek olarak Kudara'nın Uygur bir müstensih tarafından kaleme alındığını düşündüğü bir Çince metin yer almaktadır. Bu bölümde yer alan metinlerin, varsa, denk geldikleri Çince metinlerin *Taishō Tripitaka*'daki karşılıkları da verilmiştir. İlk olarak ele alınan metin Uygurca *Ekottarikāgama* çevirisidir (s. 177-172). Yazmanın tıpkıbasımı sayfa 176'da yer almaktadır. Bu bölümde *Ekottarikāgama* yazmasının şekil özellikleri, içerik özellikleri, yazmanın metni ve inceleme alt başlıkları yer almıştır. “Metin” alt başlığı altında Uygurca *Ekottarikāgama* metninin Latin harfli yazı çevirimi, metnin Japonca çevirisi, bu metne karşılık gelen Çince metin ve çeviri notları verilmiştir. Çeviri notlarında, metindeki devriklemeler ve Sanskritçe sözcükler üzerinde durulmuştur. “Sonuç” bölümünde ise metnin kendine has özelliklerinden bahsedilmiştir. *Ekottarikāgama*'dan sonra ele alınan metin *Her Çeşit Pratīyasamutpāda*'dır (s. 172-148). Metne bu isim Kudara tarafından verilmiş ve geçici bir başlık olarak bu başlığın uygun görüldüğü ifade edilmiştir. Metne ait

resimler 170-163. sayfalarda yer almaktadır. Bu metnin tanıtımında, metnin şekil özellikleri, metnin bulunduğu katalogda karışık bir şekilde bulunan sayfalarının düzenlenmiş bir listesi, metnin kendisi ve son olarak metnin incelemesi ayrı başlıklar altında verilmiştir. Metin ele alınırken, Uygurca metnin Latin harfli çevirimiyle beraber parçalarda bulunan resimler ve renkli çizgiler de özel olarak belirtilmiştir. Uygurca *Her Çeşit Pratītyasamutpāda* metninin Japonca çevirisi ve çeviri notları da bu bölümde yer almıştır. Uzun bir bölüm olan “İnceleme/Sonuç” alt başlığında ise tek bir kaynaktan alınmamış Uygurca *Her Çeşit Pratītyasamutpāda* için kullanıldığı düşünülen kaynaklardan ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir. Metnin teknik ayrıntıları, başlığı, metnin ana hatları, Uygurca metnin paralel Çince metinlerle karşılaştırılması, metnin kaynak Çince metinlerle olan farklılıkları ve kendine has özellikleri bu bölümde tartışılan diğer konulardır. Makalede konu edilen üç Uygurca metnin sonuncusu olan Uygurca Resimli *Shi wang sheng qi jing* metni ise *Her Çeşit Pratītyasamutpāda*’dan sonra 148-142. sayfalarda ele alınmıştır. Bu bölümde ilk olarak Çince uydurma bir sutra olan *Shi wang sheng qi jing*’in içeriğinden, ortaya çıkışı ve yayılışından bahsedilmiş; sonra da çoğu resimli parçalardan oluştuğu için bu yazmanın ele alındığı bölümde daha çok parçalarda görülen resimlerin ayrıntılı tasvirleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca hangi resim parçasının *Shi wang sheng qi jing*’in hangi bölümüne denk geldiği, sutranın hangi sahnesinden alınmış olabileceği konusu üzerinde de durulmuştur. Resimlerin yanında, parçada yer alan Uygurca cümlelerin Latin harfli çevrimi ve Japonca çevirisi de verilmiştir. Bu bölümde, Yūshō Tokushi ve Kan’ichi Ogawa’nın *Shi wang sheng qi jing* üzerine yayımladıkları makaleleri ile Annemarie von Gabain’in Turfan’dan çıkarılan *Shi wang sheng qi jing* parçalarını tanıttığı makalesine de gönderme yapılmış, bu makalelerden yola çıkarak Dunhuang’dan çıkarılan Uygurca *Shi wang sheng qi jing*’in kendine has özellikleri saptanmıştır. Son olarak bu bölümde, parçalar içinde bütünlüklü olarak rastlanamayan ancak Dunhuang’dan çıkarılan orijinal *Shi wang sheng qi jing* metninde de muhtemelen bulunduğu varsayılan iki şiir, Gabain’in makalesinden yararlanılarak sunulmuştur.

Üç metinden sonra ek olarak, Kudara tarafından Uygur bir müstensih tarafından yazıya geçirildiği düşünülen Çince bir *Abhidharmakośa-kārikā* ele alınmıştır (s. 142-134). Metnin biçim özellikleri, yani yazmanın boyutu, yazı şekli vb. dış özellikleri ile Çince metin ve inceleme alt başlıklarına sahip bu bölümde, metnin tıpkıbasımları da

141-139. sayfalar arasında yer almaktadır. Metin incelenirken, kaynak metin olarak düşünülen Çince *Abhidharmakośa-kārikā* metniyle olan paralelliklerden bahsedilmiş ve son olarak da yazmadaki Çince yazım özellikleri üzerinde durulmuştur. Makalenin 133-132. sayfaları yer alan sonuç bölümünde, ele alınan metinlerin hangi döneme ait eserler olduğu ve eserlerin nereden çıkarıldığı konusu kısaca tartışılmış, Dunhuang'dan çıkarılan eserlerin hangi kütüphanelerde bulunduğundan da kısaca bahsedilerek makale bitirilmiştir. Sonuç bölümünden sonra makalenin notları ve İngilizce özeti yer almıştır.

6.2 Yürinkan Müzesi Koleksiyonu

Kyoto'da bulunan ve 1926 yılında kurulan Yürinkan Müzesinde yaklaşık 100 kadar yazma eser bulunmaktadır. Bu yazmalardan 23 tanesinin Uygurca olduğu belirtilmekle birlikte, şimdiye kadar yapılan çalışmalardan öğrenilen Uygurca yazma sayısı 5'tir (IDP, 2010a). Söz konusu yazmalar numaralarıyla birlikte şu şekilde sıralanabilir:

- 1) No. 6: *Ekottarikāgama*
- 2) No. 7: *Madhyamāgama*
- 3) No. 9: *Ekottarikāgama*
- 4) No. 10: *Samyuktāgama*
- 5) No. 16: *Abhidharmakośabhāsyā*

Söz konusu metinlerden Uygurca āgama metinleriyle üzerine yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. 16 numaralı yazma *Abhidharmakośabhāsyā* ise Kōgi Kudara tarafından ele alınmıştır (Kudara, 1986a). Kudara, bu yazmayla beraber koleksiyonda bulunan 23 Uygur metninin tamamının Çinli koleksiyoncu Shengduo Li tarafından bulunduğunu ve 1940 yılı civarında müzeye getirildiğini belirtmiştir (Kudara, age, 306).

6.2.1 Yürinkan No. 16

Yürinkan Müzesindeki bu eser, 16,5 cm uzunluğunda ve 13,5 cm genişliğinde tek bir yaprak olup, ön yüzünde 25, arka yüzünde ise 26 satır olmak üzere toplam 51 satırdan oluşmaktadır. Yazmada Uygur harflerinin yanında yer yer Çince karakterler de görülmektedir. Uygurca metin, Xuanzang'ın 7. yüzyılda Sanskritçe *Abhidharmakośabhāsyā*'dan Çinceye çevirdiği 阿毘達磨俱舍論 *Apidamo ju she*

lun'un (*Taishō* vol. 29, 14a6-15; 14a29-b9) birebir Uygurca çevirisidir (Kudara, age, 306-307).

Söz konusu Uygurca metin Kudara tarafından incelenmiştir. Kudara'nın makalesinde, Uygurca metin, metnin İngilizce çevirisi, Uygurca metne denk gelen Çince ve Sanskritçe bölümlerle metnin sözlüğü yer almıştır. Metnin tıpkıbasımı, makalenin 311. sayfasında bulunmaktadır.

6.3 Haneda Fotoğraf Koleksiyonu

Kyoto Üniversitesinde Tōru Haneda anısına inşa edilen Haneda Memorial Hall'da bulunan Haneda'ya ait fotoğraf koleksiyonunda çeşitli Dunhuang yazmalarının fotoğrafları bulunmaktadır. Ancak yazmaların aslının şu anda nerede bulunduğu bilinmemektedir (IDP, 2010a). Haneda fotoğraf koleksiyonundaki 40 yazma fotoğrafının Dunhuang'dan çıkarılmış Uygurca yazmalara ait olduğu Kudara tarafından belirtilmiştir (Kudara, 1990, 168). Söz konusu yazmalar şunlardır:

1. No. 19, 21, 22, 23, 24, 27: *Madhyamāgama*
2. No. 20, 25, 28: *Abhidharmāvatāra-prkaraṇa*
3. No. 44-75: *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* yorumu

Yukarıda adı geçen Uygurca metinlerle ilgili yapılmış tek inceleme, 34, 61 ve 75. fotoğrafların incelendiği 1983 tarihli Kudara'ya ait makaledir (Elverskog, 1997, 83).

7 DİĞER KOLEKSİYONLAR

İngiltere, Fransa, Çin, Japonya ve Rusya dışında, Dunhuang eserlerini barındıran çeşitli kütüphane ve müzelerin bulunduğu başka ülkeler de bulunmaktadır. Söz konusu ülkelerde bulunan Dunhuang koleksiyonları, İngiltere, Fransa, Japonya ve Çin'deki koleksiyonlara kıyasla daha küçük koleksiyonlardır. Dunhuang eserlerinin muhafaza edildiği diğer ülkelere örnek olarak İsveç, Danimarka, Güney Kore, Hindistan, İrlanda, Tayvan ve Amerika Birleşik Devletleri gösterilebilir (Rong, 2013, 172). Bu ülkelerdeki çeşitli kütüphane ve müzelerden Dunhuang Uygur yazmalarının bulunduğu ülkeler İsveç, Tayvan ve Amerika Birleşik Devletleridir.

7.1 İsveç'te Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri

İsveçli gezgin Sven Hedin'in 1893-1937 yılları arasında gerçekleştirdiği dört Orta Asya keşif gezisinin sonucunda topladığı çeşitli tarihi eserler ve yazmalar, günümüzde İsveç'in çeşitli kurumlarında tutulmaktadır. Bu eserlerin muhafaza edildiği en önemli kurumların başında Stockholm Etnografya Müzesi (Etnografiska museet) gelmektedir. Stockholm Etnografya Müzesinde bulunan eserlerin arasında Dunhuang'dan getirilmiş Uygurca yazmalar da bulunmaktadır. 1-41 numaralar arasında bulunan yazmaların tümü Uygur harfli yazmalar olup söz konusu yazmalar ve bu yazmaların ait oldukları metinler şu şekilde sıralanabilir:

Tablo 16: Stockholm Etnografi Müzesinde yer alan Uygurca yazmalar

Yazma No.	Metnin Adı
1-8	<i>Madhyamāgama</i>
9-11	<i>Samyuktāgama</i>
12-15	<i>“Kısa” Samyuktāgama</i>

Tablo 16 - devam

16	<i>Ekottarikāgama</i>
17-20	<i>Da fang guang yuan jiao xiu duo luo liao yi jing</i>
21-24	<i>Abhidharmāvatāra-prakaraṇa</i>
25-40	<i>Abhidharmakośabhāṣya</i>
40	<i>Jin hua chao</i>
41	<i>Saddharmapuṇḍarīka Sūtra</i> Tefsiri

Yukarıda sıralanan Dunhuang Uygur yazmalarından 1-16 numaralar arasındaki Uygurca āgama metinlerine üzerine yapılmış herhangi bir çalışma yoktur. 17-20 numaralı 方廣圓覺修多羅了義經 *Da fang guang yuan jiao xiu duo luo liao yi jing*, 21-24 numaralı *Abhidharmāvatāra-prakaraṇa*, 40 numaralı *Jin hua chao*, 41 numaralı *Saddharmapuṇḍarīka Sūtra*'nın Uygurca tefsiri metinleri üzerine yapılmış Kōgi Kudara'ya ait çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. 25-40 numaralı *Abhidharmakośabhāṣya* metni ise Masahiro Shōgaito tarafından yayımlanmıştır (Shōgaito, 2014).

7.1.1 Stockholm Etnografya Müzesi No. 25-40

İsveç Stockholm Etnografya Müzesinde muhafaza edilen Sven Hedin Koleksiyonuna ait yazmalardan 25 numaralı yazmadan başlayıp 40. yazmaya kadar devam eden metin, içerik olarak Uygurca bir *Abhidharma* tefsiridir. Sven Hedin'in 1930'lu yıllarda gerçekleştirdiği Asya seferinde Dunhuang'dan getirdiği düşünülen bu yazmayı ilk keşfeden Kōgi Kudara olmuştur. Gansu (N.10561) ve Fujii Yürinkan (No.16) numaralı yazmaların da İsveç'teki yazmayla aynı metne ait olduğu düşünülmektedir (Shōgaito, 2014, 11). Pothi formatında yazılmış 16 yapraktan oluşan bu metnin boyutları 13,5 x 47,2 cm şeklindedir. Sayfa başına düşen satır sayısı 63 ila 74 satır arasında değişmektedir. Metin toplam 2065 satırdan

oluşmaktadır. İşlek Uygur yazısıyla yazılmış metnin içinde yer yer Çince karakterler de görülmektedir.

Metin, Hindistanlı Budist rahip Vasubandhu tarafından Sanskritçe yazılıp, Çinli rahipler 真諦 Zhendi (499-569) ve 玄奘 Xuanzang (602-669) tarafından Çinceye çevrilmiş *Abhidharmakośabhāṣya*'nın Uygurca çevirisidir. Çevirinin kaynak metni, *Abhidharmakośabhāṣya*'nın Xuanzang çevirisidir. 9 bölümden oluşan bu metin, her ne kadar *Taishō* vol. 29 ile örtüşse de, Uygurca metnin Çince metinden ayrılan bazı noktaları sebebiyle, bu metin için kullanılan kaynak metnin günümüzde mevcut olmayan Khitan-Tripiṭaka'ya ait bir Çince metin olduğu düşünülmektedir (Shōgaito 2014, 15). Uygurca metnin son yaprağı olan 40 numaralı parçanın ön sayfasında yer alan kolofonda verilen bilgilere göre, metin Taysimtu adında bir keşiş tarafından ejderha yılında yazılmıştır. Kolofonda bahsedilen ejderha yılına uygun düşen tarih 1304 ya da 1316 yılı olmalıdır (Elverskog 1997, 75). Kolofonda, 54-58. satırlar arasında Çince cümleler yer almaktadır. 53. satırda Brahmi harfleriyle *sādhu* yazılarak başlanan bu bölümdeki Çince cümleler için Kudara, bu cümlelerin Uygurcadan Çinceye çevrilmiş “Uygurcalanmış” cümleler olduğunu söylemiştir. Shōgaito ise bu cümlelerin özel olarak Dunhuang'da yaşayan Uygurlar için yazılmış Çince cümleler olduğunu düşündüğünü belirtmiştir (Shōgaito 2014, 13).

Yukarıda bahsi geçen Uygurca *Abhidharmakośabhāṣya*'nın son sayfası olan 40 numaralı yazmanın 21 ile 52. satırları arasındaki bölüm, *Abhidharmakośabhāṣya*'dan ayrı olarak, Çince bir metin olan 金花抄 *Jin hua chao*'dan alıntılar içermektedir. Eserin 24. satırında alıntı yapılan metin, açıkça hem Çince karakterlerle 金花抄 olarak hem de Uygurca *Kim kaa çav* olarak belirtilmiştir (Kudara, 1982, 994).

Jin hua chao hakkında bilinenler sınırlıdır. Metnin Çincesi günümüzde mevcut değildir; ancak 宋高僧伝 *Song gao seng chuan* [Song Döneminin Seçkin Rahiplerinin Biyografisi] adlı eserde 崇廡 Chong-yi adında birinin 金華鈔 *Jin hua chao* adlı eserinden ve 玄約 Xuan-yue adlı birinin 俱舍論金華鈔 *Ju she lun jin hua chao* eserinden bahsedilir. Uygurca metnin başlığından yola çıkılarak Çince *Jin hua chao*'dan Uygurcaya çevrildiği düşünülmekle birlikte, metinde yer alan üç gāthā'nın çevirisinin Sanskritçeden birebir tercüme şeklinde yapıldığı görülmektedir. Bu durum metinde de *tigüçi şloknun yalıñ änätkäkçäsi bo ärür* “şirinin kelimesi kelimesine Hintçesi budur” şeklinde açıkça belirtilmiştir. Uygurca gāthaların

Sanskritçe sözdizimiyle yazılmış olması da bunu kanıtlamaktadır (Kudara, 1982, 990).

7.1.1.1 Stockholm Etnografya Müzesi No. 25-40 ile ilgili yapılmış çalışmalar

Stockholm Etnografya Müzesinde bulunan Uygurca *Abhidharmakośabhāṣya* metni üzerine yapılmış tek çalışma, Masahiro Shōgaito'nun 2014 yılında yayımlanan çalışmasıdır. *Abhidharmakośabhāṣya*'nın metin yayını içeren bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümü olan giriş "Introduction" bölümünde, genel olarak bütün Uygur Abhidharma metinlerinin kısa bir tanıtımı yapılmış ve bu metinlerle ilgili yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Bu *Abhidharma* metinlerinden biri olan ve Shōgaito'nun da bu çalışmasında ele aldığı *Abhidharmakośabhāṣya*'nın Uygurca çevirisinden bahsedilmiş ve Stockholm'de bulunan bu yazmanın tanıtımı yapılmıştır. Metnin kolofonu bu bölümde incelenmiş, Uygurca metne denk gelen Çince metnin başlangıçlarının karşılaştırması yapılmış ve Uygurca metni Çince metinden ayıran özellikler sıralanıp incelenmiştir.

Kitabın ikinci bölümü olan "Transcription and English translation of the Uighur *Abhidharmakośabhāṣya*" bölümünde, Uygurca metnin yazı çevirimi ve İngilizce çevirisi yer almaktadır. Kitabın sol sayfasında Uygurca metin, sağ sayfasında ise İngilizce çeviri yer alacak şekilde düzenlenen bu bölümde, İngilizce çevirinin altında Uygurca metne karşılık gelen Çince bölümler de bulunmaktadır. Metnin İngilizce çevirisinde açıklayıcı olması bakımından bazı Uygurca sözcüklere karşılık gelen Sanskritçe terimler de parantez içinde belirtilmiştir. Uygurca metinde, bölüm numaralarına göre başlık verilmiş ve bu bölümlerin Çince metinde hangi sayfa ve satır numaralarına geldiği belirtilmiştir. Uygurca metnin numaralandırılması ise yazmaların numaralandırmasına göre yapılmıştır. Sayfaların ön yüzü R (recto), arka yüzü V (verso) olarak numaralandırılmıştır. Çalışmada Uygurca metin 25R1 satırı ile başlayıp 40R20 satırı ile sona ermektedir. 40 numaralı yazmanın arka yüzü boştur. Metnin kolofon bölümü, kitabın ikinci bölümünde verilmemiş olup kitabın giriş bölümünde "Colophon" alt başlığında verilmiştir (s. 13-14). 40 numaralı yazmanın 21-52. satırları arasındaki *Jin hua chao* metni bu kitapta incelenmemiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü Uygurca metin ve metnin İngilizce çevirisi ile ilgili yapılmış bazı açıklamaları içerir. Çalışmanın üçüncü bölümünde metinle ilgili yapılan açıklamalarda genellikle çeşitli sözcüklerin ve terimlerin anlamları üzerinde

durulmuştur. Çalışmasının giriş bölümünde Shōgaito, anlaşılması güç bir metin olan *Abhidharmakośabhāṣya*'nın Uygurca çevirisini daha iyi anlamak için *Abhidharmakośabhāṣya*'nın başka dillerdeki çevirilerinden de yararlandığını söylemiştir. Metnin İngilizce çevirisi içinse, özellikle terminoloji için *Abhidharmakośabhāṣya*'nın Fransızcadan yapılan İngilizce çevirisinden yararlandığını belirtmiştir.

The Uighur Abhidharmakośabhāṣya preserved at the Museum of the Ethnography in Stockholm'un dördüncü bölümü kitapta kullanılan kısaltmaları ve kaynakçayı içermektedir. Kitabın beşinci bölümü ise sözlük bölümüdür. Bu bölümde, metindeki Uygurca sözcükler İngilizce ve Çince metinde kullanılan Çince karşılıkları ile verilmiştir. Sözcüklerin geçtiği satırların numaraları da sözcüklerle beraber yer almaktadır. Budizm terimleri olarak kullanılan bazı Uygurca sözcükler için İngilizce ve Çince karşılıkların yanında Sanskritçe karşılıklar da verilmiştir. Metinde kullanılan sözcüklerden Uygurcaya Soğudca, Sanskritçe ve Toharcadan geçmiş olan sözcüklerin kaynak dildeki şekilleri de sözlükte yer almıştır. Kitabın son bölümü olan altıncı bölüm, Uygurca *Abhidharmakośabhāṣya*'nın tıpkıbasımlarının yer aldığı "Facsimiles" bölümüdür. Kitapta 307-338. sayfalar arasında yer alan bu bölümde, koleksiyondaki numaralarına göre sıralanmış yazmaların renkli tıpkıbasımları vardır. Yazmaların sayfalarında kaç satır olduğu bilgisi de yine tıpkıbasım bölümünde belirtilmiştir.

Shōgaito (2014)'te ele alınmayan 40 numaralı yazmanın içerdiği Uygurca *Jin hua chao* metni üzerine Kōgi Kudara'nın iki çalışması bulunmaktadır. Yapılan ilk çalışma Kudara'nın 1982 yılında *Indogaku bukkyōgaku kenkyū*'da yayımlanan Japonca makalesidir. Kudara, makalesinde Sanskritçeden Uygurcaya çevrilen bu üç gāthā'nın Sanskritçe ve Çince karşılıklarını, Uygurca metnin yazı çevrimini ve gāthāların Japonca çevirisini ele almıştır. Kudara'nın 1988 yılına ait çalışması ise, 1982 yılındaki makalesiyle aynı içerikteki Almanca çalışmadır. Almanca çalışmada, Japonca makaleden farklı olarak *Jin hua chao*'nun tıpkıbasımı da yer almıştır (Kudara, 1988, 100-101).

7.2 Tayvan'da Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri

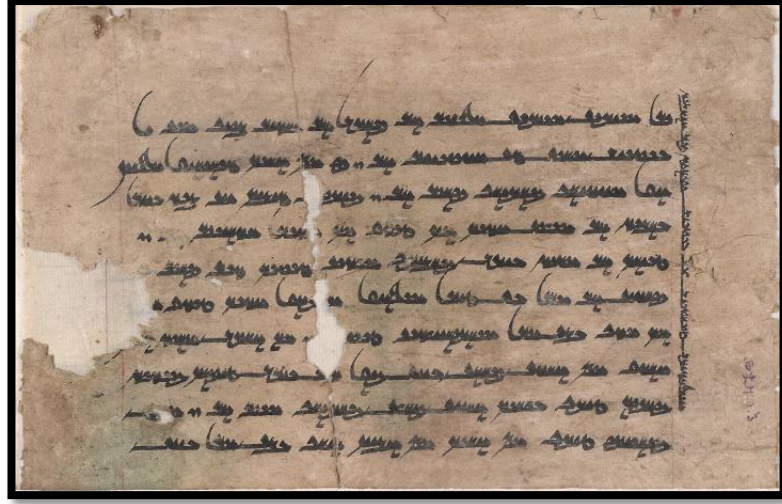
Dunhuang yazmalarının muhafaza edildiği ülkelerden bir diğeri olan Tayvan'ın başkenti Taipei'de yer alan Academia Sinica (Çin. 中央研究院 Zhongyang yanjiu

yuan), Tayvan'daki en büyük Dunhuang yazmaları koleksiyonuna sahip kurumlardan biridir (Ttu, 1989). Academia Sinica'nın Dunhuang yazmaları koleksiyonunda 51 eser bulunmaktadır. Bu eserlerden 48'i yazma eserdir. Yazma eserlerin içinde 36 adet Çince, 10 adet Tibetçe, 1 adet Tangutça ve 1 adet Uygurca yazma bulunmaktadır. Geriye kalan üç eser ise Budist resimlerdir; resimlerden ikisi Buda resimlerini içeren resim rulolarıdır. Söz konusu eserlerin hepsi dijital ortama aktarılmıştır. Academia Sinica'da yer alan Dunhuang yazmaları üzerine bir katalog çalışması, 1999 yılında A-Tsai Cheng tarafından yapılmıştır. (A-Tsai Cheng, "Taipei Zhongyanyuan Fu Sinian tushuguan cang Dunhuang juanzi tiji," *Wu Quiyu xiansheng bazhi huadan Dunhuangxue tekan*, Taipei: Wenjin chubanshe, 1999: 355,402.)

7.2.1 Academia Sinica No. 188171

Academia Sinica'da bulunan tek Uygur harfli yazma, parşömen tomarı biçiminde el yazması bir eserdir. Her sayfada 11 ila 15 Uygurca satır bulunmaktadır. Toplam 63 sayfadan oluşan 188171 numaralı bu yazmanın 53 sayfası *Buddhāvataṃsaka-sūtra*'dan bir bölüm içermektedir. Yazmanın kalan 10 sayfasında ise Çince-Uygurca karışık yazılar görülmektedir.

188171 numaralı el yazması üzerine yapılmış bir metin çalışması bilindiği kadarıyla yoktur. Ancak, Mirkamal Aydar'ın 2013 tarihli makalesinde, Academia Sinica'da bulunan Uygurca *Buddhāvataṃsaka-sūtra* metni ile Haneda fotoğraf koleksiyonundaki *Buddhāvataṃsaka-sūtra* parçaları karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve her iki metnin de Anzang tarafından Uygurcaya çevrildiği ortaya konmuştur (Mirkamal, 2013, 78).

Şekil 10: Uygurca Buddhāvataṃsaka-sūtra Tayvan nüshasından bir sayfa

7.3 Amerika’da Bulunan Dunhuang Uygur Metinleri

Dunhuang Mogao Mağaralarından çıkarılmış eserlerin görece küçük bir bölümü, Amerika Birleşik Devletlerinde, çeşitli müze ve kütüphanelerde bulunmaktadır. Bu kurumlardan en büyük koleksiyona sahip olan kurum Princeton Üniversitesi’dir. Princeton Üniversitesi dışında Washington’da bulunan Freer Galery, Los Angeles ve Berkeley’deki California Üniversitesi bu kurumlardan bazılarıdır (IDP, 2011).

Amerika’da, Dunhuang’da bulunmuş Uygur metinlerinin bulunduğu tek kurum Princeton Üniversitesi East Asian Library’dir.

7.3.1 Princeton Koleksiyonu

Princeton Üniversitesi East Asian Library’de bulunan 83 Dunhuang yazması, Amerika’daki en büyük Dunhuang yazma koleksiyonunu oluşturmaktadır. Princeton Koleksiyonu olarak adlandırılabilen bu koleksiyondaki yazmaların bir kısmı James Lo ve Lucy Lo’nun 1943-1944’te Dunhuang’dan topladıkları yazmalar olup bazı yazmalar ise James ve Lucy Lo’ya Çinli ressam Daqian Zhang tarafından hediye edilmiş yazmalardır. Yazmaların kim tarafından bulunduğu yazmaların üzerindeki mühürlerle de kanıtlanmaktadır (Chen, 2010, 2). Princeton Üniversitesi East Asian Library’de bulunan bu yazmalar *Peald* (Princeton East Asian Library Dunhuang) kısaltmasıyla adlandırılarak numaralandırılmıştır. Judith Bullitt’e ait Princeton Dunhuang yazmaları katalog çalışmasına göre Princeton Üniversitesi’nde bulunan Dunhuang yazmaları, Çince Budist sutralar, Çince klasik metinler, Çince idari belgeler, Uygurca, Tangutça ve Soğudca metinler ve resim parçaları olmak üzere beş

kategoriye ayrılabilir (Bullitt, 1989, 13). Yazıldıkları dönemlere bakıldığında ise yazmaların Tang öncesi dönemden başlayarak 15. yüzyıla kadar çeşitli dönemlere ait oldukları görülmektedir (Bullitt, 1989, 14, 18, 23-24; Chen, 2010, 5). 11. yüzyıldan sonraki yüzyıllara ait yazmalar Mogao Kuzey Mağaralarından çıkarılmış olmalıdır (Chen, 2010, 2). Princeton Dunhuang yazmaları hakkındaki ilk tanıtım çalışmasını 1989 yılında Judith Bullitt yapmış, koleksiyondaki Çince yazmaların katalog çalışması ise Huaiyu Chen tarafından yapılmıştır. Chen çalışmasında hem Çince yazmalarda hem de Çince olmayan yazmalarda görülen mühürlerin ve Çince olmayan yazmaların listelerini de vermiştir (Chen, 2010, 7-12).

Princeton Koleksiyonunda bulunan toplam Uygurca yazma sayısı 10'dur. Koleksiyonda bulunan Uygurca yazmalar Peald 6a-6f arasındaki altı yazma ile *Peald* 6h, 6i, 6r ve 8h yazmalarıdır. Tamamı parça biçiminde bulunan bu yazmaların üçü (Peald 6c, 6e, 6h) kehanet metni, ikisi (Peald 6b ve 6r) ise Budist içerikli metin olarak tespit edilmiştir. Kalan beş yazmanın içeriği henüz herhangi bir çalışmayla tespit edilmemiş olmakla birlikte, bu beş yazmadan üçünün (Peald 6d, 6f, 6i) kehanet metni olarak tespit edilen yazmalarla aynı Tangutça yazma parçalarının arkasında bulunması dolayısıyla, bu yazmaların aynı mağaradan çıkarılma ve aynı içerikte olma ihtimali bulunmaktadır. Başka bir deyişle, Princeton Koleksiyonundaki Peald 6c, Peald 6d, Peald 6e, Peald 6f, Peald 6h ve Peald 6i yazmaları, Tangutça bir *Abhidharmamahābhāṣāśāstra* yazmasının parçalarının arkasına yazılmış Uygurca metinler olup büyük ihtimalle benzer içeriklere sahiptir. Peald 6e'ye ait başka bir parçanın Mogao Kuzey Mağaralarında bulunan B157:54 numaralı yazma olması dolayısıyla da bu parçaların da B157 numaralı mağaralardan çıkarılmış Moğol dönemine ait Uygurca yazmalar oldukları düşünülebilir (Matsui, 2012a, 158).

Tablo 17: Princeton Koleksiyonundaki Uygurca yazmalar

<u>Yazma numarası</u>	<u>İçerik</u>	<u>Satır sayısı</u>
Peald 6a	Belirsiz	8 satır
Peald 6b	<i>Madhyamāgama</i>	55 satır
Peald 6c (arka yüz)	Kehanet	8 satır

Tablo 17 – devam

Peald 6d (arka yüz)	Kehanet	9 satır
Peald 6e (arka yüz)	Kehanet	16 satır (5+8+3)
Peald 6f	Kehanet	4 satır (ön yüz); 11 satır (arka yüz)
Peald 6h (arka yüz)	Kehanet	16 satır
Peald 6i (arka yüz)	Kehanet	9 satır
Peald 6r	<i>Daśakarmapathāvadānamālā</i>	16 satır
Peald 8h	Belirsiz	1 satır

7.3.1.1 Peald 6a

Princeton East Asian Library’de muhafaza edilen Dunhuang Uygur metinlerinin ilki Peald 6a numarasına kayıtlı tek yapraklık metindir. El yazması olmayan Peald 6a’da görülen noktalama işaretleri, metnin matbu olma özelliğiyle birlikte Peald 6a’nın 13. yüzyıldan sonraki bir döneme ait olma ihtimalini güçlendirmektedir (Bullitt, 1989, 23). Buna göre bu metin Dunhuang Kütüphanesi Mağarasından değil Mogao Kuzey Mağaralarından çıkarılmış olmalıdır (Bullitt, 1989, 24). Peald 6a’nın sol alt köşesinde iki adet mühür bulunmaktadır. Bu mühürlere ilki Daqian Zhang’a ait mühürlere biridir. Mühürde yazan 南北東西只有相隨無別離 *Nanbeidongxi zhi you xiangsui wu bieli* ifadesi esasen bir şiir dizesidir (Chen, 2010, 10). Yaprakta görülen ikinci mühür ise yine Daqian Zhang’a ait 稅牛厂 *Shuiniuchang*⁸ mührüdür (Chen, 2010, 11). Bu mühürlere yola çıkıldığında, Peald 6a’nın Daqian Zhang’ın James ve Lucy Lo’ya armağan ettiği eserlerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Peald 6a ile ilgili yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle metnin içeriği de henüz tespit edilmiş değildir.

Tıpkıbasım: IDP *Peald 6a*.

⁸ Chen’in okuyuşu “Tuoniuchang” şeklindedir. Ancak mühürde yer alan Çince karakter 稅 shui şeklinde okunmalıdır.

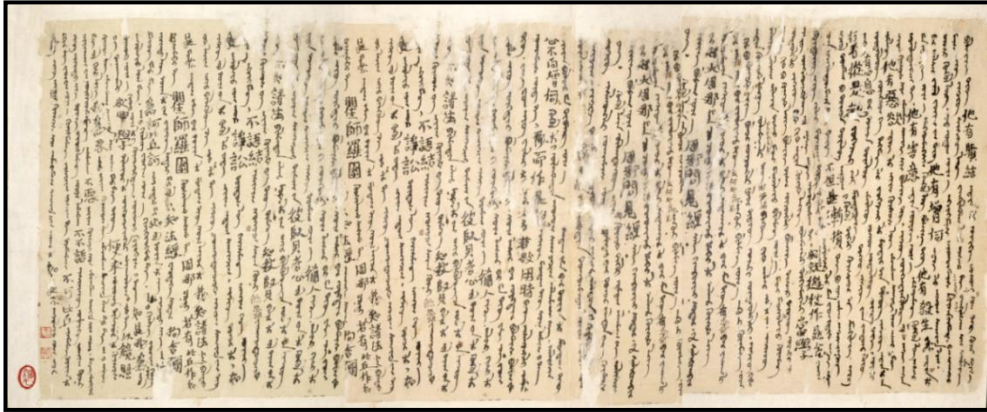
7.3.1.2 Peald 6b

Peald 6b, 25 cm genişliğinde ve 51 cm uzunluğunda yalnızca ön yüzü yazılı tek yapraklık bir el yazmasıdır. İşlek Uygur harfleriyle yazılmış el yazmasında yer yer Çince karakterler de görülmektedir. Bu özellikleriyle Peald 6b Moğol dönemine ait bir yazma olmalıdır (Mirkamal, 2010, 4). Toplam 55 satırdan oluşan metin, bir āgama metnidir. Çince kaynaktan yapılmış birebir çeviriden ziyade özet biçiminde denilebilecek bu Uygurca çeviri *Madhyamāgama*'nın (Çin. 中阿含經 *Zhong ahanjing*) 23. bölümüne denk gelmektedir (Mirkamal, 2010, 5).

Peald 6b'de ikisi yazmanın üzerinde, biri ise yazmanın yapıştırıldığı arkalık kâğıdının üzerinde olmak üzere üç adet mühür bulunmaktadır. Yazmanın üzerindeki mühürler Daqian Zhang'a ait 大千 *Daqian* mührü ile 張爰印 *Zhang Yuanyin* mührüdür. Arkalık kâğıdında ise Lucy Lo'ya ait 鑄先 *Liu Xian* mührü görülmektedir (Chen, 2010, 183-184).

Metin: Mirkamal, 2010, 1-26.

Tıpkıbasım: IDP, *Peald 6b*.

Şekil 11: Peald 6b

7.3.1.3 Peald 6c

Peald 6c, 18 cm uzunluğunda ve 16,5 cm genişliğinde bir el yazmasıdır. Yazmanın ön yüzünde Tangutça *Abhidharmamahābhāṣāśāstra* metni bulunmaktadır. Yazmanın arka yüzünde ise 8 satır Uygur harfli bulunmaktadır. Bu metnin Taoist 玉匣記 *Yuxia ji* metninden esinlenilerek meydana getirilmiş bir kehanet metni olduğu Dai Matsui tarafından tespit edilmiştir (Matsui, 2012a, 162-163). Peald 6c'de bir 八

卦 *bagua* (Çin. “sekiz sembol”) haritası açıklaması yer almaktadır. Metinde, “*bagua*”nın Uygurca karşılığı metnin 2. satırında “par kay” olarak verilmiştir (Matsui, 2012a, 163).

Metin: Matsui, 2012a, 162-163.

Tıpkıbasım: IDP, *Peald 6c verso*.

7.3.1.4 Peald 6d

Ön yüzü Tangutça olan Peald 6d'nin arka yüzünde 9 satır Uygurca metin bulunmaktadır. Yazma parçasının uzunluğu 11 cm, genişliği ise 20 cm'dir. Peald 6d'deki Uygurca metinle ilgili yapılmış herhangi bir metin çalışması bulunmadığından metnin içeriği de henüz tespit edilmiş değildir.

Tıpkıbasım: IDP *Peald 6d verso*.

7.3.1.5 Peald 6e

Peald 6e, iki parçanın yapıştırılmasıyla oluşmuş 15,5 cm x 20 cm boyutlarında Tangutça bir yazma parçasıdır. Bu parçanın arka yüzünde içinde Uygurca yazılar bulunan sekize ayrılmış bir çember ile birlikte çemberin yer aldığı büyük parçada 5 satır, bu parçaya yapıştırılmış daha küçük olan parçada ise 3 satır bulunmaktadır. Bu iki yazma parçası birbirine yapıştırılmış olmakla birlikte, Uygurca yüzdeki çemberin sekiz parçasından ikisinin eksik olması nedeniyle bu parçaların birbirinden ayrı parçalar oldukları belirtilmelidir. Matsui, 6e'deki çemberin bu eksik parçasını Dunhuang Academy'de bulunan Mogao Kuzey Mağaraları yazmalarından B157:54 olarak saptamıştır (Matsui, 2012a, 158). Buna göre Peald 6e'nin de bu yazma ile aynı mağaradan çıkarılmış olması gerekmektedir.

Peald 6e'deki Uygurca metin, tıpkı Peald 6c gibi bir kehanet metnidir. Kaynak olarak alınan metin de yine Peald 6c'deki gibi *Yuaxi ji*'dir. Peald 6e'de bulunan sekize bölünmüş çemberde Çinlilerin dört sembolünün (Çin. 四象 *sixiang*) Uygurca karşılıkları yer almaktadır (Matsui, age, 159):

- 1) Güneyin kızıl kuşu (朱雀 *zhuque*): kızıl sağışgan
- 2) Batının beyaz kaplanı (白虎 *baihu*): ağ bars
- 3) Kuzeyin kara savaççısı (玄武 *xuanwu*): kara yılan

4) Doğunun mavi ejderhası (青龍 *qinglong*): kök luu

Metin: Matsui, 2012a, 158-160.

Tıpkıbasım: IDP, *Peald 6e verso*.

7.3.1.6 Peald 6f

Ön yüzünde Tangut karakterleri bulunan 16,5 cm x 20 cm boyutlarındaki yazmanın arka yüzünde 11 Uygurca satır bulunmaktadır. Bu bölümle ilgili yapılmış herhangi bir metin çalışması henüz bulunmamakla birlikte, Matsui Peald 6f'nin arka yüzündeki metnin Uygurca bir kehanet metni olduğunu belirtmiştir (Matsui, 2012b, 239). Yazmanın arka yüzündeki 11 satır Uygurca metnin dışında, Peald 6f'nin ön yüzündeki Tangutça metnin arasına yazılmış Uygur harfli dört satır da bulunmaktadır. Daha çok karalama biçiminde yazılmış bu satırların yazmanın arkasındaki Uygurca metinle herhangi bir bağlantısı yoktur. Matsui, yazmanın ön yüzündeki bu karalamaların Budist Tangut metniyle ilgili tutulmuş bir çeviri notu olduğunu düşünmektedir (Matsui, age, 240-241).

Metin: Matsui, 2012b, 283-243.

Tıpkıbasım: IDP, *Peald 6f*.

7.3.1.7 Peald 6h

Peald 6h numarasında kayıtlı yazma, ön yüzünde Tangutça bir metni bulunan, arka yüzünde ise toplam 16 satır Uygurca metin bulunan 17 cm x 20 cm boyutlarında bir yazmadır. Yazmanın arka yüzündeki Uygurca metin bir kehanet metnidir. *Yuaji xi* ile paralellikler taşıyan bu fal metni, dışarı çıkmanın uğurlu ve uğursuz olduğu günlerden bahsetmektedir (Matsui, 2012a, 160).

Metin: Matsui, 2012a, 160-162.

Tıpkıbasım: IDP, *Peald 6h verso*.

7.3.1.8 Peald 6i

Ön yüzü Tangutça karakterlerle yazılı 9 cm x 19,5 cm boyutlarındaki yazmanın arka yüzünde 9 satır Uygurca metin yer almaktadır. Uygurca metinle ilgili yapılmış herhangi bir çalışma olmadığından metnin içeriği henüz kesinlik kazanmış değildir.

Tıpkıbasım: IDP, *Peald 6i verso*.

7.3.1.9 Peald 6r

Peald 6r yalnızca ön yüzü yazılı, uzunluğu 23 cm, genişliği ise 34 cm olan tek yapraklık bir yazmadır. Yazma toplam 16 Uygur harfli satırdan ve metne eşlik eden bir resimden meydana gelmektedir. Yazmada üst ve alt satır çizgileri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Peald 6r’de dört adet mühür bulunmaktadır. Bu mühürlerden 張爱 *Zhang Yuan* mühürü ile Daqian Zhang’a ait 大千居士 *Daqian jushi* mühürü yazmanın üzerine, yine Zhang’a ait 不負古人告後人 *bufu guren gao houren* mühürü ile James ve Lucy Lo’ya ait 雷音寺供養 *Leiyinsi gongyang* mühürü ise arkalık kâğıdının üzerine basılmıştır (Chen, 2010, 9-11).

Peald 6r’nin içeriğini Bullitt *Vajracchedikā Prajñāpāramitā Sūtra* olarak verse de (Bullitt, 1989, 18), Jens Wilkens bu tespitin yanlış olduğunu ve 6r’nin aslında bir *Daśakarmapathāvadānamālā* metni olduğunu belirtmiştir (Wilkens, 2015, 209). Peald 6r’de yer alan resim, dua eden rahipleri ve ateşler içinde yanan etrafı yılan ile çevrilmiş günahkârları tasvir etmektedir (Dients, 2014).

Peald 6r ile ilgili yapılmış herhangi bir metin çalışması bulunmamaktadır.

Tıpkıbasım: IDP, *Peald 6r*.

Şekil 12: Peald 6r

7.3.1.10 Peald 8h

Princeton East Asian Library’de bulunan 10 adet Uygurca yazmadan sonuncusu Peald 8h’dir. 12 cm uzunluğunda ve 13 cm genişliğinde olan bu yazma parçasında Uygur harfli tek bir satır ve Budist tasvirde bir bölüm görülmektedir. Yazma parçasının yapıştırıldığı arkalık kâğıdında, Peald 6r’de de görülen 雷音寺供養 *Leiyinsi gongyang* mührü bulunmaktadır.

Peald 8h ile ilgili yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

Tıpkıbasım: IDP, *Peald 8h*.

7.3.1.10.1 Princeton Koleksiyonundaki Uygurca yazmalar ile ilgili yapılmış çalışmalar

Pelliot Koleksiyonunda bulunan 10 yazmadan üzerine çalışma yapılmış yazmalar, Peald 6b, Peald 6c, Peald 6e, Peald 6f ve Peald 6h numaralı yazmalardır. Bu yazmalardan Peald 6b Uygurca *Madhyamāgama* metni, kalan yazmalar ise Uygurca kehanet metinleridir.

Peald 6b ile yapılmış metin çalışması Aydar Mirkamal’a aittir (Mirkamal, 2010). Mirkamal, çalışmasında şimdiye kadar yayımlanmış Uygurca *Madhyamāgama* çevirilerinin listesini verdikten sonra bu metinlerden biri olan Peald 6b’nin Uygurca metninin yazı çevirimine yer vermiştir. Yazı çeviriminden sonra satır satır Uygurca metnin Çince çevirisini ve metnin asıl Çince kaynaktan karşılık geldiği bölümleri bir arada ele almıştır. Böylece özet halinde bir çeviri olan Peald 6b’nin asıl kaynaktan karşılaştırılması mümkün olmuştur. Bu karşılaştırmadan sonra son olarak metnin sözlüğü çalışmada yer almıştır.

Princeton koleksiyonunda Peald 6c-6i numaralar arasındaki yazmalar, Tangutça bir sutra metninin parçalarıdır. Bu parçalardan Peald 6g dışındakilerinin hepsinin arkasında Uygurca yazılar görülmektedir. Dai Matsui’nin bu parçalardan dördüyle ilgili yapılmış iki çalışması vardır. Çalışmalardan ilki Peald 6c, Peald 6e ve Peald 6h numaralı yazmaları kapsamaktadır (Matsui, 2012a). Çalışmada bu yazmaların metinlerinin yanı sıra, tıpkı bu üç yazma gibi bir fal metni olan Dunhuang yazması B165:3’ün metin incelemesi de yapılmıştır. Matsui çalışmasında, bu metinlerin esinlendiği Çince kaynak metni *Yuxia ji* belirtmiş ve Uygurca yazmaları gerekli yerlerde bu kaynaktan karşılaştırmalı olarak ele alıp açıklamıştır. Çalışmada dört

Uygurca yazmanın yazı çevirimi, İngilizce çevirisi ve açıklamaları yer almaktadır. Matsui, yukarıda söz edilen yazmalar dışında, Princeton'da bulunan Uygur metinlerinden Peald 6f numaralı yazma üzerine de bir çalışma yayımlamıştır (Matsui, 2012b). Matsui bu çalışmada Peald 6f'nin ön yüzündeki Tangutça metnin üzerine yazılmış Uygurca sözcüklerin çözümlemesini yapmış, bu sözcüklerin yazmanın arka yüzündeki Uygurca metinden bağımsız olarak yazıldığını ve yazmanın ön yüzünde yer alan Tangutça metin ile ilgili olduğunu saptamıştır.

8 SONUÇ

“Dunhuang Uygur Metinleri Üzerine Açıklamalı Kaynakça” adlı çalışmada, bugüne kadar yayımlanmış Dunhuang Uygur metinleri ile bu metinler üzerine yapılmış metin ve tıpkıbasım çalışmaları üzerinde durulmuştur. Dunhuang Uygur metinleri denildiğinde akla gelmesi gereken 20. yüzyılın başından günümüze değin sürdürülmekte olan arkeolojik çalışmalar sonucu Dunhuang Mogao Mağaralarında bulunup incelenmiş bütün Uygurca yazmalardır. Söz konusu yazmalar yalnızca Dunhuang Mogao Güney Mağaralarında bulunan Kütüphane Mağarasından çıkarılmış 11. yüzyıl öncesine ait yazmalar ile sınırlandırılmamalı, 20. yüzyılın başından itibaren çeşitli araştırmacılar tarafından bulunmuş Dunhuang Mogao Kuzey Mağaraları yazmaları ile 1989-1995 yıllarda Dunhuang Akademisinin Dunhuang Mogao Kuzey Mağaralarına gerçekleştirdiği keşif gezileri sonucu bulunan çoğu parça durumundaki Uygurca yazmaların varlığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışmada, üzerine çok sayıda inceleme yapılmış, araştırmacılar tarafından daha iyi bilinen Kütüphane Mağarası yazmalarının yanında, yukarıda bahsedilen ve Kütüphane Mağarası eserlerine göre daha az bilinir durumda olan Dunhuang Mogao Kuzey Mağarası metinleri de ele alınmıştır. Akademik çevrelerce oldukça iyi bilinen İngiltere’deki Stein koleksiyonu ve Fransa’daki Pelliot koleksiyonu gibi büyük koleksiyonlar dışında, Çin, Japonya, İsveç, Amerika ve Tayvan gibi daha küçük koleksiyonlardaki Uygurca yazmalar da çalışmaya dâhil edilmiş, böylece dünyanın çeşitli ülkelerinde dağınık bir durumda bulunan bütün Dunhuang Uygur metinleri bir araya toplanarak ayrıntılı bir Dunhuang Uygur metinleri koleksiyonunun ortaya konması amaçlanmıştır. Aynı şekilde, söz konusu metinler üzerine yapılmış İngilizce, Fransızca, Almanca, Çince, Japonca ve Türkçe çalışmaların bir araya getirilip kapsamlı bir Dunhuang Uygur metinleri kaynakçası hazırlanmıştır.

Ulaşılabilen bütün Dunhuang Uygur metinlerini inceleyen ve bu metinler üzerine yapılmış tüm çalışmaları içeren bir kaynakça ortaya koymayı hedefleyen bir çalışma, bilindiği kadarıyla henüz ortaya konmuş değildir. Bir deneme niteliğindeki bu

çalışmanın devam ettirilebilir bir çalışma olduğu belirtilmelidir. “Dunhuang Uygur Metinleri Üzerine Açıklamalı Kaynakça” başlıklı bu çalışma, Dunhuang bölgesinde keşfedilecek olan yeni Uygurca metinlerle, henüz yayımlanmamış Dunhuang Uygur yazmalarının dijital ortama aktarılmasıyla ve Dunhuang Uygur metinleri üzerine yapılacak yeni çalışmalarla birlikte güncellenmesi gereken geliştirilebilir bir çalışmadır.

Çalışma boyunca ele alınan metinler, tarihte Dunhuang’ın özellikle kültürel anlamdaki önemini ve dönemin çok uluslu ortamının varlığını gözler önüne sermektedir. Dunhuang metinleri üzerine yapılacak herhangi bir çalışmanın yalnızca tek bir kültür üzerine yapılacak bir çalışma olmayacağı, yapılacak herhangi bir inceleme için dönemin çok uluslu yapısı gereği diller ve kültürler arası bir bakış açısının gerekli olduğu da böylece ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında, Dunhuang metinlerinin dünyanın dört bir yanına dağılmış olması, metinlerin bulunduğu ülkedeki araştırmacıların bu metinlere ulaşmasını diğer araştırmacılara kıyasla kolaylaştırmış; bu da farklı dillerde çok sayıda Dunhuang metin çalışmasının ortaya konmasına neden olmuştur. Bu nedenle, Dunhuang Uygur metinleri üzerine yapılacak olan bir çalışma, farklı dillerde yapılmış çeşitli çalışmaları kaynak olarak almayı gerektirmektedir. Günümüze kadar yayımlanmış çeşitli ülke ve kurumlarda muhafaza edilmekte olan Dunhuang Uygur metinlerini ve bu metinler üzerine yapılmış farklı dillerdeki çalışmaları bir araya getiren bu çalışmayla hem Dunhuang çalışmaları alanında hem de eski Uygurca alanında yapılacak yeni çalışmalara katkıda bulunmak ve araştırmacılara Dunhuang Uygur metinleri hakkında genel bir fikir edindirmek amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Arat, Reşit Rahmeti. **Eski Türk Şiiri**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1965.
- Asmussen, Jes Peter. **X^uāstvānīft. Studies in Manichaeism**. Copenhagen: Munksgaard, 1965.
- Ayazlı, Özlem, Mehmet Ölmez. “Eski Uygurca Metinlerin Transkripsiyonu.” **Orta Asya’dan Anadolu’ya Alfabeler, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi**. 62 (2011): 43-83.
- Bang, Wilhelm, A. von Gabain, G. R. Rachmati. **Das buddhistische Sūtra Säkiz yükmäk**. Berlin: Verlag der Akademie, 1934.
- Barutçu, Sema. **Abidarim ƙunlıg ƙoşavarti şastirtaƙı ƙınkirtü yörüglerning kingürüsü’nden üç itigsizler**. Ankara: TDK Yayınları, 1998.
- Bazin, Louis. **Eski Türk Dünyasında Kronoloji Yöntemleri**. Çev. Vedat Köken. Ankara: TDK Yayınları, 2011.
- Bazin, Louis, James Russell Hamilton. “Un Manuscrit Chinois et Turc Runiforme de Touen-Houang (BM. Or., 8212 (78) et (79)).” **Turcica, Revue D’Etudes Turques**. IV (1972): 25-42.
- Benveniste, Émile. **Textes sogdiens**. Paris: P. Geuthner, 1940.
- Berthier, Annie. **Manuscripts, xylographes, estampages: les collections orientales du Département des manuscrits**. Paris: Bibliothèque Nationale de France, 2000.
- Bullitt, Judith Ogden. “Princeton’s Manuscript Fragments from Tun-huang.” **The Gest Libray Journal**. 3, no. 1-2 (1989): 7-29. http://library.princeton.edu/eastasian/EALJ/ejPDF.php?aKey=bullitt_judith_ogden.ealj.v03.n01.p007.pdf [16.10.2015].
- Chen, Huaiyu, Nancy Norton Tomasko. “Chinese-Language Texts from Dunhuang and Turfan in the Princeton University East Asian Library.” **The East Asian Library Journal**. s. 14, c. 2 (2010): 1-13, http://library.princeton.edu/eastasian/EALJ/chen_huaiyu.EALJ.v14.n02.p001.pdf [20.04.2016].
- Clark, Larry. **Uygur Manichaean Texts: Volume II. Liturgical Texts: Texts, Translations, Commentary**. Turnhout: Brepols, 2013.
- Clauson, Gerard. “Notes on the ‘Irk Bitig.’” **Ural-Altäische Jahrbücher**. XXXIII (1961): 218-225.

- _____. **Turkish and Mongolian Studies**. London: Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, 1962.
- Cohen, Monique. "Dunhuang at the Bibliothèque Nationale in Paris." **IDP News Issue No: 4**. 1996. http://idp.bl.uk/archives/news04/idpnews_04.a4d [28.03.2016].
- Dients, Karin. "Bringing ancient Buddhism to light." **News at Princeton**. 2014. <http://www.princeton.edu/main/news/archive/S41/58/99G03/index.xml?section=featured> [18.04.2016].
- Elöve, Ali Ulvi. "Bir Uygurca Yazı." **TDAYB** (1961): 311-317.
- Elverskog, Johan. **Uygur Buddhist Literature**. Turnhout: Brepols, 1997.
- Erdal, Marcel. "İrk Bitig Üzerine Yeni Notlar." **TDAYB**. 1977 (1978): 87-119.
- _____. "Uigurica from Dunhuang." **Bulletin of School of Oriental and African Studies**. 51, 2 (1988): 251-257.
- _____. "Further Notes on the *İrk Bitig*." **Turkic Languages**. 1 (1997): 63-100.
- Fujieda, Akira. "The Tunhuang Manuscripts, a general description (Part I)." **Zinbun: Memoirs of the Research Institute for Humanistic Studies**. 9 (1966): 1-32.
- _____. "The Tunhuang Manuscripts, a general description (Part II)." **Zinbun Memoirs of the Research Institute for Humanistic Studies**. 10 (1969): 17-39.
- Hamilton, James Russell. **Manuscrits ouïgours de Touen-houang. Le conte bouddhique du bon et du mauvais prince en version ouïgoure**. Paris: Klincksieck, 1971.
- _____. "Le Colophon de l'*İrk Bitig*." **Turcica**. VII (1975): 7-19.
- _____. "Sur deux présages de l'*İrk Bitig*." **Quand le crible était dans la paille, Hommage à Pertev Naili Boratav**. Haz. Rémy Dor-Michèle Nicolas. Paris: G.-P. Maisonneuve et Larose, 1978: 247-254.
- _____. "Les nombres chinois de un à trente en transcription sogdienne." **Nouvelles contributions aux études de Touen-houang**. Genève: Librairie Droz, 1981: 295-301.
- _____. **Manuscrits Ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-Houang**. vol. I-II. Paris: Peeters, 1986.
- _____. **Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası, Kalyanamkara ve Papamkara**. Çev. Ece Korkut-İsmet Birkan. Ankara: Simurg, 1998a.
- _____. **Dunhuang Mağarası'nda Bulunmuş Uygurca El Yazması İyi ve Kötü Prens Öyküsü**. Çev. Vedat Köken. Ankara: TDK Yayınları, 1998b.

- Hamilton, James Russell, Nicholas Sims-Williams. **Documents Turco-Sogdiens du IXe-Xe siècle de Touen-Houang**. London: School of Oriental and African Studies, 1990.
- IDP. “Dunhuang Manuscripts Collections in China.” **IDP News** 6. 1996. <http://idp.bl.uk/downloads/newsletters/IDPNews06.pdf> [09.05.2016].
- _____. “The Stein Collection in the British Library.” **IDP News** 12. 1998. http://idp.bl.uk/archives/news12/idpnews_12.a4d#top [09.05.2016].
- _____. “The Otani Explorations in Chinese Central Asia.” **Japanese Collections**. 2010a, http://idp.bl.uk/pages/collections_jp.a4d [11.05.2016].
- _____. **Chinese Collections**. 2010b. http://idp.bl.uk/pages/collections_ch.a4d [04.03.2016].
- _____. “Collections in the USA,” **Other Collections**. 2011. http://idp.bl.uk/pages/collections_other.a4d#7 [12.05.2016].
- Jong, Jan Willem. “Review of Şinasi Tekin’s *Buddhische Uigurica aus der Yüan-Zeit*.” **Indo-Iranian Journal**. 25 (1983): 225-226.
- Kara, György, Peter Zieme. **Ein uigurisches Totenbuch: Nāropas Lehre in uigurischer Übersetzung von vier tibetischen Traktaten nach der Sammelhandschrift aus Dunhuang British Museum Or. 8212 (109)**. Budapest: Harrossowitz Verlag, 1979.
- Kaya, Ceval. “İrk Bitig’de Falcılık.” **Kültür Tarihinde Gizli Diller ve Şifreler**. Haz. Emine Gürsoy Naskali-Erdal Şahin. İstanbul: Picus Yayınları, 2008: 359-368.
- Klimkeit, Hans-Joachim. **Gnosis on the Silk Road: Gnostic text from Central Asia**. San Francisco: HarperCollins Publishers, 1993.
- Klyashtornyj, Sergej G. “The Manichean Text T II D and *İrq Bitig* XIX.” **Turfan Revisited – The First Century of Research into the Arts and Cultures of the Silk Road**. Haz. Desmond Durkin-Meisterernst vd. Berlin: Dietrich Reimer Verlag, 2004: 147-148.
- Kudara, Kōgi. “Kusharon chū ‘Kin ka shō’ ni tsuite.” **Indogaku bukkyōgaku kenkyū**. 30, 2 (1982): 994-989.
- _____. “Myōho renga kyō genjō san no uiguruyaku danpen [Fragments of the Miao-fa-lien-hua-ching Hsüan-tsan in Uigur].” **Nairiku ajia nishi ajia no shakai to bunka**. Tōkyō: Yamakawa Shuppansha, 1983: 185-207.
- _____. “A Fragment of a Uigur Version of the Abhidharkośa-bhāṣya preserved at the Museum of Fujii Yūrinkan.” **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**. 24-25 (1986a): 305-323.

- _____. “Tenri toshokanzō uigurugo bunken [Uygur Texts Preserved at Tenri Central Library].” **Biblia, Bulletin of Tenri Central Library**. 86. (1986b): 127-180.
- _____. “Über den Chin-hua-ch’ao genannten Kommentar des Abhidharma-kośa-śāstra,” **Der türkische Buddhismus in der japanischen Forschung**. Haz. Jens Peter Laut-Klaus Röhrborn. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1988: 27-33.
- _____. “‘Pelliot Ouigour 218’: Its Significance.” **Documents et archives provenant de l’Asie Centrale. Actes du Colloque Franco-Japonais**. Haz. Akira Haneda. Kyōto: Association Franco-Japonaise des Études Orientales, 1990, 167-174.
- Kudara, Kōgi, Zieme Peter. “Two New Fragments of the Larger Sukhāvāṭīvyūhasūtra in Uigur.” **Studies on the Inner Asian Languages**. XII (1997): 73-82.
- Lalou, Marcelle. **Inventaire des manuscrits tibétains de Touen-houang conservés à la Bibliothèque Nationale (Fonds Pelliot tibétain)**. III. Paris: Bibliothèque Nationale, 1961.
- Le Coq, Albert von. **Huastuanift**. Çev. Süleyman Himran. Ankara: TDK Yayınları, 1951.
- Mac-Kenzie, David Neil. **The Buddhist Sogdian Texts of the British Library**. Leiden: Diffusion E.J. Brill, 1976.
- Matsui, Dai. “Uighur Almanac Divination Fragments from Dunhuang.” **Dunhuang Studies: Prospects and Problems for the Coming Century of Research**. St. Petersburg: Slavia, 2012: 154-166.
- _____. “Uighur Scribble Attached to a Tangut Buddhist Fragment from Dunhuang.” **Rossiskaja Akademija Nauk Institut Vostochnykh Rukopisej**. 2012: 238-243.
- Maue, Dieter, Klaus Röhrborn. “Ein ‘buddhistischer Katechismus’ in alttürkischer Sprache und tibetischer Schrift (Teil I).” **Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft**. 134 (1984): 286-313.
- _____. “Ein ‘buddhistischer Katechismus’ in alttürkischer Sprache und tibetischer Schrift (Teil II).” **Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft**. 135 (1985): 68-91.
- Mirkamal, Aydar. “Pulinsidun daxue tushuguan cang huihu ‘Zhong a hanjing’ yanjiu [The Uighur ‘Madhyama’ Agama Fragment Preserved in the Gest Collection of Princeton University Library].” **Kyōto Daigaku gengogaku kenkyū**. 29 (2010): 1-16.
- _____. “Ancang yu huihu wen ‘hua yan jing’ [Anzang and the Uighur ‘Avatamsaka Sutra’].” **Xiyu yanjiu**. 3 (2013): 74-86.

- Molnar, Ádám. “Traces of Shamanism in the Irq Bitig ‘Book of Divination’,” **Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992**. Ankara: TDK Yayınları, 1996: 367-371.
- Moriyasu, Takao (1982): “An Uighur Buddhist’s Letter of the Yuan Dynasty from Tun-huang -Supplement to ‘Uigurica from Tun-huang’-.” **Memoirs of the Research Department of Tōyō Bunko**. 40 (1982): 1-18.
- _____. “Gendai uiguru bukkyō no isshokan -Tonkō shutsudo uigurugo bunken hoi-” [“An Uighur Buddhist’s Letter of the Yuan Dynasty from Tun-huang, Supplement to ‘Uigurica from Tun-huang’”]. **Nairuku Ajia, Nishi Ajia no shakai to bunka**, Tōkyō: Yamakawa Shuppansha, 1983: 209-231.
- _____. “Uigurugo bunken [Uigurica from Dunhuang].” **Tonkō Kogo Bunken**. Tōkyō: Daitō Shuppansha, 1985a: 1-98.
- _____. “Chibetto moji de kakareta uigurubun bukkyō kyōri mondō P.t.1292 no kenkyū [Research on the Uygur Buddhist Catechism in Tibetan Script (P.t.1292)].” **Osaka daigaku bungakubu kiyō**. 25 (1985b): 1-85.
- _____. “Epistolary Formulae of the Old Uighur Letters from the Eastern Silk Road.” **Memoirs of the Graduate School of Letters Osaka University**. Part I: 51, (2011): 32-86.
- _____. “Epistolary Formulae of the Old Uighur Letters from the Eastern Silk Road.” **Memoirs of the Graduate School of Letters Osaka University**. Part II: 52 (2012): 1-98.
- _____. “Uiguru Manikyōshi kankei shiryō shūsei.” **Kinki Daigaku Kokusai Jinbun Kagaku Kenkyūsho Kiyō**. 26 (2015): 1-137.
- Morrison, Alastair. “The Story of Dunhuang, Gansu.” **IDP Education**. 2005. <http://idp.bl.uk/education/gansu/index.a4d#10> [12.05.2016].
- Niu, Ruji, Peter Zieme. “The Buddhist refuge formula. An Uighur manuscript from Dunhuang.” **Türk Dilleri Araştırmaları**. 6 (1996): 41-56.
- Oda, Juten. **Bussetsu tenchi hachiyō shinjūkyō ikkan: Torukogoyaku no kenkyū**. vol. I. Kenkyūhen, vol. II. Zuhan-Shiryōhen. Kyōto: Hōzōkan, 2010.
- _____. **A Study of the Buddhist Sūtra called Säkiz Yükmäk Yaruq or Säkiz Törlügin Yarumış Yaltrimış in Old Turkic**. Turnhout: Brepols, 2015.
- Orkun, Hüseyin Namık. **Eski Türk Yazıtları**. I-IV. İstanbul: TDK Yayınları, 1938-1941.
- _____. **Prens Kalyanamkara ve Papamkara hikâyesinin Uygurcası**. İstanbul: A. Kiral Basımevi, 1940.
- Ölmez, Mehmet. **Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan’daki Eski Türk Yazıtları, Metin-Çeviri-Sözlük**. Ankara: Bilgesu, 2013.

- Özbay, Betül. **Huastuanift: Manihaist Uygurların Tövbe Duası**. Ankara: TDK Yayınları, 2014.
- Pelliot, Paul. “La version ouigoure de l’histoire des princes Kalyāṇamkara et Pāpaṃkara.” **T’oung Pao**. 15 (1914): 225-272.
- _____. “Un catéchisme bouddhique ouïgour en écriture tibétaine.” **Journal Asiatique**. Onzième Série, 18 (1921): 135-136.
- Peng, Jinzhang. **Dunhuang Mogaoku beiqu shiku yanjiu**. Lanzhou: Gansu jiaoyu chubanshe, 2011.
- Peng, Jinzhang, Jianjun Wang. **Dunhuang Mogaoku Beiqu Shiku** [Northern grottoes of Dunhuang Mogao Caves]. I-III. Beijing: Wenwu chuban, 2000-2004.
- Pulleyblank, Edwin G. **Lexicon of Reconstructed Pronunciation in Early Middle Chinese, Late Middle Chinese, and Early Mandarin**. Vancouver: UBC Press, 1991.
- Räsänen, Martti. “Zu dem türkischen Runenschrifteintrag in der uigurischen Übersetzung des buddhistischen Sūtra Säkiz Jükmäk.” **Studia Orientalia**. 6/1 (1936): 1-2.
- Róna-Tas, András. **An Introduction to Turkology**. Szeged: Universitas Szegediensis de Attila József Nominata, 1991.
- Rong, Xinjiang. “The Nature of the Dunhuang Library Cave and the Reasons for its Sealing.” Çev. Valerie Hansen. **Cahiers d’Extrême-Asie**. vol. 11 (1999): 247-275.
- _____. **Eighteen Lectures on Dunhuang**. Çev. Imre Galambos. Leiden: Brill, 2013.
- Röhrborn, Klaus. “Zur Terminologie der buddhistischen Sekundärüberlieferung in Zentralasien.” **Zeitschriften der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft**. 133 (1983): 273-296.
- Rybatzi, Volker. “The Old Turkic *irk bitig* and Divination in Central Asia.” **Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi**. 49 (2010): 77-100.
- Sertkaya, Osman Fikri. “Tun-huang (Dun-huang) Metinleri ve Yapılan Yayınları.” **Türk Kültürü**. 239 (1983): 139-144.
- _____. “Kâğıda Yazılı Göktürk Metinleri ve Kâğıda Yazılı Göktürk Alfabeleri.” **TDAYB**. 1990 (1994): 167-181.
- Shōgaito, Masahiro. “Uigurugo shahon daiei hakubutsukanzō Or. 8212 (109) ni tsuite [On the Uygur Manuscript Or. 8212 (108) in the British Museum].” **Tōyō Gakuhō**. 56, 1-2 (1974): 44-57.

- _____. “Uigurugo shahon daiei hakubutsukanzō Or. 8212 (109) ni tsuite [On the Uygur Manuscript Or. 8212 (108) in the British Museum].” **Tōyō Gakuhō**. 57, 1-2 (1976): 17-35.
- _____. “Uigurubun bosatsu shūgyōdō -Pelliot Ouïgour 4521 kara- [Uygur Text of the Bodhisattva-caryā -Pelliot Ouïgour 4521-].” **Annals of Foreign Studies**. 31 (1994): 33-96.
- _____. “On the Contents of the Uighur Version of the Abhidharmakośabhāṣya-ṭīkā Tattvārtha.” **Turfan, Khotan and Dunhuang**. Berlin: Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften, 1996: 293-306.
- _____. **Roshia shozō Uiguru bunken no kenkyū: Uiguru moji hyōki kanbun to Uigurugo butten tekusuto** [Uigur Manuscript in St. Petersburg: Chinese texts in Uighur script and Buddhist Uighur texts]. Kyōto: Kyōtodaigaku daigakuin bungaku kenkyūka, 2003.
- _____. **Uigurubun abidaruma ronsho no bunken gakuteki kenkyū** [Uighur Abhidharma Texts: A Philological Study]. Kyōto: Shōkadō, 2008.
- _____. **The Uighur Abhidharmakośabhāṣya preserved at the Museum of Ethnography in Stockholm**. Wiesbaden: Harrossowitz Verlag, 2014.
- Stein, Marc Aurel. **Serindia: Detailed Report of Archaeological Explorations in Chinese Turkestan**. vol. I-V. Oxford: Clarendon Press, 1921.
- Sundermann, Werner. “Review of D.N.Mac-Kenzie *The Buddhist Sogdian Texts of the British Library*.” **Bulletin of the School of Oriental and African Studies**. 40, No. 3 (1977): 634-635.
- Tekin, Şinasi. “Abhidharmakośabhāṣya-ṭīkā-tattvārtha-nāma.” **Sources of Oriental Languages and Literature**. 1 (1970): 1-231.
- _____. **Buddhistische Uigurica aus der Yüan-Zeit**. Wiesbaden: Otto Harrossowitz Verlag, 1980.
- _____. “Budist Felsefesinin Bilgi Nazariyesiyle İlgili Uygurca Telif Bir Eser: Vapşı Baqşı'nın Köngül Tözin Uqıttaçı Nom (Bilincin Tabiatını Öğreten Kitap) Adlı Eserinin, Çeviriyazı, Tercüme, Açılmalar, ve Tıpkıbasımı.” **Journal of Turkish Studies, In Memoriam Şinasi Tekin**. IV, 32/II (2008): 113-184.
- Tekin, Talat. “Tanıtma Yazıları: James Hamilton, Manuscripts Ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-Houang.” **Erdem**. c. 3, s. 7 (1987): 249-257.
- _____. **Irk Bitig: The Book of Omens**. Wiesbaden: Otto Harrossowitz Verlag, 1993.
- _____. **Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı**. Ankara: Simurg, 1997.
- _____. **Irk Bitig. Eski Uygurca Fal Kitabı**. Ankara: TDK Yayınları, 2013.

- Ttu, Cheng-Sheng. "Dunhuang Manuscripts at Academia Sinica," **IDP News Issue**. No. 12, (1989) http://idp.bl.uk/archives/news12/idpnews_12.a4d#3, [12.05.2016].
- Tryjarski, Edward. "Notes on the 'Turcica' in Sir M. Aurel Stein's Collection." **Central Asiatic Journal**. 12, 4 (1969): 322-328.
- Wilkens, Jens. "Buddhism in the West Uyghur Kingdom and Beyond." **Transfer of Buddhism Across Central Asian Networks (7th-13th centuries)**. Haz. Carmen Meinert. Leiden: Brill, 2015: 191-249.
- Yakup, Abdurishid. "On the newly unearthed Uyghur Buddhist texts from the Northern Grottoes of Dunhuang." **Indien und Zentralasien: Sprach und Kulturkontakt. Vorträge des Göttinger Symposions vom 7. Mai bis 10. Mai 2001**. Wiesbaden: Harrassowitz in Kommission, 2003: 259-276.
- _____. "On a newly unearthed Uyghur letter from Dunhuang." **Turfan Revisited-The First Century of Research into the Arts and Cultures of the Silk Road**. Desmond Durkin-Meisterernst vd. Berlin: Dietrich Reimer Verlag, 2004: 398-400.
- _____. "Uighurica from the Northern Grottoes of Dunhuang." **Yūrashia shogengo no kenkyū**. Kyōto, Yūrashia shogengo no kenkyū kankō-kai, 2006: 1-41.
- Yıldırım, Fikret. "Kâğıda Yazılı Runik Harfli Eski Türkçe Metinler." **Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig**. Haz. Mehmet Ölmez. İstanbul: Bilgesu, 2013: 341-494.
- Yiğitoğlu, Özlem. "Könül Tözin Ukıtdaçı Nom ve Salt-Bilinç Öğretisi." Doktora tezi, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Yoshida, Yutaka. "Dhyāna Text." **Encyclopaedia Iranica**. December 15, 1995, <http://www.iranicaonline.org/articles/dhyana-text> [25.04.2016].
- Zieme, Peter. **Die Stabreimtexte der Uiguren von Turfan und Dunhuang: studien zur alttürkischen Dichtung**. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1991.
- _____. "Liaoye -a Chinese Ligature in Uigur Manuscripts from the 13th and 14th Centuries." **Manuscript Cultures**. Newsletter No 2 (2009): 11-13. <http://www.manuscript-cultures.uni-hamburg.de/MC/MC-No2.pdf> [11.04.2016].
- _____. "The Manichaean Turkish Texts of the Stein Collection at the British Library." **JRAS**. 20 (2010): 255-266.

EKLER

Ek 1. Dunhuang Uygur Metinleri Kaynakçası

Arat (1965)	Arat, Reşit Rahmeti. Eski Türk Şiiri . Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1965.
Asmussen (1965)	Asmussen, Jes Peter. X^uāstvānīft. Studies in Manichaeism . Copenhagen: Munksgaard, 1965.
Bang vd. (1934)	Bang, Wilhelm, A. von Gabain, G. R. Rachmati. Das buddhistische Sūtra Säkiz yükmäk. Turkische Turfan-texte VI . Berlin: Verlag der Akademie, 1934.
Barutçu (1998)	Barutçu, Sema. Abidarim künlġ koşavarti şastirtaķı çinkirtü yörüglerning kingürüsü'nden üç itigsizler . Ankara: TDK Yayınları, 1998.
Bazin, Hamilton, (1992)	Basin, Louis, James Russell Hamilton. "Un Manuscrit Chinois et Turc Runiforme de Touen-Houang (BM. Or., 8212 (78) et (79))." Turcica, Revue D'Etudes Turques . IV, (1972): 25-42.
Bernshtam (1939)	Bernshtam, Aleksandr Natanovich. "Runicheskaya nadpis' v uygurskoy rukopisi." Zapiski Instituta Vostokovedeniya, Akademii Nauk SSSR . 7 (1939): 303-305.
Hamilton (1971)	Hamilton, James Russell. Manuscripts ouïgours de Touen-houang. Le conte bouddhique du bon et du mauvais prince en version ouïgoure . Paris: Klincksieck, 1971.
Hamilton (1981)	Hamilton, James Russell. "Les nombres chinois de un à trente en transcription sogdienne." Nouvelles contributions aux études de Touen-houang . Genève: Librairie Droz, 1981: 295-301.
Hamilton (1986)	Hamilton, James Russell. Manuscripts Ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-Houang . Paris: Peeters, 1986.
Hamilton (1992)	Hamilton, James Russell. "Étude nouvelle de la lettre Pelliot ouïgour 16 Bis d'un bouddhist d'époque mongole." Turfan and Tun-huang. The Texts. Encounter of Civilizations on the Silk Route . Haz. Alfredo Cadonna. Florence: Leo S. Olschki, 1992: 97-121.
Hamilton, Sims-Williams (1990)	Hamilton, James Russell, Nicholas Sims-Williams. Documents Turco-Sogdiens du IXe-Xe siècle de Touen-Houang . London: School of Oriental and African Studies, 1990.
Huart (1914)	Huart, Clément. "Documents de l'Asie Centrale (Mission Pelliot). Le conte bouddhique des deux frères, en langue

	turque et en caracteres ouïgours.” Journal Asiatique Onzième série. III (1914): 5-57.
Ikeda (1984)	Ikeda, Tetsurō. “The Irk Bitig, An Ancient Turkic Book of Divination.” The Bulletin of the International Institute for Linguistic Sciences, Kyoto Sangyo University. VI, 1 (1984): 81-125.
Kara-Zieme (1979)	Kara, György, Peter Zieme. Ein uigurisches Totenbuch: Nāropas Lehre in uigurischer Übersetzung von vier tibetischen Traktaten nach der Sammelhandschrift aus Dunhuang British Museum Or. 8212 (109) . Budapest: Harrossowitz, 1979.
Kudara (1982)	Kudara, Kōgi. “Kusharon chū ‘Kin ka shō’ ni tsuite [The Commentary ‘Chin-hua-ch’ao’].” Indogaku bukkyōgaku kenkyū. 30, 2 (1982): 994 (48)-989 (53).
Kudara (1983)	Kudara, Kōgi. “Myōho rengo kyō genjō san no uiguruyaku danpen [Fragments of the Miao-fa-lien-hua-ching Hsüan-tsan in Uigur].” Nairiku ajia nishi ajia no shakai to bunka. Tōkyō: Yamakawa Shuppansha, 1983: 185-207.
Kudara (1986a)	Kudara, Kōgi. “A Fragment of a Uigur Version of the Abhidharkośa-bhāṣya preserved at the Museum of Fujii Yūrinkan.” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi. 24-25, (1986): 305-323.
Kudara (1986b)	Kudara, Kōgi. “Tenri toshokanzō uigurugo bunken [Uyгур Texts Preserved at Tenri Central Library].” Biblia, Bulletin of Tenri Central Library. 86 (1986): 127-180.
Kudara (1988)	Kudara, Kōgi. “Über den Chin-hua-ch’ao genannten Kommentar des Abhidharma-kośa- śāstra,” Der türkische Buddhismus in der japanischen Forschung. Haz. Jens Peter Laut ve Klaus Röhrborn. Wiesbaden: Otto Harrossowitz, 1988: 27-33.
Kudara (1990)	Kudara, Kōgi. “Uyгур Fragments of the ‘Miao fa lian hua Xuan zan’ preserved in the Musée Guimet.” Ryūoku Kiyō. 12, 1 (1990): 1-30.
Le Coq (1911)	Le Coq, Albert von. “Dr. Stein’s Turkish Khuastuanift from Tun-huang, being a Confession-Prayer of the Manichaeon Auditores.” JRAS. (1911): 277-314. (Çev. S Himran, Huastuanift , Ankara: TDK Yayınları, 1951.)
Malov (1951)	Malov, Sergey Yefimoviç. Pamyatniki drevnetyurskoy pismennosti. Moskva, 1951.
Matsui (2012a)	Matsui, Dai. “Uighur Almanac Divination Fragments from Dunhuang.” Dunhuang Studies: Prospects and Problems for the Coming Century of Research. St. Petersburg: Slavia, 2012: 154-166.
Matsui (2012b)	Matsui, Dai. “Uighur Scribble Attached to a Tangut Buddhist Fragment from Dunhuang.” Rossiskaja Akademija Nauk Institut Vostochnykh Rukopisej, 2012: 238-243.
Maue-Röhrborn (1984)	Maue, Dieter, Klaus Röhrborn. “Ein “buddhistischer Katechismus” in alttürkischer Sprache und tibetischer Schrift (Teil I).” Zeitschrift der Deutschen

	Morgenländischen Gesellschaft. 134, (1984): 286-313.
Maue- Röhrborn (1985)	Maue, Dieter, Klaus Röhrborn. “Ein “buddhistischer Katechismus” in alttürkischer Sprache und tibetischer Schrift (Teil II).” Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. 135, (1985): 68-91.
Mirkamal (2005)	Mirkamal, Aydar. “Dunhuang mogaoku beiqu B157 ku chutu huihu wen ‘Apidamo jushelun shi yi shu’ can ye yanjiu [On the Newly Unearthed ‘Abhidharmakośabhāṣya-ṭīkā Tattvārthā’ Fragments from the Northern Grottoes of Mogaoku, Dunhuang].” Kyōto Daigaku gengogaku kenkyū. 24, (2005): 1-14.
Mirkamal (2006)	Mirkamal, Aydar. “Dunhuang mogaoku beiquku chutu huihu wen ‘liang chao fudashi song jingang jing’ can ye yanjiu [A Study of ‘Fu Dashi Vajracchedika-Sutra in the Liang Dynasty’ Unearthed in Dunhuang].” Xinjiang daxue xuebao. 3 (2006): 55-58.
Mirkamal (2008)	Mirkamal, Aydar. “Mogaoku beiquku chutu huihu wen ‘Fozu lidai tong zai’ can ye zai yanjiu [On the Newly unearthed Uighur Fragments of ‘A Historical Documentation of Buddha’ from the Northern Grottoes of Mogaoku, Dunhuang].” Xinjiang daxue xuebao. 1, 36 (2008): 145-149.
Mirkamal (2010)	Mirkamal, Aydar. “Pulinsidun daxue tushuguan cang huihu ‘Zhong a hanjing’ yanjiu [The Uighur ‘Madhyama’ Agama Fragment Preserved in the Gest Collection of Princeton University Library].” Kyōto Daigaku gengogaku kenkyū. 29 (2010): 1-16.
Mirkamal (2013)	Mirkamal, Aydar. “Ancang yu huihu wen ‘hua yan jing’ [Anzang and the Uighur ‘Avatamsaka Sutra’].” Xiyu yanjiu. 3 (2013): 74-86.
Moriyasu (1982)	Moriyasu, Takao. “An Uighur Buddhist’s Letter of the Yuan Dynasty from Tun-huang -Supplement to ‘Uigurica from Tun-huang’-.” Memoirs of the Research Department of Tōyō Bunko. 40 (1982): 1-18.
Moriyasu (1983)	Moriyasu, Takao. “Gendai uiguru bukkyō no issokan - Tonkō shutsudo uigurugo bunken hoi- [“An Uighur Buddhist’s Letter of the Yuan Dynasty from Tun-huang, Supplement to ‘Uigurica from Tun-huang’].” Nairuku Ajia, Nishi Ajia no shakai to bunka. Tōkyō: Yamakawa Shuppansha, 1983: 209-231.
Moriyasu (1985a)	Moriyasu, Takao. “Uigurugo bunken [“Uigurica from Dunhuang].” Tonkō Kogo Bunken. Tōkyō: Daitō Shuppansha, 1985: 1-98.
Moriyasu (1985b)	Moriyasu, Takao. “Chibetto moji de kakareta uigurubun bukkyō kyōri mondō P.t. 1292 no kenkyū [Research on the Uygur Buddhist Catechism in Tibetan Script (P.t. 1292)].” Osaka daigaku bungakubu kiyō, 25 (1985): 1-85.
Moriyasu (2015)	Moriyasu, Takao. “Uiguru Manikyōshi kankei shiryō shūsei”. Kinki Daigaku Kokusai Jinbun Kagaku Kenkyūsho Kiyō, 26 (2015): 1-137.

Niu-Zieme (1996)	Niu, Ruji, Peter Zieme. “The Buddhist refuge formula. An Uighur manuscript from Dunhuang.” Türk Dilleri Araştırmaları . 6 (1996): 41-56.
Nuri (2015)	Nuri, Raziye. Bali cang huihu wen shi ti bore wenjian yanjiu [Alliterative Prajñāpāramitā Texts in Old Uyghur Preserved in Paris]. Shanghai: Shanghai guji chubanshe, 2015.
Oda (2010)	Oda, Juten. Bussetsu tenchi hachiyō shinjukyō ikkan: Torukogoyaku no kenkyū, vol. I. Kenkyūhen, vol. II. Zuhan-Shiryōhen . Kyōto: Hōzōkan, 2010.
Oda (2015)	_____. A Study of the Buddhist Sūtra called Säkiz Yükmäk Yaruq or Säkiz Törlügin Yarumış Yaltrımış in Old Turkic, Berliner Turfantexte XXXIII . Brepols: Turnhout, 2015.
Orkun (1938)	Orkun, Hüseyin Namık. Eski Türk Yazıtları II . İstanbul: TDK Yayınları, 1938.
Orkun (1940)	_____. Prens Kalyanamkara ve Papamkara hikâyesinin Uygurcası . İstanbul: A. Kiral Basımevi, 1940.
Özbay (2014)	Özbay, Betül. Huastuanift: Manihaist Uygurların Tövbe Duası . Ankara: TDK Yayınları, 2014.
Pelliot (1914)	Pelliot, Paul. “La version ouigoure de l’histoire des princes Kalyānamkara et Pāpamkara.” T’oung Pao . 15 (1914): 225-272.
Räsänen (1936)	Räsänen, Martti. “Zu dem türkischen Runenschrifteintrag in der uigurischen Übersetzung des buddhistischen Sūtra Säkiz Jükmäk.” Studia Orientalia . 6/1 (1936): 1-2.
Röhrborn (1983)	Röhrborn, Klaus. “Zur Terminologie der buddhistischen Sekundärüberlieferung in Zentralasien.” Zeitschriften der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft . 133 (1983): 273-296.
Shōgaito (1974)	Shōgaito, Masahiro. “Uigurugo shahon daiei hakubutsukanzō Or. 8212 (109) ni tsuite [On the Uygur Manuscript Or. 8212 (108) in the British Museum].” Tōyō Gakuhō . 56, 1-2 (1974): 44-57.
Shōgaito (1976)	Shōgaito, Masahiro. “Uigurugo shahon daiei hakubutsukanzō Or. 8212 (109) ni tsuite [On the Uygur Manuscript Or. 8212 (109) in the British Museum].” Tōyō Gakuhō . 57, 1-2 (1976): 17-35.
Shōgaito (1982-1985)	Shōgaito, Masahiro. Uigurugo, Uigurugo bunken no kenkyū –Kannonkyō ni fusawashii sanhen no avadāna oyobi ‘Agonkyō’ ni tsuite- [Three Avadānas Corresponding to the Avalokiteśvara Sūtra and the Āgama Sūtra]. I-II. Kōbe: Kōbeshi gaikokugo daigaku gaikokugaku kenkyūsho, 1982-1985.
Shōgaito (1991-1993)	Shōgaito, Masahiro. Kodai uigurubun abidatsuma kusharon gisho no kenkyū [Studies in the Uygur Version of the Abhidharmakośabhāṣya-ṭīkā-tattvārtha]. I-III. Kyōto: Shōkadō, 1991-1993.
Shōgaito (1994)	Shōgaito, Masahiro. “Uigurubun bosatsu shūgyōdō - Pelliot Ouïgour 4521 kara-” [“Uygur Text of the

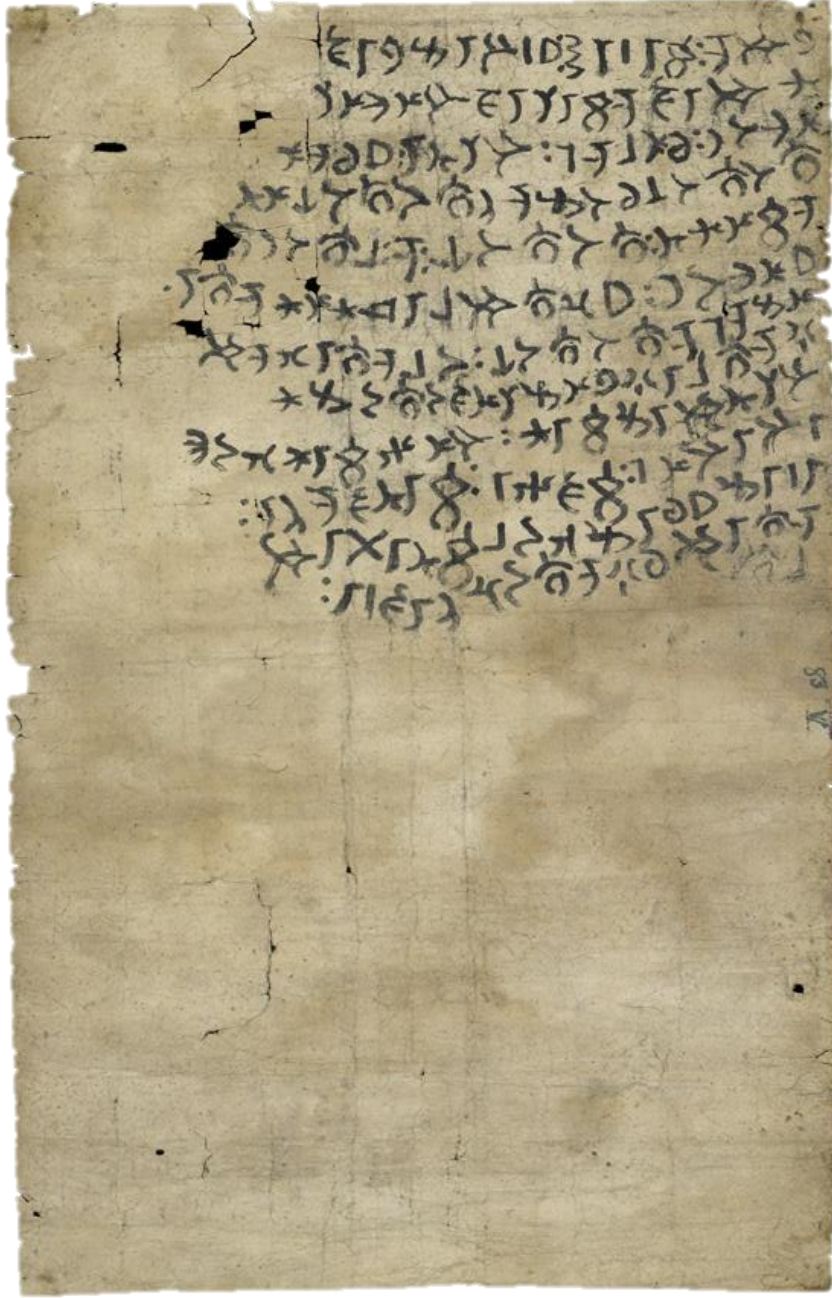
	Bodhisattva-caryā -Pelliot Ouïgour 4521-”]. Annals of Foreign Studies . 31 (1994): 33-96.
Shōgaito (2003)	Shōgaito, Masahiro. Roshia shozō Uiguru bunken no kenkyū: Uiguru moji hyōki kanbun to Uigurugo butten tekusuto [Uigur Manuscript in St. Petersburg: Chinese texts in Uighur script and Buddhist Uighur texts]. Kyōto: Kyōtodaigaku daigakuin bungaku kenkyūka, 2003.
Shōgaito (2008)	Shōgaito, Masahiro. Uigurubun abidaruma ronsho no bunken gakuteki kenkyū [Uighur Abhidharma Texts: A Philological Study]. Kyōto: Shōkadō, 2008.
Shōgaito (2014)	Shōgaito, Masahiro. The Uighur Abhidharmakośa bhāṣya preserved at the Museum of Ethnography in Stockholm . Wiesbaden: Harrossowitz Verlag, 2014.
Sundermann (1977)	Sundermann, Werner. “Review of D.N.Mac-Kenzie ‘The Buddhist Sogdian Texts of the British Library’.” Bulletin of the School of Oriental and African Studies , 40, No.3 (1977): 634-635.
Tekin, Ş. (1970)	Tekin, Şinasi. “Abhidharmakośabhāṣya-īkā-tattvārthanāma”, Sources of Oriental Languages and Literature . 1 (1970): 1-231.
Tekin, Ş. (1980)	Tekin, Şinasi. Buddhistische Uigurica aus der Yüan-Zeit . Wiesbaden: Otto Harrossowitz Verlag, 1980.
Tekin, Ş. (2008)	Tekin, Şinasi. “Budist Felsefesinin Bilgi Nazariyesiyle İlgili Uygurca Telif Bir Eser: Vapşı Bakşı’nın Köngül Tözin Ukıttaçı Nom (Bilincin Tabiatını Öğreten Kitap) Adlı Eserinin, Çeviriyazı, Tercüme, Açılımlar, ve Tıpkıbasım.” Journal of Turkish Studies, In Memoriam Şinasi Tekin . IV, 32/II (2008): 113-184.
Tekin, T. (1993)	Tekin, Talat. Irk Bitig: The Book of Omens . Wiesbaden: Otto Harrossowitz Verlag, 1993.
Tekin, T. (1997)	Tekin, Talat. Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı . Ankara: Simurg, 1997.
Tekin, T. (2004)	Tekin, Talat. Irk Bitig. Eski Uygurca Fal Kitabı . Ankara: TDK Yayınları, 2004.
Thomsen (1912)	Thomsen, Vilhelm. “Dr. M. A. Stein’s Manuscripts In Turkish ‘Runic’ Script from Miran and Tun-Huang.” JRAS . (1912): 181-227.
Tryjarski (1969)	Tryjarski, Edward. “Notes on the ‘Turcica’ in Sir M. Aurel Stein’s Collection.” Central Asiatic Journal . 12, 4 (1969): 322-328.
Yakup (2002)	Yakup, Abdurishid. “On the interlinear Uighur poetry in the newly unearthed Nestorian text.” Splitter aus der Gegend von Turfan: Festschrift für Peter Zieme anlässlich seines . 60 (2002): 409-417.
Yakup (2003)	Yakup, Abdurishid. “On the newly unearthed Uyghur Buddhist texts from the Northern Grottoes of Dunhuang.” Indien und Zentralasien: Sprach und Kulturkontakt. Vorträge des Göttinger Symposiums vom 7. Mai bis 10. Mai 2001 . Wiesbaden: Harrassowitz in Kommission, 2003: 259-276.

Yakup (2004)	Yakup, Abdurishid. "On a newly unearthed Uyghur letter from Dunhuang." Turfan Revisited-The First Century of Research into the Arts and Cultures of the Silk Road . Berlin: Dietrich Reimer, 2004: 398-400.
Yıldırım (2013)	Yıldırım, Fikret. "Kâğıda Yazılı Runik Harfli Eski Türkçe Metinler." Haz. Mehmet Ölmez. Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig . İstanbul: Bilgesu, 2013: 341-494.
Yusup (2014)	Yusup, Alim. Dunhuang huihu xieben "shuo xinxing jing" yanjiu . Beijing: Zhongguo shehui kexue chubanshe, 2014.
Zhang (2000)	Zhang, Tieshan. "Xuliya wen wenshu zhong huihu wen dou fen de zhuanxie he fanyi [A Transcription and translation of the Old Uyghur part in a Syriac text]". Dunhuang Mogaoku Beiqu Shiku . vol. I. Beijing: Wenwu chuban, 2000: 391-392.
Zhang (2001a)	Zhang, Tieshan. "Dunhuang mogaoku beiquku chutu huihu wen 'Zhong ahanjing' can ye yanjiu [A Study on the Old Uyghur fragments of the 'Madhyamāgama' unearthed in the northern grottoes of Dunhuang Mogao Caves]." Zhongyang Minzu Daxue Xuebao . 4 (2001): 129-132.
Zhang (2001b)	Zhang, Tieshan. "Dunhuang mogaoku beiquku B159 chutu huihu wen 'Bie yi za ahanjing' can juan yanjiu [A Study on the Old Uyghur fragments of the 'Saṃyuktāgama' (short version) unearthed in the B159 cave of the northern grottoes of Dunhuang Mogao Caves]." Minzu Yuwen . 6 (2001): 36-46.
Zhang (2001c)	Zhang, Tieshan. "Mogaoku beiquku B53 chutu huihu wen 'Za a han jing' can ye yanjiu [A Study on the Old Uyghur fragments of the 'Saṃyuktāgama' unearthed in the B53 cave of the northern grottoes of Mogao Caves]." Dunhuang Yanjiu . 2 (2001): 101-106.
Zhang (2002)	Zhang, Tieshan. "Dunhuang mogaoku beiquku B52 chutu huihu wen 'Apidamo jushelun shi yishu' can ye yanjiu [A Study on the Old Uyghur fragments of the 'Abhidharmakośabhāṣya-ṭīkā-tattvārtha-nāma' unearthed in the B52 cave of the northern grottoes of Dunhuang Mogao Caves]." Dunhuangxue Jikan . 1 (2002):13-21.
Zhang (2003a)	Zhang, Tieshan. "Mogaoku beiquku B128 chutu huihu wen 'Bashi hua yan' can ye yanjiu [A Study on the Old Uyghur fragments of the 'Avataṃsaka-Sūtra' in Eighty Volumes unearthed in the B128 cave of the northern grottoes of Dunhuang]." Zhongyang Minzu Daxue Xuebao . 4 (2003): 112-115.
Zhang (2003b)	Zhang, Tieshan. "Dunhuang mogaoku beiquku B159 chutu huihu wen 'Bie yi za a han jing' can juan yanjiu ["A Study on the Old Uyghur fragments of the 'Saṃyuktāgama' (short version) unearthed in the B159 cave of the northern grottoes of Dunhuang Mogao Caves]." Minzu Yuwen . 1 (2003): 59-67.
Zhang (2003c)	Zhang, Tieshan. "Dunhuang mogaoku beiquku chutu san

	jian huihu wen fo jing can pian yanjiu [A Study on the three fragmentary Old Uyghur Buddhist sutras unearthed in the northern grottoes of Mogao Caves].” Minzu Yuwen . 6 (2003): 44-52.
Zhang (2004a)	Zhang, Tieshan. “Dunhuang mogaoku beiquku shiku chutu huihu wen yi shi yanjiu [A Study on the Old Uyghur texts unearthed in the northern grottoes of Dunhuang Mogao Caves].” Dunhuang Mogaoku Beiqu Shiku . vol. 3. Beijing: Wenwu chubun, 2004: 383-396.
Zhang (2004b)	Zhang, Tieshan. “Dunhuang mogaoku beiquku chutu san jian zhengui de huihuwen jing can pian yi shi yanjiu [A Study on the three important fragmentary Old Uyghur Buddhist sūtras unearthed in the northern grottoes of Dunhuang Mogao Caves].” Dunhuang Yanjiu . 1 (2004): 78-82.
Zhang (2005)	Zhang, Tieshan. “Mogaoku beiquku B125 chutu huihu wen ‘Zeng yi a han jing’ can juan yanjiu [A Study on the Fragmented Dunhuang Manuscript in Uighur ‘Zengyi ahan Sutra’ Discovered in Cave B125 of the Northern Mogao Grottoes].” Dunhuangxue jikan . c. 3 (2005): 6-21.
Zhang (2008)	Zhang, Tieshan. “Mogaoku beiquku B128 chutu huihu wen ‘Cibei daochang chan fa’ can ye yanjiu [A Study on the Fragment of ‘Kṣanti qilyuluq nom bitig’ in Uighur Script from Dunhuang].” Minzu Yuwen . c. 1 (2008): 51-57.
Zieme (2004)	Zieme, Peter. “Von der Turfan Expedition zur Turfanedition.” Turfan Revisited- The First Century of Research into the Arts and Cultures of the Silk Road , Berlin: Dietrich Reimer Verlag, 2004: 13-18.
Zieme (2005a)	Zieme, Peter. Magische Texte des uigurischen Buddhismus. Berliner Turfantexte XXIII . Turnhout: Brepols, 2005.
Zieme (2005b)	Zieme, Peter. “Ein alttürkischer ‘Knigge.’” Studies on the Inner Asian Languages . XX (2005): 65-76.

Ek 2. Parça Hâlindeki Dunhuang Uygur Metinlerinin Tıpkibasımları⁹

Or. 8212/77

⁹ Bu bölümdeki bütün fotoğraflar, IDP'nin İnternet sitesinden alınmıştır.

Fragment of a handwritten document in a cursive script, possibly Hebrew or Arabic. The text is arranged in approximately 10 horizontal lines, with some characters appearing to be in a different script or dialect. The fragment is heavily damaged, with significant tearing and missing sections, particularly a large hole in the middle. Some legible fragments include:

... יתן ...
... יתן ...
... יתן ...
... יתן ...
... יתן ...
... יתן ...
... יתן ...
... יתן ...
... יתן ...
... יתן ...

今曰见文
 李自是向希夫
 本日本本必有
 责四路净法
 今曰见文
 李自是向希夫
 本日本本必有
 责四路净法

Or. 8212/78 (3)

Handwritten text on a piece of aged, torn paper, oriented vertically. The text is written in a cursive style, likely a form of Japanese calligraphy (kuzushiji). The characters are arranged in several columns, with some characters appearing to be repeated or connected. The paper is heavily creased and has irregular, torn edges. The text is written in black ink on a light brown, aged paper background.

Or. 8212/78 (4-5)

Handwritten text on a fragment of aged, stained paper. The text is written in a cursive script, likely Arabic or Persian, and is arranged in four vertical columns. The characters are dark and somewhat faded. A small, illegible mark is visible in the upper right corner of the fragment.

Handwritten text on a fragment of aged, stained paper, similar to the one above. The text is written in a cursive script, likely Arabic or Persian, and is arranged in four vertical columns. The characters are dark and somewhat faded. The fragment is heavily stained and has irregular, torn edges.

Or. 8212/79

Or. 8212/ 118 (ön yüz)

The fragment contains approximately 12 lines of handwritten text in a cursive script. The paper is aged and has irregular, torn edges. A small white label with the handwritten number "Or. 8212 (118)" is attached to the right edge of the fragment.

Handwritten text in a cursive script on a piece of aged, torn paper. The text is arranged in approximately 12 horizontal lines. The script is dense and difficult to decipher due to its cursive nature and the condition of the paper. A small 'x' mark is visible on the left side of the paper, near the second line of text.

Handwritten text on a piece of aged, yellowed paper, likely a fragment of a document. The text is written in a cursive script, possibly Hebrew or Arabic, and is arranged in several lines. The paper has irregular, torn edges. The text is written in dark ink and appears to be a list or a series of entries, with some lines starting with a horizontal line. The handwriting is somewhat faded and difficult to decipher.

Handwritten text on a piece of aged, yellowed paper, likely a fragment of a document. The text is written in a cursive script, possibly Hebrew or Arabic, and is arranged in several lines. The paper has irregular, torn edges. The text is written in dark ink and appears to be a list or a series of entries, with some lines starting with a horizontal line. The handwriting is somewhat faded and difficult to decipher.

Or. 8212/ 181

The image shows a fragment of an ancient papyrus scroll, likely from the Late Period of Egypt. The text is written in a cursive script, possibly Demotic or Hieroglyphic, and is arranged in several lines. The fragment is irregularly shaped, with a vertical section on the right and a horizontal section extending to the left. The ink is dark, and the papyrus is aged and yellowed. The text is difficult to decipher due to the cursive nature and the fragmentary state of the document.

Pelliot Chinois 2909V

Handwritten Chinese text on aged paper, consisting of approximately six lines of characters. The script is a cursive style, and the paper shows signs of age and wear.

Pelliot Chinois 2969V

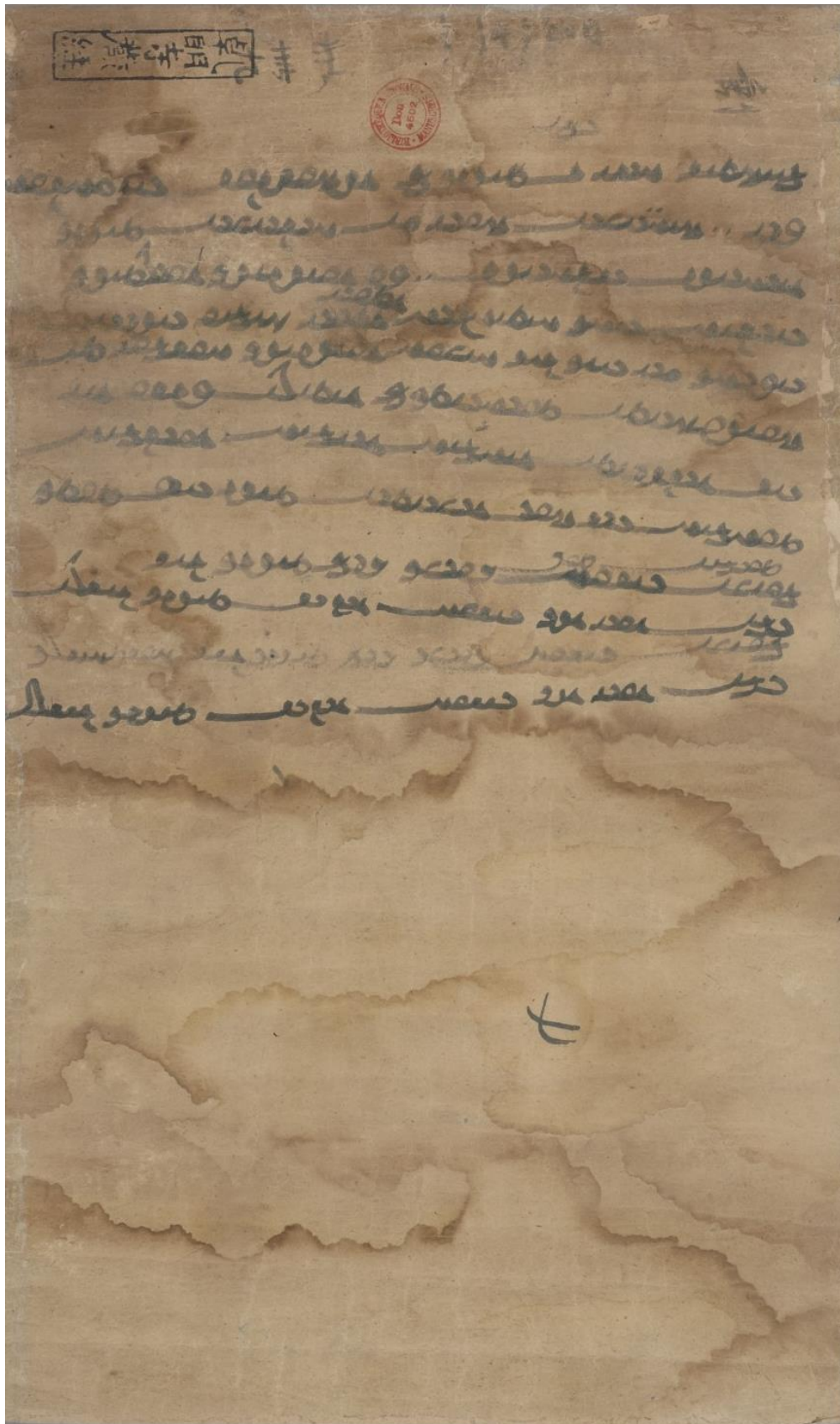
Handwritten Chinese text on aged paper, consisting of approximately four lines of characters. The script is a cursive style, and the paper shows signs of age and wear.

Handwritten text in a cursive script, likely a form of Chinese or Tibetan, on aged paper. The text is arranged in approximately 10 horizontal lines, with some characters appearing to be mirrored or written in a specific dialect. The paper is yellowed and shows signs of wear.

Fragment of a manuscript in Chinese characters, likely a list or table. The text is written in a cursive style on aged, yellowed paper. The fragment is roughly rectangular with irregular, torn edges, particularly at the top. The characters are arranged in approximately 15 horizontal lines, with some lines appearing to be part of a larger structure, possibly a table with columns. The ink is dark brown or black, and the paper shows signs of wear and discoloration.

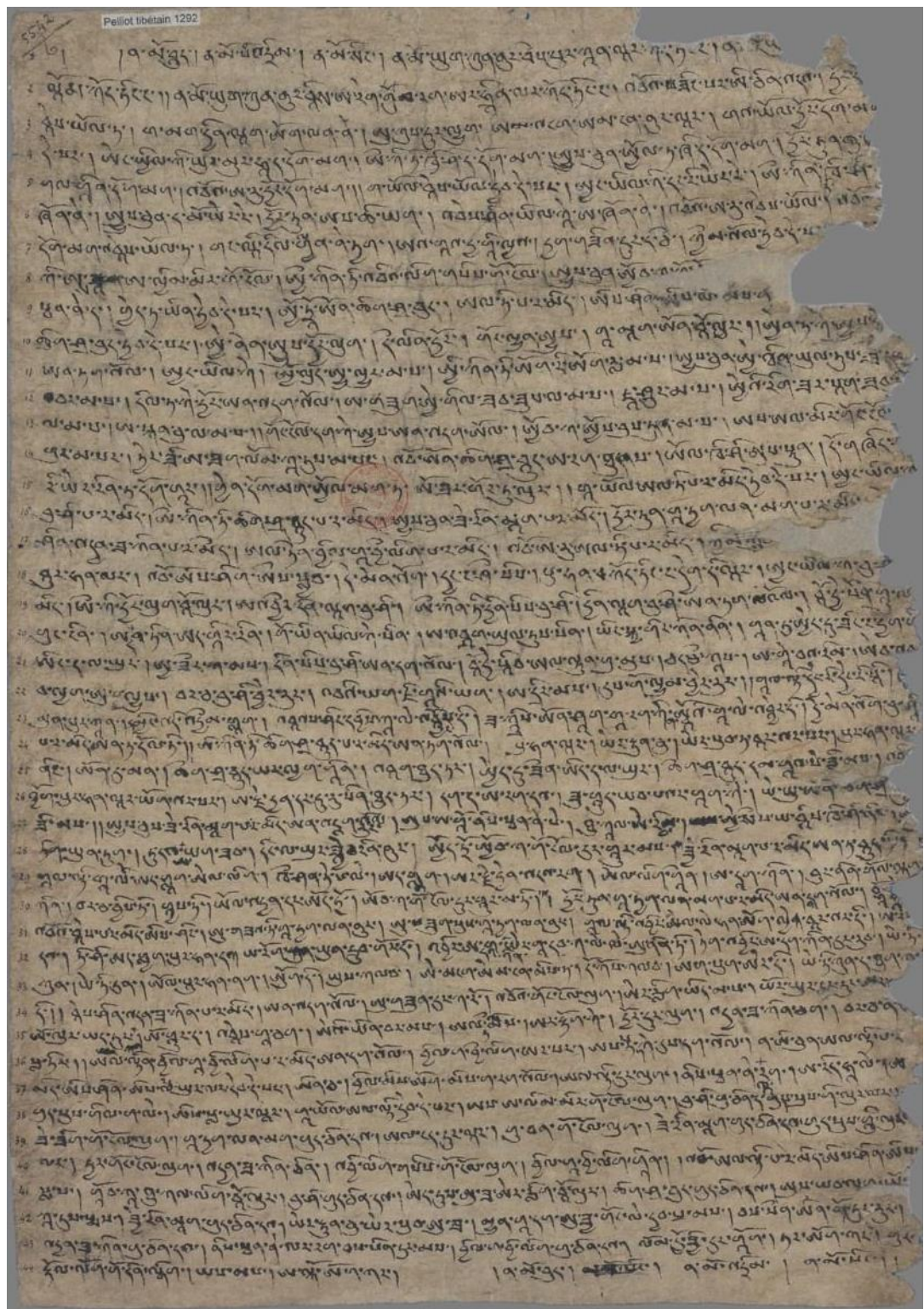
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Handwritten text in Chinese characters, likely a list or account, written on aged, stained paper. The text is arranged in several lines, with some characters appearing to be organized into columns. The paper shows signs of wear, including water stains and discoloration.

Handwritten Chinese text in vertical columns, likely a manuscript or ledger. The text is written in black ink on aged, yellowish paper. The characters are arranged in approximately 15 columns, with some lines containing multiple characters. The script is a traditional form of Chinese calligraphy. The text is organized into several distinct sections, with some lines appearing to be headings or titles. The overall appearance is that of an old, well-used document.

Handwritten text in a cursive script, likely a form of Chinese or a related language, written on aged, stained paper. The text is arranged in approximately 15 lines, with some lines starting with a double-dot symbol (..). The script is dense and difficult to decipher without specialized knowledge of the language.

1. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

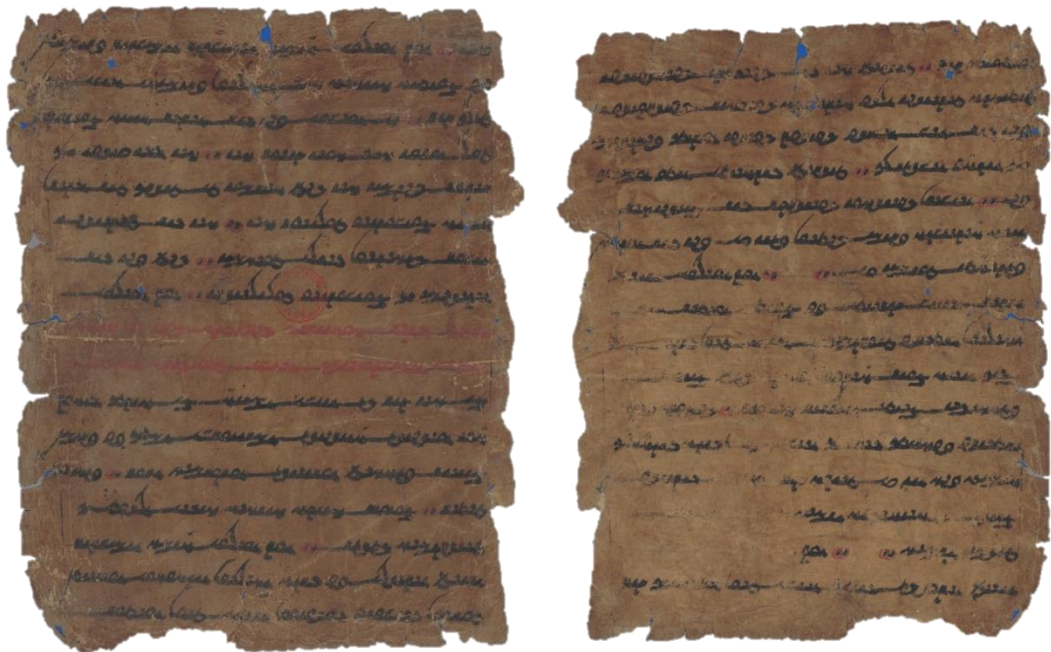
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Pelliot Ouïgour 1 a

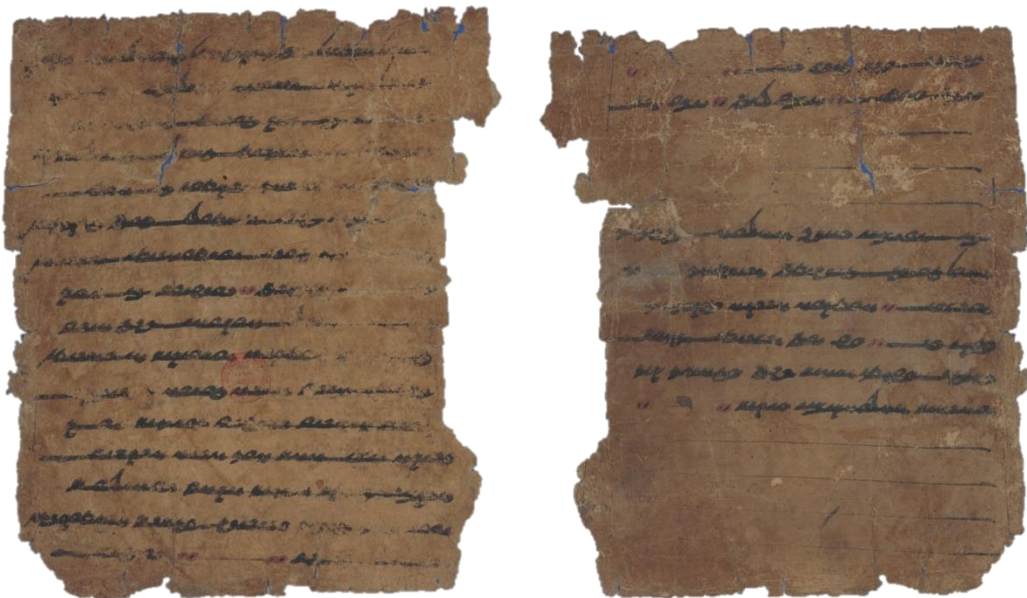
Two fragments of ancient Uighur script on brown parchment. The text is written in dark ink and is arranged in horizontal lines. The fragments are irregularly shaped with frayed edges. The script consists of stylized, rounded characters typical of the Uighur alphabet.

Two fragments of ancient Uighur script on brown parchment. The top portion of the left fragment contains text written in red ink, while the rest of the text is in dark ink. The fragments are irregularly shaped with frayed edges. The script consists of stylized, rounded characters typical of the Uighur alphabet.

Pelliot Ouïgour 1 (b)

Pelliot Ouïgour 1 (c)

Pelliot Ouïgour 2

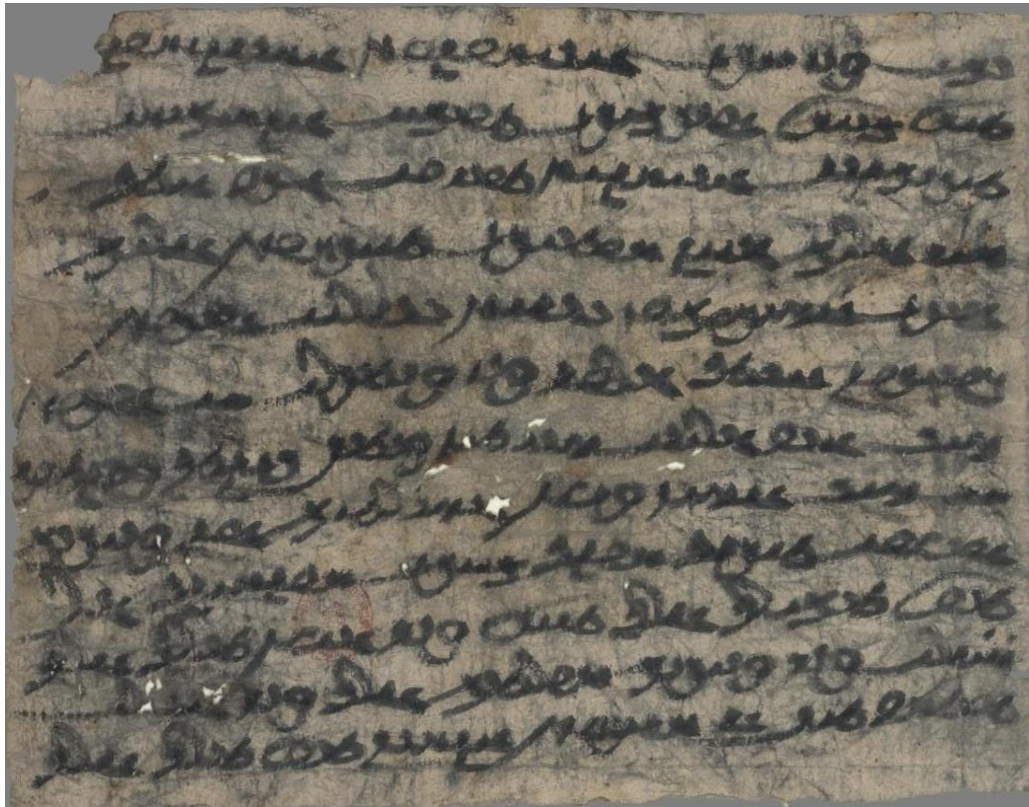
Handwritten text in a cursive script, likely Uighur, on a piece of aged, yellowed paper. The text is arranged in approximately 12 horizontal lines. A small red circular stamp is visible in the middle of the page, overlapping the fourth and fifth lines of text. The paper has irregular, torn edges.

Pelliot Ouïgour 3

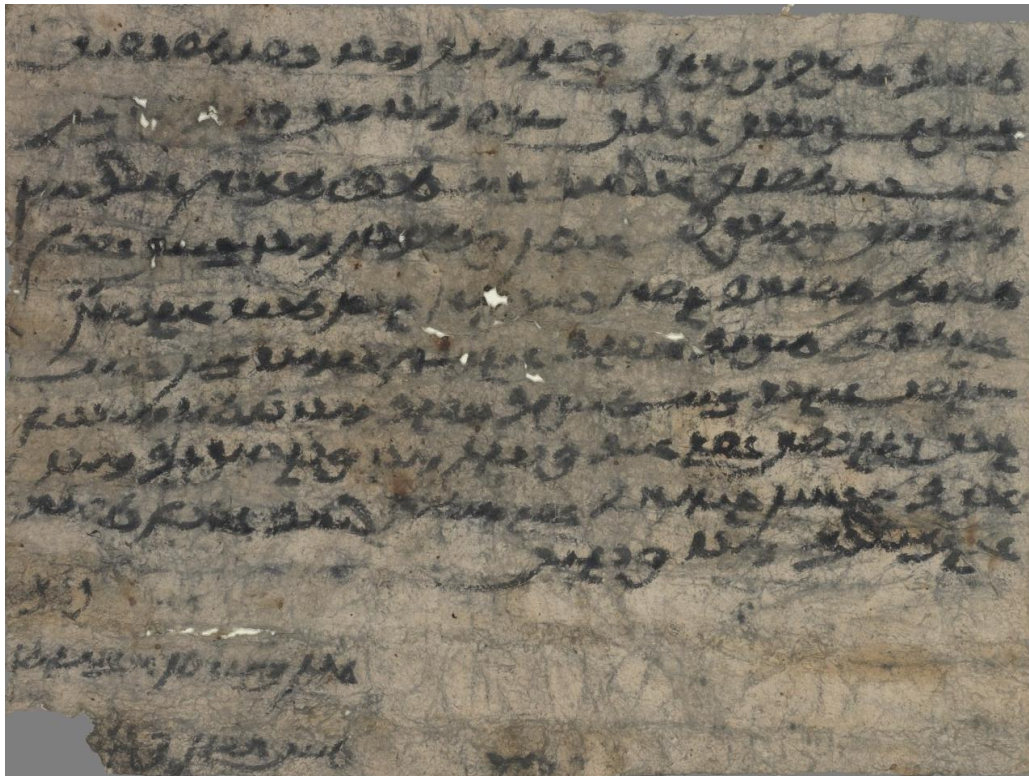
Handwritten text in Uighur script on aged paper. The text is arranged in approximately 12 horizontal lines. At the top right, there is a small signature or mark. At the bottom left, there is a small mark that appears to be the word "Göndü". At the bottom right, there is a larger signature or name, possibly "Göndü" or similar, followed by a date or other notation.

Handwritten text in Uighur script on aged paper, continuing from the previous page. The text is arranged in approximately 12 horizontal lines. A red circular stamp is visible on the right side of the page, partially overlapping the text. The stamp contains some illegible text, likely a library or archival mark.

Pelliot Ouïgour 4

(ön yüz)

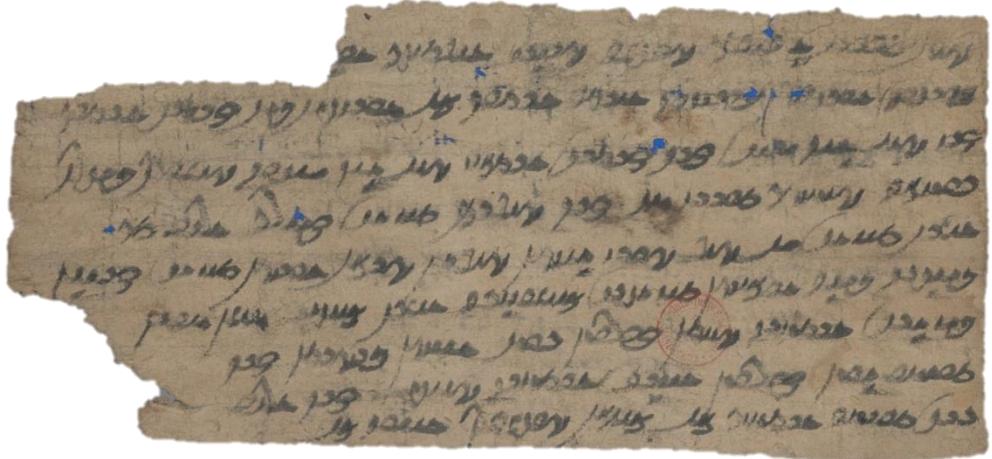

(arka yüz)

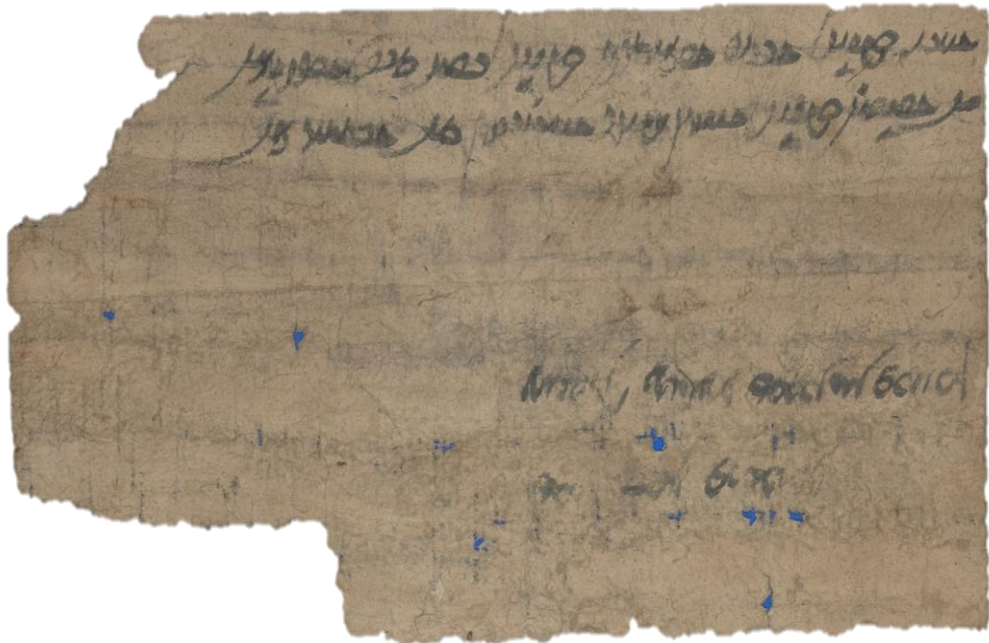
Pelliot Ouïgour 5

Handwritten text in Uighur script on a fragment of aged paper. The text is arranged in several lines, with some characters appearing to be in a different script or dialect. A red circular stamp is visible on the left side of the fragment.

Pelliot Ouïgour 6

(ön yüz)

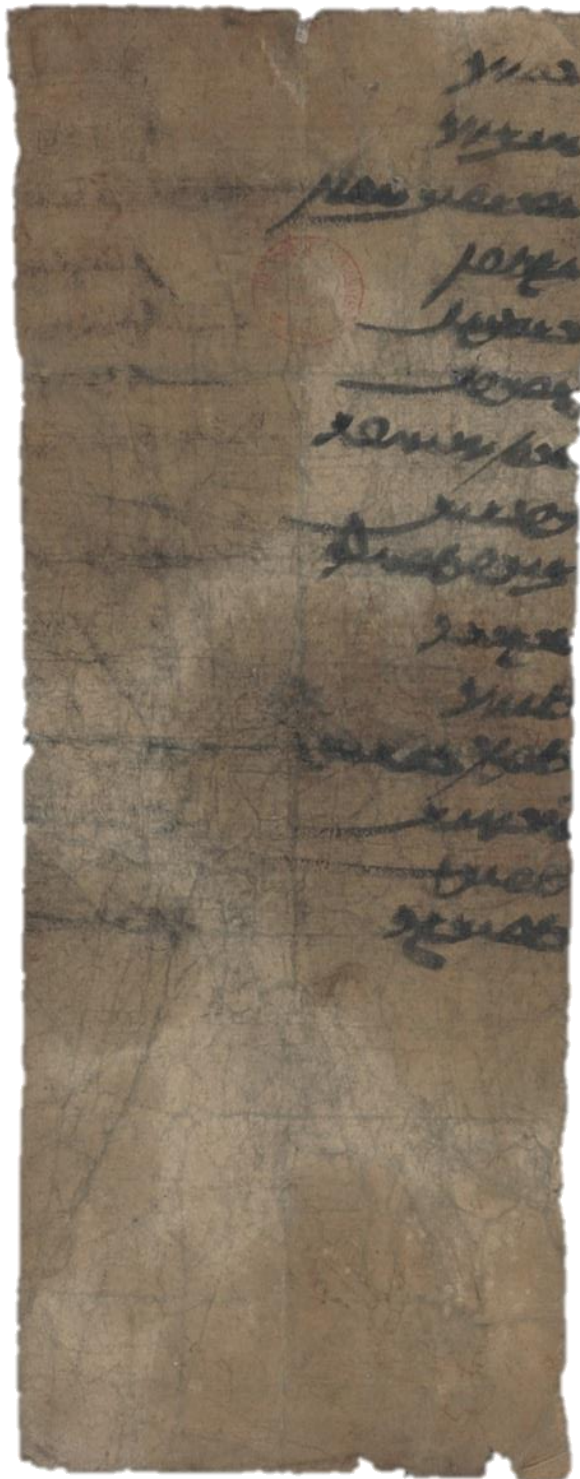
(arka yüz)

Pelliot Ouïgour 7

Fragment of Uighur script on aged paper, showing approximately 12 lines of cursive text. The script is dark and appears to be a form of Old Uighur or Karakhanid script. The fragment is irregularly shaped with torn edges.

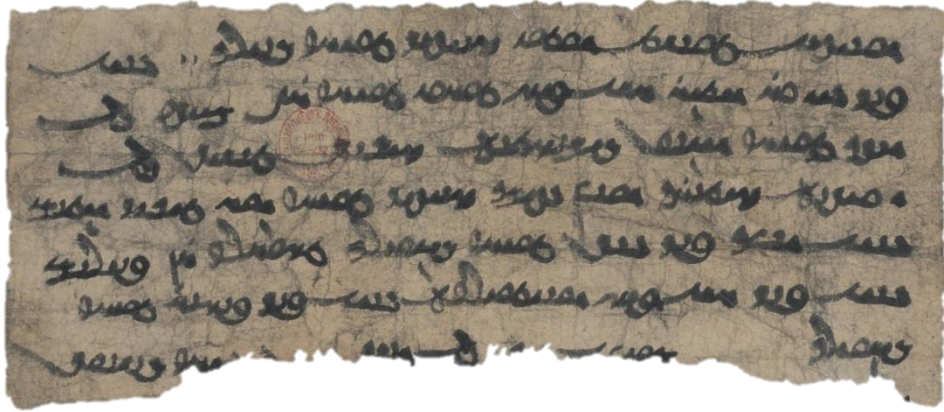
Pelliot Ouïgour 8

Pelliot Ouïgour 9

Fragment of a manuscript page with handwritten text in a cursive script, likely Uighur. The text is written on aged, yellowish-brown paper and is heavily obscured by numerous blue ink scribbles and stains, particularly in the lower half. The script is dense and appears to be a form of shorthand or a specific dialect. The fragment is roughly rectangular with irregular, torn edges.

Pelliot Ouïgour 10

A fragment of an ancient manuscript, likely of Uighur origin, showing several lines of text written in a cursive script. The text is arranged in approximately seven horizontal lines. The script is dark and appears to be a form of Uighur or Old Turkic. The fragment is rectangular with irregular, torn edges, particularly at the top and bottom. A small, faint red circular stamp or mark is visible near the center of the fragment.

(ön yüz)

The back side of the manuscript fragment, showing a mostly blank surface with some faint, illegible markings or bleed-through from the front side. The paper is aged and has a textured, slightly mottled appearance. There are some very faint, dark smudges or marks scattered across the surface, but no clear text is visible.

(arka yüz)

Handwritten text in a cursive script on a fragment of aged paper. The text is written in a dark ink and is arranged in approximately 12 horizontal lines. The paper is heavily damaged, with significant tearing and missing sections, particularly along the left and top edges. The script is dense and appears to be a form of Old Uyghur or a related Central Asian script. The fragment is oriented vertically on the page.

Pelliot Ouïgour 13

Pelliot ouïgour 13 3577

Handwritten text in Uighur script, consisting of approximately 15 lines. The text is written in black ink on aged paper. Several lines contain red ink markings, likely indicating specific words or phrases. A red circular stamp is visible at the bottom center of the page.

Pelliot Ouïgour 14

Handwritten text in Uighur script on a fragment of aged paper. The text is arranged in approximately 12 horizontal lines, written in black ink. The script is a cursive form of the Uighur alphabet. The paper is yellowed and shows signs of wear, including some staining and a small red mark near the bottom center.

1200 1210 1220 1230 1240 1250 1260 1270 1280 1290 1300
 1310 1320 1330 1340 1350 1360 1370 1380 1390 1400
 1410 1420 1430 1440 1450 1460 1470 1480 1490 1500
 1510 1520 1530 1540 1550 1560 1570 1580 1590 1600
 1610 1620 1630 1640 1650 1660 1670 1680 1690 1700
 1710 1720 1730 1740 1750 1760 1770 1780 1790 1800
 1810 1820 1830 1840 1850 1860 1870 1880 1890 1900
 1910 1920 1930 1940 1950 1960 1970 1980 1990 2000
 2010 2020 2030 2040 2050 2060 2070 2080 2090 2100
 2110 2120 2130 2140 2150 2160 2170 2180 2190 2200
 2210 2220 2230 2240 2250 2260 2270 2280 2290 2300
 2310 2320 2330 2340 2350 2360 2370 2380 2390 2400
 2410 2420 2430 2440 2450 2460 2470 2480 2490 2500
 2510 2520 2530 2540 2550 2560 2570 2580 2590 2600
 2610 2620 2630 2640 2650 2660 2670 2680 2690 2700
 2710 2720 2730 2740 2750 2760 2770 2780 2790 2800
 2810 2820 2830 2840 2850 2860 2870 2880 2890 2900
 2910 2920 2930 2940 2950 2960 2970 2980 2990 3000
 3010 3020 3030 3040 3050 3060 3070 3080 3090 3100
 3110 3120 3130 3140 3150 3160 3170 3180 3190 3200
 3210 3220 3230 3240 3250 3260 3270 3280 3290 3300
 3310 3320 3330 3340 3350 3360 3370 3380 3390 3400
 3410 3420 3430 3440 3450 3460 3470 3480 3490 3500
 3510 3520 3530 3540 3550 3560 3570 3580 3590 3600
 3610 3620 3630 3640 3650 3660 3670 3680 3690 3700
 3710 3720 3730 3740 3750 3760 3770 3780 3790 3800
 3810 3820 3830 3840 3850 3860 3870 3880 3890 3900
 3910 3920 3930 3940 3950 3960 3970 3980 3990 4000
 4010 4020 4030 4040 4050 4060 4070 4080 4090 4100
 4110 4120 4130 4140 4150 4160 4170 4180 4190 4200
 4210 4220 4230 4240 4250 4260 4270 4280 4290 4300
 4310 4320 4330 4340 4350 4360 4370 4380 4390 4400
 4410 4420 4430 4440 4450 4460 4470 4480 4490 4500
 4510 4520 4530 4540 4550 4560 4570 4580 4590 4600
 4610 4620 4630 4640 4650 4660 4670 4680 4690 4700
 4710 4720 4730 4740 4750 4760 4770 4780 4790 4800
 4810 4820 4830 4840 4850 4860 4870 4880 4890 4900
 4910 4920 4930 4940 4950 4960 4970 4980 4990 5000
 5010 5020 5030 5040 5050 5060 5070 5080 5090 5100
 5110 5120 5130 5140 5150 5160 5170 5180 5190 5200
 5210 5220 5230 5240 5250 5260 5270 5280 5290 5300
 5310 5320 5330 5340 5350 5360 5370 5380 5390 5400
 5410 5420 5430 5440 5450 5460 5470 5480 5490 5500
 5510 5520 5530 5540 5550 5560 5570 5580 5590 5600
 5610 5620 5630 5640 5650 5660 5670 5680 5690 5700
 5710 5720 5730 5740 5750 5760 5770 5780 5790 5800
 5810 5820 5830 5840 5850 5860 5870 5880 5890 5900
 5910 5920 5930 5940 5950 5960 5970 5980 5990 6000
 6010 6020 6030 6040 6050 6060 6070 6080 6090 6100
 6110 6120 6130 6140 6150 6160 6170 6180 6190 6200
 6210 6220 6230 6240 6250 6260 6270 6280 6290 6300
 6310 6320 6330 6340 6350 6360 6370 6380 6390 6400
 6410 6420 6430 6440 6450 6460 6470 6480 6490 6500
 6510 6520 6530 6540 6550 6560 6570 6580 6590 6600
 6610 6620 6630 6640 6650 6660 6670 6680 6690 6700
 6710 6720 6730 6740 6750 6760 6770 6780 6790 6800
 6810 6820 6830 6840 6850 6860 6870 6880 6890 6900
 6910 6920 6930 6940 6950 6960 6970 6980 6990 7000
 7010 7020 7030 7040 7050 7060 7070 7080 7090 7100
 7110 7120 7130 7140 7150 7160 7170 7180 7190 7200
 7210 7220 7230 7240 7250 7260 7270 7280 7290 7300
 7310 7320 7330 7340 7350 7360 7370 7380 7390 7400
 7410 7420 7430 7440 7450 7460 7470 7480 7490 7500
 7510 7520 7530 7540 7550 7560 7570 7580 7590 7600
 7610 7620 7630 7640 7650 7660 7670 7680 7690 7700
 7710 7720 7730 7740 7750 7760 7770 7780 7790 7800
 7810 7820 7830 7840 7850 7860 7870 7880 7890 7900
 7910 7920 7930 7940 7950 7960 7970 7980 7990 8000
 8010 8020 8030 8040 8050 8060 8070 8080 8090 8100
 8110 8120 8130 8140 8150 8160 8170 8180 8190 8200
 8210 8220 8230 8240 8250 8260 8270 8280 8290 8300
 8310 8320 8330 8340 8350 8360 8370 8380 8390 8400
 8410 8420 8430 8440 8450 8460 8470 8480 8490 8500
 8510 8520 8530 8540 8550 8560 8570 8580 8590 8600
 8610 8620 8630 8640 8650 8660 8670 8680 8690 8700
 8710 8720 8730 8740 8750 8760 8770 8780 8790 8800
 8810 8820 8830 8840 8850 8860 8870 8880 8890 8900
 8910 8920 8930 8940 8950 8960 8970 8980 8990 9000
 9010 9020 9030 9040 9050 9060 9070 9080 9090 9100
 9110 9120 9130 9140 9150 9160 9170 9180 9190 9200
 9210 9220 9230 9240 9250 9260 9270 9280 9290 9300
 9310 9320 9330 9340 9350 9360 9370 9380 9390 9400
 9410 9420 9430 9440 9450 9460 9470 9480 9490 9500
 9510 9520 9530 9540 9550 9560 9570 9580 9590 9600
 9610 9620 9630 9640 9650 9660 9670 9680 9690 9700
 9710 9720 9730 9740 9750 9760 9770 9780 9790 9800
 9810 9820 9830 9840 9850 9860 9870 9880 9890 9900
 9910 9920 9930 9940 9950 9960 9970 9980 9990 10000

Pelliot Ouïgour A

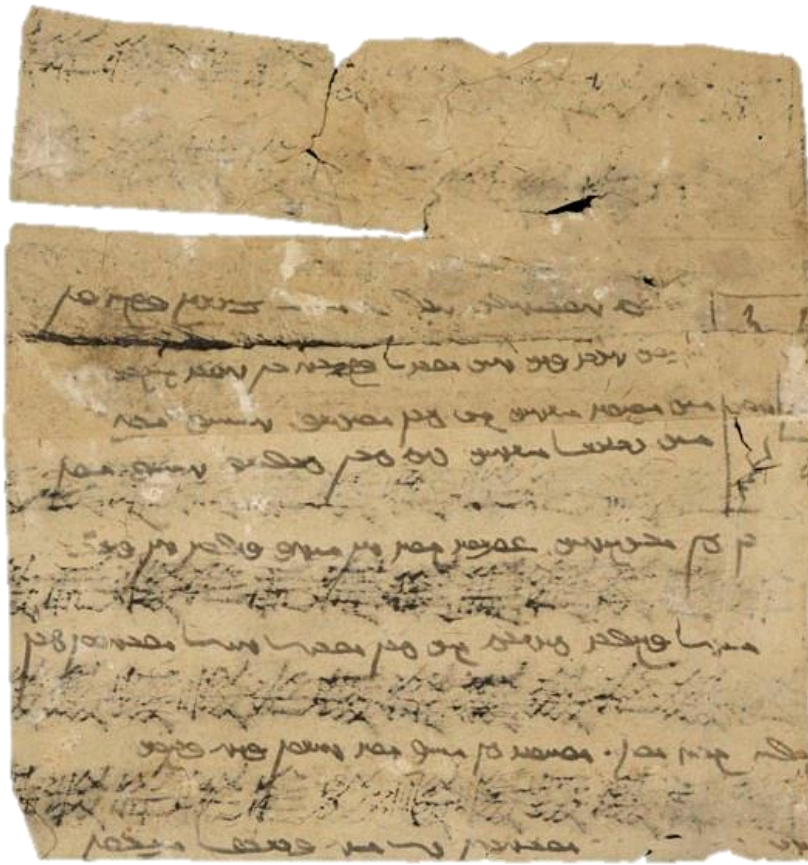
Handwritten text in a cursive script on a fragment of aged, stained paper. The text is arranged in approximately 12 horizontal lines. A red circular stamp is visible in the middle of the fragment, containing the number '2052' and some illegible text around the perimeter. The paper shows signs of wear, including tears and discoloration.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥
 श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥
 श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥
 श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥
 श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

心不自知何處也 稱而作是 若教用時 備人 彼般貝者心 知教般貝 無惡教
 大周那 周那明見 我知諸法 若有此丘作如
 聖師羅園 周那 向會

Peald 6c

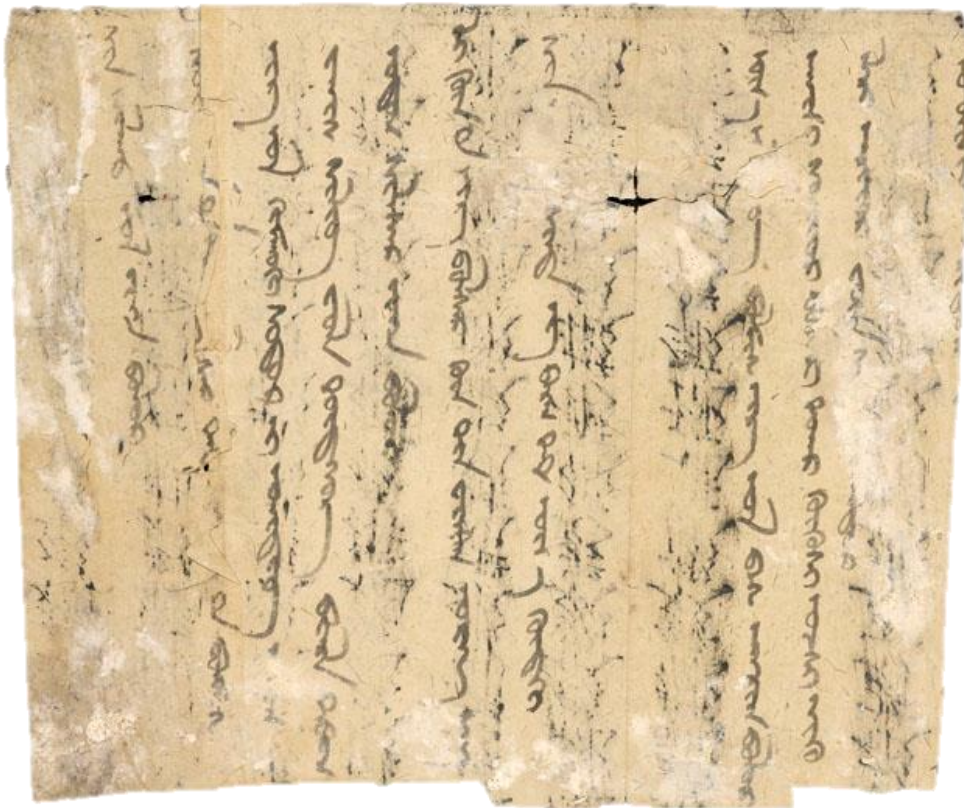
Peald 6d

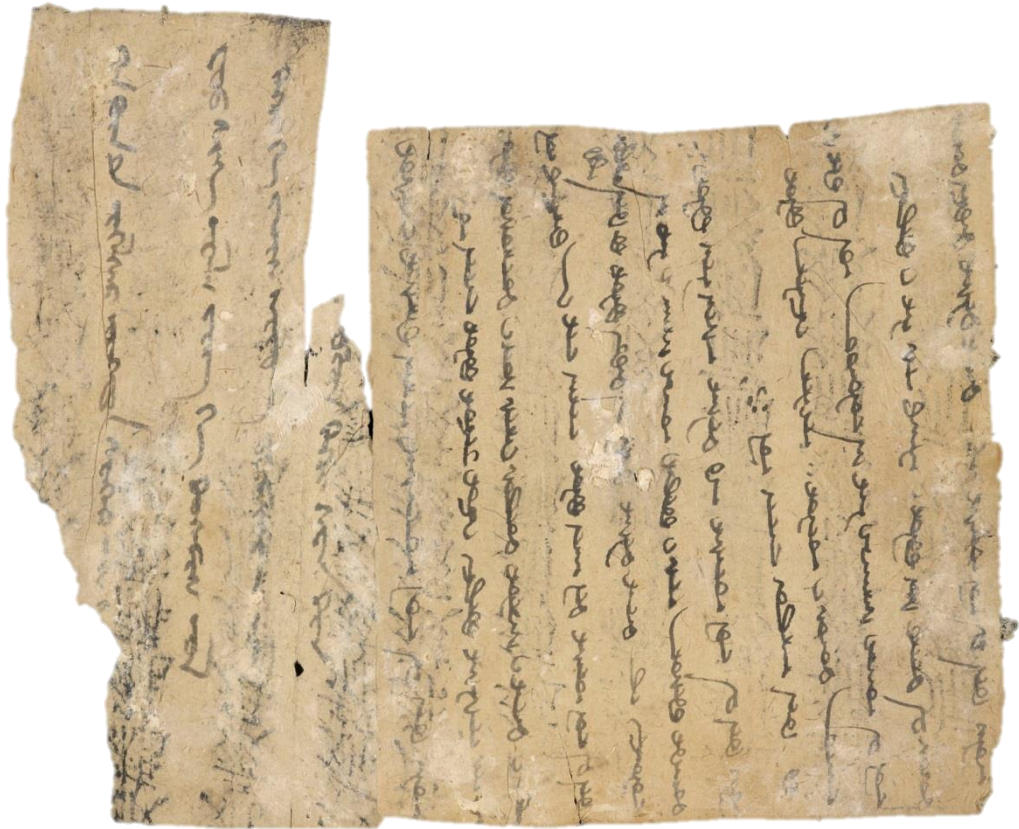
Peald 6e

Peald 6f

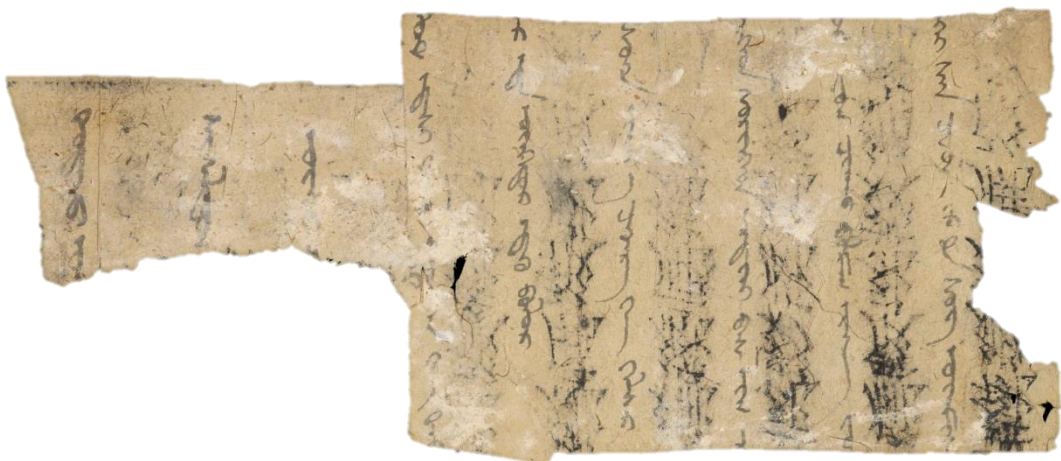

Peald 6h

Two fragments of ancient papyrus with handwritten text in a cursive script. The fragments are arranged vertically, with the larger fragment on the right and a smaller one on the left. The text is written in dark ink on aged, yellowish-brown papyrus. The script is a cursive form of an ancient language, likely Demotic or Hieratic. The fragments are irregularly shaped, suggesting they were part of a larger document that has since been torn or broken apart.

Peald 6i

A single fragment of ancient papyrus with handwritten text in a cursive script. The fragment is irregularly shaped and shows signs of wear and tear. The text is written in dark ink on aged, yellowish-brown papyrus. The script is a cursive form of an ancient language, likely Demotic or Hieratic. The fragment is positioned horizontally and appears to be a piece of a larger document.

Peald 6r (ayrinti)

Peald 8h

ÖZ GEÇMİŞ

Adı: Zeynep Pınar

Soyadı: Can

Doğum Yeri: Çaykara, Trabzon

Doğum Tarihi: 14.11.1989

Eğitim bilgileri

Lisans

2007-2013 Boğaziçi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

2011-2012 Waseda Üniversitesi, School of International Liberal Studies, Değişim öğrencisi

Yüksek Lisans

2013- Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Dili (devam ediyor)

Sertifikalar

2013 Boğaziçi Üniversitesi Dilbilim Sertifikası

İş bilgileri

2014- Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Görevlisi (devam ediyor)

Yabancı dil: İngilizce (ileri), Japonca (orta), Fransızca (başlangıç), Farsça (başlangıç)